

УНИВЕРЗИТЕТ МБ
Пословни и Правни факултет

**УГОВОР О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ СА
ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА КВАЛИТЕТ РОБЕ И ЊЕНУ
КОНТРОЛУ**

-ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА-

Ментор:

Проф. др Сања Станковић

Кандидат:

Марко Јовановић

Београд 2025.

UNIVERSITY MB
Faculty of Business and Law

**CONTRACT ON THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS WITH
SPECIAL REFERENCE TO THE QUALITY OF THE GOODS AND ITS
CONTROL**
-DOCTORAL DISSERTATION-

Mentor:

Prof. PhD Sanja Stanković

Candidate:

Marko Jovanović

Belgrade 2025.

**ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ ЗА ЈАВНУ
ОДБРАНУ**

Ментор:

др Сања Станковић, редовни професор, Универзитет МБ – Пословни и правни
факултет

Чланови комисије:

др Неђо Даниловић, редовни професор, Универзитет МБ – Пословни и правни
факултет (члан)

др Мирко Кулић, редовни професор, Универзитет Привредна академија – Правни
факултет за привреду и правосуђе (члан)

Садржај

Резиме	5
Abstract.....	6
УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	7
ПРВИ ДЕО: I. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	10
1. ФОРМУЛАЦИЈА ПРОБЛЕМА ДОКТОРСКЕ ДИСРТАЦИЈЕ.....	10
1.1. Хипотетички ставови о проблему истраживања	11
1.1.1. Хипотетички став о структурним проблемима	11
1.1.2. Хипотетички став о функционалним проблемима.....	11
1.1.3. Хипотетички став о везама и односима	12
1.2. Значај истраживања.....	12
1.2.1. Научни значај истраживања	12
1.2.2. Друштвени значај истраживања.....	13
1.3. Резултати претходних истраживања.....	14
2. ПРЕДМЕТ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	17
2.1. Теоријско одређивање предмета	18
2.2. Операционално одређење предмета истраживања.....	21
2.2.1. Структурални чиниоци предмета истраживања.....	21
2.2.2. Временско, просторно и дисциплинарано одређење предмета истраживања	22
3. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА	23
4. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	24
4.1. Општа (генерална) хипотеза од које се полази у истраживању.....	24
4.2. Посебне хипотезе истраживања	24
4.2.1. Прва посебна хипотеза.....	24
4.2.2. Друга посебна хипотеза	25
4.2.3. Трећа посебна хипотеза	25
4.2.4. Четврта посебна хипотеза.....	26
4.2.5. Пета посебна хипотеза	26
5. НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА	27
5.1. Методе које ће бити примењене у истраживању.....	27
5.2. Извори података	29
6. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА.....	30

6.1. Научна оправданост	30
6.2. Друштвена оправданост.....	31

ДРУГИ ДЕО: II. ИЗВОРИ ПРАВА ПРОДАЈЕ..... 32

1. ИЗВОРИ ПРАВА НАЦИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА.....	32
1.1. Унификована правила међународне продаје	33
1.2. Аутономно право купопродаје	33
1.3. Унификовано право настало међународним уговорима.....	34
2. ИЗВОРИ ПРАВА ЗА УГОВОР О КОНТРОЛИ КВАЛИТЕТА	37

ТРЕЋИ ДЕО: III. УГОВОР О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ 41

1. ИЗВОРИ ПРАВА И ДЕФИНИЦИЈА МЕЂУНАРОДНЕ ПРОДАЈЕ	41
2. ПОЈАМ И ПРЕДМЕТ УГОВОРА О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ	44
3. САСТОЈЦИ УГОВОРА И БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ УГОВОРА.....	46
4. ФАЗЕ ЗАКЉУЧЕЊА УГОВОРА.....	49
5. ПОНУДЕ ЗА ЗАКЉУЧЕЊЕ УГОВОРА	50
5.1. Дејство понуде	55
5.2. Повлачење, опозив и прихват понуде за закључење уговора	56
5.3. Време и место закључења уговора	58
5.4. Закључивање уговора преко пуномоћника	60
5.5. Закључење уговора по приступању-формуларни уговори.....	61
5.6. Форма уговора	62
5.7. Међународно приватноправни проблеми у вези са закључивањем уговора.....	63
6.0. ПРАВНА ДЕЈСТВА УГОВОРА О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ	65
6.1. Обавезе уговорних страна	65
6.2. Обавезе продавца.....	66
6.2.1. Обавеза да испоручи робу саобразну уговору.....	68
6.2.2. Обавеза предаје робних докумената.....	68
6.3. Обавезе купца	70
6.4. Заједничка правила за обавезе продавца и купца -узајамност и ослобођење од одговорности.....	70
6.5. Прелазак ризика.....	72
6.6. Раскид уговора.....	78
6.7. Накнада штете.....	79
6.7.1. Накнада штете у случају када је уговор раскинут.....	79
6.7.2. Накнада штете у случају када уговор није раскинут	81
6.8. Застарелост у области међународне продаје и меродавно право	81

ЧЕТВРТИ ДЕО: IV. ПОЈАМ КВАЛИТЕТА РОБЕ И ОДРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТАТИВНИХ НЕДОСТАКА (МАНА) РОБЕ У УПОРЕДНОМ И МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ	85
1. ПОЈАМ КВАЛИТЕТА РОБЕ	85
2. МАНЕ РОБЕ У ПРАВНИМ СИСТЕМИМА КОЈИ СВОЈ ОСНОВ ИМАЈУ У РИМСКОМ ПРАВУ	86
2.1. Појам недостатка (мане) робе	86
3. ПОЈАМ МАНЕ И ОДРЕЂИВАЊЕ НЕДОСТАКА У ЗЕМЉАМА Common-law СИСТЕМА.....	90
4. КВАЛИТЕТ РОБЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ ПРОДАЈЕ	93
4.1. Квалитет робе према типским уговорима и општим условима за купопродају Европске економске комисије УН-ЕЦЕ УН	93
4.2. Квалитет робе према Конвенцији Уједињених Нација о уговорима у међународној продаји робе-Бечкој конвенцији.....	96
5.0. ОДРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА РОБЕ.....	97
5.1. Квалитет робе одређен уговором.....	98
5.2. Квалитет робе према спецификацији	98
5.3. Квалитет робе према узорку.....	100
5.4. Квалитет робе одређен применом стандарда.....	102
5.5. ИСО систем контроле квалитета.....	105
5.6. Квалитет робе одређен изразима: "таква-каква", "виђено-одобрено" и "уобичајени квалитет"	108
5.7. Одређивање квалитета робе када квалитет није уговорен	111
6.0. КОНТРОЛА КВАЛИТЕТА РОБЕ.....	112
6.1. Јавноправна контрола квалитета робе.....	113
6.2. Контрола квалитета робе коју врше уговорне стране.....	115
6.2.1. Контрола квалитета робе од стране купца.....	115
6.2.2. Време утврђивања квалитета робе.....	117
6.2.3. Место утврђивања квалитета робе.....	119
6.2.4. Начин утврђивања квалитета робе.....	121
6.3. Интерна контрола квалитета робе	124
6.4. Контрола квалитета робе коју врше специјализоване организације	126
ПЕТИ ДЕО: V. УГОВОР О КОНТРОЛИ РОБЕ.....	129
1. ПОЈАМ УГОВОРА О КОНТРОЛИ РОБЕ	129
1.1. Особине уговора о контроли робе	131
1.2. Врсте уговора о контроли робе	132
1.3. Закључење уговора о контроли робе	137

1.4. Битни елементи уговора о контроли.....	139
1.5. Престанак уговора о контроли	140
2. ОБАВЕЗЕ УГОВОРНИХ СТРАНА КОД УГОВОРА О КОНТРОЛИ РОБЕ И ОДГОВОРНОСТ ВРШИОЦА КОНТРОЛЕ	142
2.1. Обавезе вршиоца контроле.....	142
2.1.1. Обавеза да изврши уговорену контролу.....	143
2.1.2. Обавеза да изда сертификат	145
2.2. Појам и садржина сертификата.....	146
2.2.1. Значај сертификата.....	147
2.3. Обавеза да чува робу и узорке	150
2.4. Обавеза да обавештава наручиоца контроле о важним околностима	152
2.5. Обавеза да чува интерес наручиоца контроле	154
3. ОБАВЕЗЕ НАРУЧИОЦА КОНТРОЛЕ	155
3.1. Обавезе да омогући извршење контроле.....	155
3.2. Обавеза да плати накнаду	156
3.3. Обавеза да накнади трошкове	159
4. ПРАВО ЗАЛОГЕ ВРШИОЦА КОНТРОЛЕ.....	160
5.0. ОДГОВОРНОСТ ВРШИОЦА КОНТРОЛЕ	161
5.1. Одговорност за сопствене поступке	161
5.2. Одговорност за друга лица	163
6. ОСЛОБАЂАЊЕ И ИСКЉУЧЕЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ.....	164
ШЕСТИ ДЕО: VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	167
СПИСАК КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	187
ПРИЛОЗИ:.....	191
1. ПРИЛОГ 5б – ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ.....	192
2. ПРИЛОГ 5в – ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ И О ЛИЧНИМ ПОДАЦИМА	193
3. ПРИЛОГ 5г – ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ	194

Резиме

Уговор о међународној продаји робе и контрола квалитета робе представљају кључне аспекте глобалне трговине, осигуравајући правну сигурност и стандарде квалитета између трговинских партнера. Ова докторска дисертација истражује правне оквире и праксе повезане са међународним уговорима о продаји, ослањајући се на Конвенцију Уједињених нација о међународној продаји робе (CISG), познатију као Бечка Конвенција, као централни модел. Такође, фокусира се на српску законску регулативу, укључујући Закон о облигационим односима, Закон о трговини, Закон о спољнотрговинском пословању као и друге законе који дефинишу правила и услове пословања у контексту међународне трговине. Дисертација обрађује и клаузуле INCOTERMS као јасна трговинска правила, која су примарно намењена за јасну комуникацију између купца и продавца робе, њихових задатака, трошкова и ризика повезаних са међународним трансакцијама и испоруком робе.

Анализа користи методе моделовања, статистички метод, упоредно правни метод, хипотетичко-дедуктивни метод, квалитативне и квантитативне методе. У дисертацији се разматра улога контроле квалитета у процесу продаје, укључујући дефиниције квалитета, стандардизацију производа и механизме контроле робе. С обзиром на различите међународне регулативе и нормативне оквире, обрађени су проблеми са којима се привредници суочавају у осигуравању усклађености пословања у међународној трговини.

Такође, дисертација предлаже начине унапређења међународне трговине, као што су повећање транспарентности у пословању, едукација трговинских партнера о стандардима квалитета и имплементација међународних стандарда, попут ИСО стандарда. Пружају се препоруке за побољшање процедура контроле квалитета, укључујући проактивну комуникацију између трговинских партнера и контролних организација. Циљ је повећати ефикасност и јачати међусобно поверење у динамичном окружењу међународне трговине, чиме се додатно подстиче развој српске економије и унапређење пословне климе.

Кључне речи: *Уговор о међународној продаји робе, контрола робе, Бечка конвенција, стандарди, међународна трговина.*

Summary

The contract for the international sale of goods and the quality control of goods are key aspects of global trade, ensuring legal certainty and quality standards between trading partners. This doctoral dissertation explores the legal frameworks and practices associated with international sales contracts, drawing on the United Nations Convention on the International Sale of Goods (CISG), commonly known as the Vienna Convention, as a central model. It also focuses on Serbian legislation, including the Law on Obligations, the Law on Trade, the Law on Foreign Trade and other laws that define the rules and conditions of business in the context of international trade. The dissertation also deals with INCOTERMS clauses as clear trade rules, which are primarily intended for clear communication between the buyer and seller of goods, their tasks, costs and risks associated with international transactions and delivery of goods.

The analysis uses modeling methods, statistical method, comparative legal method, hypothetical-deductive method, qualitative and quantitative methods. The dissertation discusses the role of quality control in the sales process, including quality definitions, product standardization, and merchandise control mechanisms. With regard to various international regulations and normative frameworks, the problems faced by businessmen in ensuring business compliance in international trade are addressed.

Also, the dissertation suggests ways to improve international trade, such as increasing transparency in business, educating trading partners about quality standards and implementing international standards, such as ISO standards. Recommendations are provided to improve quality control procedures, including proactive communication between trading partners and control organizations. The goal is to increase efficiency and strengthen mutual trust in the dynamic environment of international trade, which further encourages the development of the Serbian economy and the improvement of the business climate.

Key words: *Contract on international sale of goods, control of goods, Vienna Convention, standards, international trade.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У докторској дисертацији биће указано на основне поставке нацрта докторске дисертације који треба да укажу на полазне основе за анализу оправданости докторске дисертације и на потребе различитог сагледавања у оквиру методолошких приступа у изради дисертације. Поред сагледавања постојећег стања биће указано и на сагледавање недостатака нормативних решења и предлагања нових правних решења правних института и то уговора о међународној продаји робе и уговора о контроли робе јер се без ова два уговора по правилу не може обављати међународна трговина. У уговору о међународној продаји робе биће посебно истакнуте клаузуле INCOTERMS-а, које издаје и усаглашава Међународна трговинска комора у Паризу.

Опредељење да у дисертацији буде обрађен уговор о међународној продаји робе и уговор о контроли робе не умањује значај других уговора од којих зависи међународни промет робе, као што су уговор о превозу, уговор о складиштењу, уговор о осигурању и других уговора. Међутим опредељење за садржај дисертације су као што је напред наведено уговор о међународној продаји робе и уговор о контроли робе који ће бити анализирани у својој целовитости применом напред наведених метода.

Уговор међународној продаји робе је обрађен кроз навођење уговорних страна купца и продавца од којих један субјект, купац или продавац мора имати националну припадност Републике Србије а друга уговорна страна мора бити припадник стране националности јер је уговор о међународној продаји посматран са аспекта Републике Србије.

Да би дошло до закључења уговора по правилу неопходно су различите фазе и то: фаза преговора за закључење уговора којом се указује на намеру уговорних страна да закључе уговор са одређеним предметом односно робом јер купац по правилу захтева да роба има одговарајућа својства квалитет и начин израде. Да би дошло до закључења уговора потребна је сагласност воља уговорних страна, као што ће у дисертацији бити изложено, кроз понуду за закључење уговора и прихват понуде и то кроз постојећа три система националних законодавстава и међународне правне регулативе. Међународна регулатива

ће бити обрађена кроз опште услове пословања Европске економске комисије Уједињених нација у којој су изложене различите врсте формуларних уговора из разлога да би се постигла приближна једнакост странака код преговора, затим кроз приказ уговора о продаји кроз Хашки једнообразни закон о продаји телесних покретних ствари и Конвенције Уједињених нација о међународној продаји робе-Бечке конвенције.

У дисертацији су обрађени сви елементи уговора о међународној продаји робе односно састојци уговора код међународне продаје, а то су: уговорне стране, битни и небитни елементи уговора који ће бити изложени кроз назначење уговорних страна, предмета уговора односно робе који зависи од потребе купца.

Уговор по правилу има и одговарајуће прилоге који се односе најчешће на сертификат о квалитету робе.

Дефиниција уговора о међународној продаји робе биће изложена кроз три критеријума и то: субјективни, објективни и мешовити критеријум. Субјективни критеријум односи се на уговорне стране купца и продавца и на њихову националну припадност. Објективни критеријум је критеријум који се односи на транспорт робе преко границе, а мешовити критеријум као што ће бити изложено садржи субјективни и објективни критеријум. Напред наведени критеријуми доводе до дефинисања уговора о међународној продаји робе.

Уговор о међународној продаји робе ће бити обрађен кроз: изворе права за међународни уговор о продаји робе, дефинисање међународне продаје, појам и предмет уговора о међународној продаји, састојке уговора и битне елементе уговора, фазе закључења уговора, понуду и прихват понуде, време закључења уговора, начин закључења и форму уговора.

Посебно ће бити истакнуто правно дејство уговора о међународној продаји робе које ће бити обрађено кроз обавезе уговорних страна, обавезе продавца и то кроз обавезе да испоручи робу саобразно уговору, обавезу предаје робних докумената, и обавезе купца међу којима је основна обавеза плаћање цене робе. Затим накнаду штете и раскид уговора. Прелазак права својине на роби биће разматран у склопу дејства уговора о продаји робе

као и застарелост у области међународне продаје као и одредба о надлежности права код међународне продаје.

Уговор о контроли робе као други део дисертације биће изложен најпре кроз појам квалитета робе у упоредном и међународном праву и то посматран кроз домаће и међународне правне изворе. Квалитет робе ће бити изложен кроз одређивање квалитета робе, контроле квалитета робе, а посебно ће уследити анализа уговора о контроли квалитета робе.

Уговор о контроли робе ће бити изложен кроз појам уговора о контроли робе, особине уговора о контроли робе, врсте уговора о контроли робе, закључивање уговора о контроли робе, битне елементе уговора о контроли робе и престанак уговора о контроли робе.

У посебном одељку биће указано на обавезе уговорних страна из уговора о контроли робе и то обавезе и одговорност вршиоца контроле кроз обавезу да изврши уговорену контролу, обавезу да изда сертификат о контроли, обавезу да чува робу и робне узорке. Обавеза наручиоца контроле ће бити изложена кроз обавезу да омогући извршење контроле, обавезу да плати накнаду и обавезу да накнади трошкове.

Вршилац контроле има право залог на роби али и одговорност за извршену контролу. У одговарајућим случајевима вршилац контроле ће бити ослобођен и искључен од одговорности.

Рад ће садржати прилоге и то: уговор о међународној продаји робе, уговор о контроли робе, уверење односно сертификат о извршеној контроли робе.

После обрађене теме докторске дисертације биће изложена литература и то кроз уџбенике, законске и међународне прописе.

I. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. ФОРМУЛАЦИЈА ПРОБЛЕМА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Уговор о међународној продаји продаји робе и контрола квалитета робе историјски посматрано су појава која је настала са појмом робне производње и потребом размене робе између привредних субјеката различитих држава. Ова појава јавља се у раној фази капитализма као друштвене појаве.

Проблеми који се јављају проистичу из различитих правних система, у конкретном случају система који се заснивају на римском праву и на англосаксонском праву.

Постојање ових правних система и њихова различитост утичу на различите погледе и различита решења у оквиру ова два система. Основни истраживачки проблем у докторској дисертацији јесте истраживање различитости уговора о међународној продаји и контроли робе у ова два правна система, који се огледа у правним решењима различитих система у националним законодавствима и у превазилажење овог проблема стварањем међународних извора пословног права који садрже отклањање супротности између наведених правних система. Истраживачки проблем јесте и решење које је узроковало појаву извора међународног пословног права.

У формулисању проблема истраживања у пројекту докторске дисертације пошли смо од општег одређења проблема са ослонцем на:

1. општи теоријски модел уговора о међународној продаји и квалитету робе;
2. одредбе пројекта докторске дисертације.

1.1. Хипотетички ставови о проблему истраживања

Из овако дефинисаних општих одредаба истраживачког проблема докторске дисертације произилазе структурални и функционални хипотетички ставови, као и хипотетички став о односим и везама измеђи структуралних и функционалних проблема истраживања у докторској дисертацији.

1.1.1. Хипотетички став о структурним проблемима

Битан структурални проблем истраживања је у томе што право као друштвена појава прати економске појаве у друштву односно правно дефинише већ настале друштвене односе у области уговарања међународне продаје и контроле робе. У области међународног пословног права економске појаве међународне трговине присиле су законодавства држава да својим правним прописима а касније и конвенцијама правно уреде област међународне трговине робом. Отуда ови структурални проблеми уговарања међународне продаје и контроле робе представљају значајан проблем истраживања у докторској дисертацији.

1.1.2. Хипотетички став о функционалним проблемима

Функционални проблеми Уговора о међународној продаји и контроли квалитета робе су условљени економском снагом држава, позитивним правним прописима и адекватном техничко-технолошком опремљеношћу и едукацијом органа и организација које реализују контролу, како уговора о међународној продаји робе, тако и квалитета продане робе у складу са уговорним обавезама између различитих правних субјеката из различитих правних система. Управо, полазећи од значаја тога поступка, функционални проблеми који се јављају у том процесу представљају значајан проблем истраживања у докторској дисертацији.

1.1.3. Хипотетички став о везама и односима

До половине двадесетог века већина земаља је водила протекционистичку политику и штитила развој своје „младе“ индустрије од иностране конкуренције.

Тек потписивањем општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ) у другој половини двадесетог века, развијеније земље почињу да снижавају своје царинске стопе и тада се производи почињу значајније појављивати у структури међународне трговине.

Кретање приватног капитала у међународним оквирима почиње тек крајем деветнаестог века. Прва инвестициона предузећа у иностранству су биле немачке компаније, настојећи да обезбеде сировине за свој развој. Након Другог светског рата обим кретања капитала толико нараста да превазилази све дотадашње активности. Главне фирме инвеститори су тада из САД-а, док су „циљно тржиште“ земље Западне Европе и Западног блока у целини.

Распадом Источног блока 1990. године кретање приватног капитала постаје глобална појава, а главни носиоци тог капитала су значајне компаније које глобално послују. Одредбе ГАТТ остаје на снази до 01.01.1995. године до оснивања Светске Трговинске Организације-СТО.

Управо та разноликост односа и веза између структуралних и функционалних проблема који се јављају у процесу уговарања међународне продаје и контроле робе представља значајан проблем истраживања у овој докторској дисертацији.

1.2. Значај истраживања

Теоријски засновано и превасходно емпиријско, а ослоњено на релевантне изворе података ово истраживање има научни и правно друштвени значај.

1.2.1. Научни значај истраживања

Светска Трговинска Организација -СТО,(у даљем тексту СТО), представља коначну фазу развоја и институционализацију међунаордног трговачког система.

Свака држава или засебна царинска територија која има аутономију у креирању спољнотрговинске политике може постати чланица СТО под условима које договори у преговорима са већ признатим чланицама (чл. 12 споразума о оснивању СТО).

Без подробних истраживања и правно оправданих разлога једна чланица не може блокирати трговину других чланица. Сваком инвеститору значајан фактор представља да ли је земља у коју жели да инвестира чланица СТО.

Наглашено је битан степен примене „општих правила“ међународне трговине, попут „Споразума о царинском вредновању“, чија примена не дозвољава царинским службама (држава чланица СТО) да злоупотребљавају царинску процедуру зарад подизања царинских дажбина.

Управо полазећи од чињенице да су ти односи и везе различите непосредности, да су нормативне одредбе које регулишу међународну продају и контролу робе у различитим земљама у односима разног степена блискости односно удаљености, па у одређеним случајевима и супротности. Отуда је битан проблем конструисање система односа и веза функционалне сагласности нормативних одредаба као доминантно преовлађујућих и на међународном плану битних усклађених у уговорима о продаји и контроли робе.

Наведеним основним хипотетичким ставовима ближе смо одредили проблем који се јавља у друштвеној стварности и који је због тога постао и проблем истраживања у овој докторској дисертацији. То представља и полазну основу за одређење предмета истраживања.

1.2.2. Друштвени значај истраживања

Друштвени значај на научном плану подразумева потпуно сагледавање целокупне проблематике везане за уговор о продаји робе и уговора о контроли робе како би се детаљније заинтересована лица која се баве науком имала потпуније сагледавање наведених правних института. Практични значај уговора о продаји робе и уговора о контроли робе састоји се у томе да се привредни субјекти који врше међународни промет робе имају свеукупна сагледавања ова два правна института и на тај начин им се омогућило да не направе евентуалне грешке код закључивања наведених уговора, а што

би за последицу имало накнаду штете и нарушавање њиховог угледа у свету као привредних субјеката.

Из напред изложеног у најкраћим цртама би се допринос састојао у доприносу нашој правној и научној пракси. Али и студентима правног факултета за упознавање научне проблематике.

1.3. Резултати претходних истраживања

Резултат претходних истраживања динамике историјско-политичких околности и потом утицаја глобализације на раст и обим међународне трговине, довели су нас до формулација различитих теорија у аналитичко правним оквирима.

„Гравитациони модел трговине више представља емпиријску анализу токова размене у односу на теоријске моделе који су претходно престављени. Гравитациони модел, у својој основној форми, проучава трговинску размену на основу удаљености између земаља и узајамног утицаја њихових економских снага. Шира верзија модела узима у обзир и друге факторе, као што су ниво дохода, дипломатски односи између земаља, спољно-трговинске политике.

„Рикардов модел се фокусира на компаративне предности и вероватно представља најзначајнији концепт у теорији међународне трговине. У Рикардовом моделу земље се специјализују за производњу онога што релативно најбоље производе.

Хекшер-Олинов модел представља алтернативу Рикардовом моделу компаративних предности. Модел предвиђа да ће земља извозити ону робу у чијој производњи се више користи фактор којим земља обилује, а увозиће робу у чијој производњи се више користе фактори који су у земљи ретки“.¹

Централни институт међународних привредних односа је уговор о међународној продаји робе. Овај правни институт има своју дефиницију. Различити аутори су дали дефиницију овог института кроз своја истраживања.

¹ P. R. Krugman, M. Obstfeld, M. Melitz, *International Economics: Theory and Policy, Global Edition, 12th Edition*, 2018.

Младен Драшкић наглашава да је: „Уговор о међународној продаји робе је уговор по којој је продаја у својој суштини уговор којим се једна страна, продавац, обавезује да другој страни, купцу, испоручи одређену робу и да гарантује за њена својства а купац се обавезује да за то плати одређену цену. Уговор да би био међународни мора да садржи страни елемент у субјекту тј. да су купац или продавац правна лица у различитим државама и да је трансфер робе обављен“.²

Миодраг Старчевић сматра да се: „Уговором међународној куповини и продаји робе продавац се обавезује да иностраном купцу стави на располагање одређену робу и да по основу тог посла купац стиче право својине на ту робу. Циљ је посла да се обезбеди пренос односно трансфер робе која је предмет уговора о куповини и продаји из државе у којој се роба која продаје налази у другу државу. Истовремено, закључењем уговора купац се обавезује да продавцу исплати одређену цену робе“.³

Јелена Вилус, Славко Царић, Стеван Шогоров износе становиште да је: „Уговор о међународној продаји робе правни инструмент путем кога се врши међународна размена робе (извоз и увоз). Који ће критеријум да се примени да би се једна пословна трансакција квалификовала као међународна продаја зависи од тога да ли се полази од субјеката (продавца и купца) или од објекта (његово премештање са територије једне на територију друге државе)“.⁴

Радомир Ђуровић сматра да је : „Уговор о међународној куповини и продаји робе је такав привредни посао којим се продавац обавезује да иностраном купцу испоручи одређену робу и да му омогући стицање права својине на тој роби с тим да је циљ уговора да се изврши трансфер робе из земље где се налази у моменту закључења у неку другу земљу, а с друге стране купац се обавезује да плати одређену цену“.⁵

² М. Драшкић, *Међународно привредно уговорно право*, Београд 1990, стр. 144.

³ М. Старчевић, *Међународно привредно право*, Београд 2007, стр. 72

⁴ Ј. Вилус, С. Царић, С. Шогоров, *Међународно привредно право*, Београд 1989, стр.172

⁵ Р. Ђуровић, *Међународно привредно право*, Београд 1994, стр.210.

Радован Вукадиновић: „Уговор о међународној продаји робе представља основни правни инструмент за обављање промета имовинских вредности, тј. за обављање трговине како у унутрашњем тако и у међународном промету“.⁶

Станковић Миодраг, Станковић Сања: „Под уговором о међународној продаји робе подразумева се такав уговор у међународном пословању на основу кога једна страна (продавац) преузима обавезу да другој уговорној страни (купцу) пренесе право својине на роби и да му је у ту сврху преда а купац се обавезује да плати цену у новцу и преузме робу“.⁷

Christian Tietje наглашава да је: „Међународни купопродајни уговор је споразум између обе стране о продаји било које робе. Сам уговор може бити усмени или писмени, под условом да садржи минималне податке везано за продавца и купца, износ и шта је производ, процењено време испоруке и цену робе за плаћање. Иако споразум може бити усмени, препоручљиво је да се користи писмени јер се на њега може референцирати и користити у случају било какве одговорности или проблема са продајом робе“.⁸

Полазећи од релативно скромних резултата истраживања других аутора о Уговорима о међународној продаји робе ово истраживање заснивамо првенствено на:

1. резултатима сопствених предистраживања и истраживања других домаћих и иностраних аутора;
2. сазнањима из опште литературе о уговарању међународне продаје и контроле робе, коју наводимо у прилогу списка литературе.

У том погледу истраживање у докторској дисертацији је оригинално.

⁶ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право општи и посебни део*, Београд 2021, стр. 321

⁷ М. Станковић, С. Станковић, *Међународно пословно право*, Београд 2006, стр. 335

⁸ С. Tietje, *Internationales wirtschaftsrecht*, Berlin 2008, стр. 244

2. ПРЕДМЕТ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања у докторској дисертацији је Уговор о међународној продаји робе са посебним освртом на квалитет робе и њену контролу. Обзиром да се дисертација са посебном пажњом бави правним инструментима трговине главни документ којим се регулише ова област на глобалном нивоу је управо Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (United Nations Convention on the International Sale of Goods, CISG) из 1980. године тзв. Бечка конвенција.

Бечка конвенција је најважнији правни инструмент који регулише међународну продају робе, па је и њен значај за међународну привреду непроцењив.

Имајући у виду њен интернационални аспект, остављена је велика слобода уговорним странама да саме одреде права, обавезе и начин испуњења, али и велике могућности у тумачењу успостављених правила.

Ове особине нису мимоишле дејство и тумачење правних норми које одређују продавчеве обавезе испоруке робе, преноса својине и одговорности за правне и материјалне недостатке робе.

Обавезне одлуке и саветодавна мишљења бројних националних судова, (интер)националних арбитра, правних стручњака и међународних организација су у великој мери допринеле широкој употребној вредности и код Бечке конвенције.

Конвенција је живи инструмент погодан да се прилагођава економским аспектима међународне трговине али и да допринесе начелу правне сигурности.

У супротном, неуједначена примена или константно кршење би представљали несавладиву брану даљем развоју права међународне продаје.

При анализи "уговора о међународној продаји робе", како је већ наведено, посебна пажња посвећује се: испоруци робе и предаји докумената, преносу права својине, одговорности за недостатке, и закључно, обавезама продавца у случају повреде уговора.

Полазећи од наведених ставова, основне категоријалне одредбе предмета истраживања у докторској дисертацији су: продаја робе уопште, посебно уговори о међународној продаји

робе и контрола уговора о продаји међународне робе из којих се изводе сложенији појмови као што су уговори о међународној трговини робе и уговори о међународној контроли о трговини робе, итд...

У постојећој економско-правној теорији Уговор о међународној продаји робе спада у ред двостраних и теретних уговора.

Двостран је јер се и продавац и купац обавезују на узјамна чињења. Тако је продавац истовремено и дужник јер је у обавези да изврши испоруку робе али је и поверилац јер може да захтева од купца плаћање уговорене цене.

Угово је теретан јер је поверилац дужан да испоручи робу ако жели исплату цене, док купац даје новчану накнаду за стицање својине над робом.

Овај уговор је споразум воља између две уговорне стране са седиштем у различитим државама којим се утврђују њихова права и обавезе.

Под појмом Контрола уговора о продаји међународне робе у докторској дисертацији схвата се одговорност за сваку потенцијалну несаобразност насталу због неправилног паковања, неправилне инсталације или монтаже коју је извршио он или лице под његовим надзором.

Продавац је одговоран за контролу комплетног процеса како би се избегла несаобразност са уговором.

Продавац није одговаран за несаобразност ако је у тренутку закључења уговора потрошачу било познато или му није могло остати непознато да роба није саобразна уговору или ако је узрок несаобразности у материјалу који је дао сам потрошач.

2.1. Теоријско одређивање предмета

Епистемолошки је потврђено и емпиријски доказано да је међународна трговина роба и услуга заснована на опште прихваћеним стандардима и начелима међународне трговине роба.

Један број арбитражних судова током времена признао је начела UNIDROIT-а (United Nations International Institute for the Unification of Private Law), уз национални закон, а исто су учинила и правосуђа у више јурисдикција грађанског и обичајног права.

Може се очекивати да ће начела UNIDROIT-а играти све већу улогу као неутрални правни режим избора у међународним уговорима, посебно када је уговор повезан с јурисдикцијом на чије су право утицала начела UNIDROIT-а.

Значајно подручје примене начела UNIDROIT-а је кинеска иницијатива "Пут свиле", која укључује моделе, законе, скупове принципе, водиче и смернице у многим трговинским пословима између Кине и Европе.

Начела UNIDROIT-а први пут су објављена 1994. године.

Међународни институт за унификацију приватног права (UNIDROIT), уговорна је организација са седиштем у Риму (Италија). Сврха Начела је понудити странкама и арбитрама скуп правила која се могу применити на међународне трговинске уговоре када се не примењује посебан национални закон или када су странке саме одлучиле применити Начела UNIDROIT-а.

Садашњи уговори регулисани су UNIDROIT начелима међународних трговачких уговора из 2016. године.

Значајни теоријски извор у истраживању предмета докторске дисертације представља ХАШКИ ЈЕДНООБРАЗНИ ЗАКОНИК од 1.јула 1964. године, који делује као смернице и увид у - геополитичке, правне, економске па и културно-социјалне трансформације, које ће се "прелити" и на транспорт робе и добара, на међународном тржишту и које ће тек кроз време постајати све јасније и израженије у обликовању вишеполарног глобалног друштвеног система.

Свака држава уговорница се обавезује да у своје законодавство, у складу са својом уставном процедуром, најкасније до дана ступања на снагу ове конвенције, угради Јединствени закон о склапању уговора о међународној продаји робе који чини "Анекс I" ове конвенције.

Свака држава уговорница може да угради "Јединствени закон" у своје законодавство, било у једном од аутентичних текстова или у преводу на свој језик или језике који се користе као службени језици у дотичној земљи.

Свака држава уговорница која је такође држава уговорница Конвенције која се односи на Јединствени закон о међународној продаји робе уградиће у своје законодавство чланове наведене у "Анексу II" ове конвенције уместо чланова 1 и 4 како је наведено у Анексу I ове конвенције.

Конвенција је састављена на француском и енглеском језику, при чему су оба текста једнако веродостојна.

Оригинал ове конвенције је депонован код Владе Холандије, која доставља оверене копије свакој од држава потписница и држава приступница као и Међународном институту за унификацију приватног права.

Предмет истраживања у докторској дисертацији прецизно одређен односи се на Уговори о међународној продаји и контроли робе, пре свега на њихов садржај, форму и односе са другим сродним уговорима. Ови нормативни међународни правни акти не истражују се као изоловани, самостални и посебни, већ као саставни, функционални делови система међународне трговине роба и услуга. Систем међународне трговине роба такође се схвата као посебан део укупног трговинског и међународног економског поретка, као о посебан део система трговине робама сваке земље (државе) али као део мање или више самосталан и у одређеном степену изложен разноврсним утицајима, уз повратно дејство бројних фактора утицаја на њега.

Уговори о међународној продаји робе су, несумњиво, и део националних и међународног правног система. У одређивању предмета истраживања у докторској дисертацији пошли смо од теоријске поставке да је међународна трговина робама значајан део националних економских система и међународног економског поретка којим се уређује међународна трговина робама и њена адекватна контрола, спречава стихијност тога процеса и уговорним обавезама уноси ред у међународну економску и трговинску делатност.

2.2. Операционално одређење предмета истраживања

Да би смо дошли до објективних, поузданих и систематизованих резултата и закључака о уговорима о међународној трговини и контроли робе, било је неопходно овако одређен предмет истраживања рашчланити на његове логичке, структуралне чиниоце.

2.2.1. Структурални чиниоци предмета истраживања

Први структурални чинилац предмета истраживања обухвата изворе права продаје са тежиштем на изворима права националног карактера, унификованим правилима међународне продаје, аутономним правима купопродаје, и унификованим правилима насталим међународним уговорима..

Други структурални чинилац предмета истраживања обухвата изворе права за уговоре о контроли квалитета, са тежиштем на уговорима о међународној продаји робе и акцентима на изворима права и дефинисању међународне продаје, појмовном дефинисању Уговора о међународној продаји робе, предмету уговора, елементима уговора, фазама за закључење уговора, понуди за закључење уговора, прихвату понуде за потписивање уговора, опозиву прихвата уговора, времену и месту закључења уговора, закључивању уговора преко пуномоћника, Формама уговора, и закључивању уговора по приступању (адхезијом).

Значајан део овог структуралног чиниоца предмета истраживања обухватају правна дејства уговора о међународној продаји робе с тежиштем на обавезама уговорних страна, обавезама продавца роба, обавезама да испоручи робу саобразну уговору, обавезама предаје робних докумената, обавезама купца, заједничким правилима за обавезе продавца и купца, узајамности, ослобођење од одговорности, раскиду уговора, накнади штете; накнади штете у случају када је уговор раскинут, накнади штете у случају када уговор није раскинут, прелазку ризика, застарелост у области међународне продаје и надлежно право за регулисање међународне продаје.

Трећи структурални чинилац предмета истраживања обухвата одређивање квалитета робе, контролу квалитета робе и уговоре о контроли квалитета продаје робе у упоредном и међународном праву.

Четврти структурални чинилац предмета истраживања обухвата обавезе и одговорности уговорних страна из уговора о контроли робе са тежиштем на обавезама и одговорностима вршиоца контроле, наручиоца контроле, праву залоге вршиоца контроле, и ослобађању од одговорности.

Пети структурални чинилац предмета истраживања обухвата резултате емпиријског истраживања уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе.

2.2.2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

Временски предмет истраживања обухвата период од 1926. године, тачније од оснивања Међународног института за унификацију приватног права. Имајући у виду резултате систематског прегледа литературе истраживање ће се заснивати на стручним радовима са посебним фокусом до периода доношења конвенције UNIDROIT из 2016. године. Истраживање ће се базирати на научним радовима са подручја Републике Србије ЕУ, САД и других земаља.

Просторно, анализа правних оквира међународне трговине робе обухвата простор међународне заједнице на глобалном нивоу на којем се примењује Општи споразум о царинама и трговини (ГАТТ); општи споразум о трговини и услугама (ГАТС), и међународни споразум о трговинским аспектима права индустријске својине (ТРИПС), као и просторе националних држава одабраних у узорак земаља за истраживање.

Дисциплинарно, предмет истраживања има интердисциплинарни карактер и као такав припада пољу претежно друштвено-хуманистичких наука, научним областима правних и економских наука, и тежишно научним дисциплинама трговинског, пословног, међународног пословног и облигационог права, међународној трговини и економским односима са иностранством.

Након пада социјалистичког система 1990.године, новонастала геополитичка ситуација наводи најмоћније државе Европе и света да прошире и интензивирају отпочете пројекте интеграција у свим контекстима па и у контексту уговорног система и транспорта робе. Овај глобализацијски приступ и тзв. транзиција заснива се на свим пољима правне, економске, политичке и друштвене димензије. Валоризује се формирање наднационалних структура и прописа као и њихово настојање да у интердисциплинарном приступу такође подреде националне системе постепеним преузимањем управљачких, правних надлежности у овој области.

У склопу глобалних и Европских секторских политика, правна наука и уговорно право у целини све чешће бивају разматрани у склопу економије и економског интереса и раста уговорних страна. Отуда економска политика и интердисциплинарно истраживање међународне трговине остају предмет интересовања, посебно Организације УН, Европске уније и земаља чланица организације СТО.

Међутим, последњих неколико деценија, многи глобални актери фокусирали су своје интересовање не на научноистраживачке принципе сагледавања система међународне трговине робама, већ на уклапања институција међународне трговине у свој препознатљив дискурс што једноставније унификације, што говори о приватизацији међународне трговине и међународног права као објеката субјективних стратегија све моћнијих мултинационалних компанија.

3. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Научни циљеви истраживања који се намеравају достићи израдом докторске дисертације јесу *научна дескрипција, научна класификација, научно откриће и научно објашњење* чинилаца савременог међународног права интегрисаног са другим облицима права у уговорној пракси.

Друштвени, практични циљ истраживања који се намерава постићи израдом докторске дисертације огледа се у обезбеђивању научних сазнања о уговорима о међународној продаји и контроли роба на основу којих се могу предузети одређене друштвене мере у

области уговарања међународне продаје и контроле роба и заштите мултинационалних и домаћих компанија од злоупотреба при уговарању продаје и контроле роба, као и за стварање могућности за унапређење припремљености домаћих и међународних правних субјеката за међународну размену робе и добара у уговорној пракси.

4. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Хипотетички оквир истраживања чине једна општа (генерална), пет посебних и њима припадајуће појединачне хипотезе и индикатори истраживања.

4.1. Општа (генерална) хипотеза од које се полази у истраживању

Општа (генерална) хипотеза од које се полази у докторској дисертацији гласи: „Уговори о међународној продаји роба обухватају све битне елементе међународних трговинских уговора, али су одредбе тих уговора о квалитету и контроли роба одраз решења и модела произашлих из различитих правних система“.

На овај начин дефинисана општа (генерална) хипотеза истраживања провераваће се, односно доказиваће се или оповргавати на основу ставова пет посебних и њима припадајућих појединачних хипотеза и индикатора истраживања.

4.2. Посебне хипотезе истраживања

4.2.1. Прва посебна хипотеза (пх-1) гласи: „Извори права продаје робе све више се заснивају на унификованим принципима међународне продаје и правним узусима из међународних уговора“.

Индикатори:

- искази у националним правним актима о продаји, квалитету и контроли робе;
- искази из унификованих правила међународне продаје, квалитета и контроле робе;
- искази из аутономног права купопродаје робе;

- искази из унификованог права насталог у међународним уговорим;
- искази правних експерата о уговорима међународне продаје, квалитета и контроле робе.

4.2.2. Друга посебна хипотеза (пх-2) гласи: „Што су уговори о контроли квалитета продаје робе више засновани на уговорном праву о међународној продаји робе, то је правно дејство ових уговор прецизније и применљивије у правној пракси“.

Индикатори:

- Искази из стварноправног и облигационоправног дејства уговора о продаји;
- Искази из грађанскоправних и колизионоправних аспеката начела аутономје воље, који су важни за уговор
- Искази у случајевима како вољом странака или у случају спора, долази до примене одређеног националног права на назначена питања овог уговора са елементима иностраности

4.2.3. Трећа посебна хипотеза (пх-3) гласи:“ Што су квалитет робе и контрола квалитета робе више засновани на одредбама међународног права продаје, типским правилима и условима Европске комисије Уједињених нација за Европу -ЕЦЕ УН, одредбама Хашког једнообразног закона и конвенцијама УН, то су и уговоре о контроли квалитета продаје робе потпунији и бољи“.

Индикатори:

- Искази из питања која се тичу материја ове конвенције, а која нису изричито решена у њој, решаваће се према општим начелима на којима ова конвенција почива или у одсуству тих начела према праву меродавном на основу правила међународног приватног права.
- Искази из извода у којима је роба, у случају, у несаобразности са уговором. У том случају, купац може (без обзира на то да ли је цена већ плаћена или не) снизити цену

сразмерно разлици између вредности стварно испоручене робе (у време испоруке) према вредности која би у том тренутку имала роба саобразна уговору.

- Искизи из пословне праксе који потврђују да трговац мора да поштује економско понашање потрошача ако својом пословном праксом битно умањује могућност потрошача да оствари потрбан ниво обавештености за одлучување, услед чега потрошач доноси економску одлуку коју иначе неби донео. Ако се битно нарушава или прети да битно наруши економско понашање у вези са производом потрошача на кога се та пословна пракса односи пословна пракса ће се сматрати као непоштена и у нескладу са међународним пословним правом.

4.2.4. Четврта посебна хипотеза (пх-4) гласи: „Што су обавезе уговорних страна у уговорима о контроли робе прецизније дефинисане, то је лакше утврђивати одговорности вршиоца, наручиоца и извршиоца контроле квалитета робе“.

Индикатори:

- Искизи о контроли обављеног посла који је продавац дужан да омогући потрошачу.
- Искизи из упутстава везаних за саму робу, када то одговара природи посла.
- Искизи који потврђују да у случају непридржавања обавеза из става један овог члана сматра се да пружена услуга није саобразна уговору.

4.2.5. Пета посебна хипотеза (пх-5) гласи: „Резултати истраживања уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе су у корелацији са актуелним стањима правних система одређених држава и приступница међународних организација у погледу поштовања стандарда међународног права у продаји, квалитету и контроли квалитета робе“

Индикатори:

- статистички подаци о броју уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе у анализираним земљама;

- статистички подаци о броју уговора о међународној продају, квалитету и контроли робе у базама међународних организација;
- статистички подаци из анализе уговора о међународној продају, квалитету и контроли робе у Републици Србији.

5. НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од аксиоматских ставова саопштених у теоријском одређењу предмета истраживања, дескрипцији, класификацији и научном објашњењу теме која чини предмет докторске дисертације користиће се општа методолошко-теоријска оријентација, односно повезивање методолошких поставки и решења савремених теоријско-методолошких праваца и концепција која су се афирмисале резултатима у истраживачкој пракси истих или сродних тема.

5.1. Методе које ће бити примењене у истраживању

У изради докторске дисертације биће коришћене следеће научне методе, технике и инструменти:

Из корпуса основних метода сазнања у истраживању ће бити примењене готово све основне методе са тежиштем на: анализи, синтези, класификацији, генерализацији и индуктивно-дедуктивној методи. Примена ових метода посебно ће бити конкретизована приликом израде инструмената и плано̀ва истраживања.

Из групе опште научних метода биће примењене:

А. Метод моделовања коју ћемо применити да проверавамо постојећи теоријски модел Уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе посред̀ством исказа у научној и стручној литератури, нормативним одредбама из међународно признатих конвенција и исказа компетентних субјеката као својеврсних емпиријских манифестација од суштинског значаја за предмет истраживања у докторској дисертацији.

Б. Статистички метод који ће бити примењен из разлога што више извора прописа разних врста, посебно уговора о међународној продаји робе регулишу поједине сегменте Уговора директно или индиректно, а уговори о међународној продаји робе и и међународне конвенције УН које третирају ову област су састављени из мноштва норми и нормативних одредаба различитих садржаја, форми и односа и што постоји мноштво субјеката у том процесу. Мноштво правних извора, пре свега Уговора и конвенција и других прописа подразумевају одређена пребројавања - квантификације и класификације квантитативних исказа. Саму примену овог метода извршићемо кроз израду конкретних инструмената истраживања и планове обраде статистичких података.

В. Упоредно правна метода ће бити коришћена за нужно поређење Уговора о међународној продаји, квалитету и контроли квалитета робе у различитим правним системима и у различитим земљама, укључујући и Републику Србији.

Г. Хипотетичко-дедуктивни метод биће примењен као конструисано искуствено сазнање у широко прихваћеним ставовима који гласе: "по правилу уговори о међународној продаји робе...", "најчешћа структура уговора о међународној продаји, квалитету и контроли квалитета робе је...", "у начелу уговор о међународној продаји робе је ..." итд. која имају нека својства аксиоматских ставова.

Из корпуса метода за прикупљање података применићемо превасходно методу анализе садржаја бројних докумената, уговора, конвенција који су дати у прилогу пројекта докторске дисертације и који имају својства државних и међународних правних извора. У овом истраживању биће примењене квалитативна и квантитативна анализа садржаја докумената.

Квантитативна анализа садржаја докумената ће бити примењена као претходна у циљу израде кодекса појмова и шифара и израде евидентног обрасца за анализу појединачних врста уговора о међународној продаји, квалитету и контроли квалитета робе.

5.2. Извори података

Од постојећих извора података у дисертацији биће коришћења документација и архивска грађа локалних, регионалних, националних и међународних извора података и институција од значаја.

Биће коришћени домаћи и страни закони, уџбеници реномираних професора из области међународног пословног права из Републике Србије и иностранства, међународне конвенције, правна правила, дисертације и практични примери уговора о међународној продаји, квалитету и контроли квалитета робе који су били доступни аутору.

Узорак документације који је подвргнут анализи обухвата:

- 1) Домаћа Законска регулатива везана за међународни промет робом и контролу квалитета робе
- 2) Међународни прописи везани за међународни промет робом и контролу квалитета робе
- 3) Конвенције и споразуми међународног карактера о међународној трговини робом
- 4) Научне књиге и монографије о међународној трговини робом
- 5) Научна истраживања везана за предметну тему
- 6) Уговори о међународној продаји робе
- 7) Уговори о контроли робе

6. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИЗРАДЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

6.1. Научна оправданост

Научни допринос истраживању уговора о продаји, квалитету и контроли робе у докторској дисертацији огледа се у томе што омогућава доградњу научне теорије применљиве у пракси, што подразумева научну анализу постојећег стања уговора о продаји, квалитету и контроли робе, идентификацију проблема, предлагање решења која би унапредила праксу пословних поравних субјеката, владавину права, поштовање законитости и међународних уговора, конвенција и других правних аката који третирају уговоре о продаји, квалитету и контроли робе.

Научна оправданост истраживања предмета докторске дисертације произилази из његовог научног значаја и својстава уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе. Научно и практично је потврђено да су уговору о међународној продаји, квалитету и контроли робе у сталном, мање или више динамичком процесу мењања под утицајем научног сазнања и глобалних промена који одлучујуће утичу на промену уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе. Такве промене, захтевају систематска теоријска и емпиријска истраживања верификаторског типа. Отуда, истраживање уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе омогућава научну критику и усавршавање научних сазнања о овим врстама уговора и њиховој имплементацији у научну правно-пословну теорију и праксу.

Такође, резултати истраживања у докторској дисертацији имају сврху и да провере функционалност примењених мерних инструмената и усаврше коришћене методе истраживања, методолшко-методске и теоријске поставке у избору научних метода, изради и примени инструмената истраживања.

6.2. Друштвена оправданost

Друштвена оправданост израде докторске дисертације произилази из непосредне примене научног сазнања у процесима измене нормативне основе уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе у циљу отклањања дискрепанције између декларативних ставова, правне теорије и међународне праксе. Битне одредбе актуелне сложене глобалне ситуације и стања у Републици Србији наглашавају потребу за систематичним научним истраживањима ове врсте, чиме се доказује друштвена оправданост израде докторске дисертације.

Друштвени допринос истраживања у докторској дисертацији огледа се и у томе што резултати истраживања могу бити од помоћи унапређењу квалитета уговора о међународној продаји робе, правне сигурности пословних правних субјеката, заштити њихових права и примени уговорног права о међународној продаји, квалитету и контроли робе.

II. ИЗВОРИ ПРАВА ПРОДАЈЕ

Приликом одређивања извора права неопходно је поћи од основног правног инструмента међународног промета робе, односно од уговора о међународној продаји робе.

Извори права којима се регулише продаја робе, контрола квалитета и одговорност продавца за квалитет у даљем тексту биће изложени кроз две врсте извора, и то изворе права продаје и изворе права за уговор о контроли квалитета.

А. Извори права продаје биће изложени кроз изворе права националног карактера и кроз унифицирана правила међународне продаје.

1. Извори права националног карактера

Продаја у грађанском праву регулисана је, по правилу, грађанским законцима. Такви су, на пример, Француски грађански законик из 1804. године, Швајцарски Законик о облигацијама из 1881. (ревизија 1911. године), италијански Грађански законик из 1942. године, Грађански законик Руске федерације који је ступио на снагу 1. јануара 1995. године, енглески Закон о купопродаји добара из 1893. године, амерички Једнообразни закон о продаји из 1906. године, који је замењен Једнообразним трговачким закоником из 1962. године.

Одредбе о трговинској продаји садржане су, по правилу, у трговачким законцима. Такви су, на пример, немачки Трговачки законик из 1897. године, Закон о купопродаји и размени покретних ствари Скандинавских земаља усвојен у Шведској 1905., Данској 1906., у Норвешкој 1907. и на Исланду 1922. године.

Правни извори у Југославији за уговор о продаји, до доношења Закона о облигационим односима из 1978. године, била су правна правила, која су важила на територији Краљевине Југославије. Ова правила примењивана су на основу Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, који је донет 20. октобра 1946. Закон о облигационим односима садржи одредбе које су заједничке за продају из области грађанског права и за продају из области привредног

права, с тим што закон садржи извесне посебне одредбе за уговоре о продаји у привреди. Поред ЗОО не мању улогу данас имају и Опште узансе за промет робом донете 1954. године као и Посебне узансе које се односе на продају појединих врста робе.

Из изложеног се види да у једном броју земаља постоје посебни прописи за продају у области грађанског права, а посебни прописи за трговинску продају, док у извесним земљама постоје специјални закони за продају. У земљама где се продаја регулише само грађанским законима обично у њима постоје правила за трговинску продају. Поред реченог треба указати да у великом броју земаља значајну улогу имају трговачко обичајно право и трговачки обичаји.

1.1. Унификована правила међународне продаје

Захваљујући принципу аутономије воље уговорних страна, диспозитивним нормама уговорног права и другим околностима, дошло је до унификације правила међународне продаје. Овај извор права биће изложен у најкраћим цртама кроз аутономно право међународне купопродаје настало из типских уговора и унификације права од стране држава.

1.2. Аутономно право купопродаје

Аутономно право купопродаје чине правила која се стварају спонтано и то радом привредних субјеката кроз формуларне уговоре - такозвано формуларно право, и радом неких међународних организација правног или привредног карактера. Формуларно право се развило из формуларних, типских и општих услова пословања који су се појавили крајем 18. века. Данас се велики део међународне трговине обавља кроз формуларне и типске уговоре.

Формуларни уговори постоје за продају одређених врста робе. Средином 19. века велика енглеска трговачка друштва почела су да штампају формуларне уговоре о продаји у којима су на одређени број случаја била утврђена права и обавезе купца и продавца. Уговорне стране приликом закључења уговора требају само да попуне количину робе, рок и цену. Такви уговори су прво били за куповину жита, кафе, каучука свиле и др⁹. У новије

⁹ Ј. Вилус, *Типски уговори и општи услови који се користе у међународној продаји*, Нови Сад 1972. Стр 176.

време нарочито је активна комисија Уједињених нација за Европу¹⁰ (ЕЦЕ УН) такозвани Женевски услови. Формуларни уговори израђени од стране Економске комисије за Европу трбају да олакшају преговоре око закључивања уговора о продаји.

Због недостатака формуларног права, које се састоји у наметању неповољнијих клаузула економски слабијем партнеру, педесетих година прошлог века Економска комисија Уједињених нација за Европу израдила је, између осталих, Опште услове и типске уговоре за купопродају житарица, меке резане грађе, јужног воћа, чврстог горива, трајних потрошних добара и индустријске робе серијске производње, као и инвестиционе опреме.

Кодификована правила разних приватних међународних организација су постепено настала путем употребе и примене одређених правила и поступака у истим или сличним међународним пословним односима.

1.3. Унификовано право настало међународним уговорима

Унификована правила међународне продаје обично се односе на правне текстове и стандарде који се користе за регулисање уговора о међународној продаји робе. Ови текстови имају за циљ да хармонизују правила и поступке у трговини, што олакшава међународну трговину и промовише правну сигурност.

Неки од најпознатијих примера унификованих правила међународне продаје укључују:

Конвенције које је донео спровео „UNCITRAL-Комисија Уједињених нација за међународно трговачко право“¹¹. За уговоре о међународној продаји робе посебно су значајне две Хашке конвенције и три UNCITRAL-ове. 1964. Године у Хагу су донете две конвенције и то:

1. Једнообразни законик о продаји телесних покретних ствари

¹⁰ United Nations Economic Commission for Europe - ECE or UNECE) је једна од пет регионалних комисија Економског и социјалног савета (ЕКОСОЦ) Уједињених нација (УН). Основана је 1947. године са циљем да поспеши и убрза привредну сарадњу између земаља Европског региона.

¹¹ Службени лист СФРЈ, бр. 12/78

2. Једнообразни законик о закључивању уговора о међународној продаји телесних покретних ствари и робе.¹²

1974. године донета је конвенција Уједињених нација о застарелости у области међународне продаје робе.

Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (CISG), познатија као Бечка конвенција донета је 1980. Године у Бечу. Ово је међународни правни инструмент који регулише уговоре о међународној продаји робе када и купац и продавац имају своје седиште у различитим државама које су потписници ове конвенције. Не умањујући вредност Хашког једнообразног закона за промет робе истичемо да је данас најзначајнији извор за међународну продају робе Бечка конвенција. Она је самоизвршни инструмент, што значи да је за њену примену довољна ратификација од стране надлежног државног законодавног органа.

Бечка конвенција о међународној продаји робе садржи одредбе о томе на које случајеве се не примењују њене одредбе:

1. На продају свих врста енергија
2. На продају хартија од вредности и новца
3. На јавну продају-аукцијску продају
4. На продају у извршном поступку
5. На уговоре о продаји робе крајњим корисницима
6. На уговоре где се једно лице обавезује да произведе одређену робу и да је након тога прода неком другом лицу
7. Не примењује се на одговорност продавца за смрт или телесне повреде када употреба робе проузрокује смрт било ком лицу.

Кад се говори о примени наведене Конвенције од стране Србије, посматрано са данашњег аспекта, правна ситуација није сасвим јасна. Наиме, конвенцију је потписала и

¹² Ј. Вилус, *Коментар Конвенције УН о међународној продаји робе*, 1981. Београд, стр.100

ратификовала СФР Југославија 1984. године па би применом правила правне сукцесије све државе које су настале од СФР Југославије, с обзиром да су наследнице права и обавеза СФР Југославије, биле у обавези да примењују Бечку конвенцију. Међутим, Одељење за конвенције и споразуме ОУН је заузело став да свака од новонасталих држава мора недвосмислено да изрази своју намеру да примењује одредбе Бечке конвенције. Србија примењује Бечку конвенцију иако је није поново ратификовала.

INCOTERMS (International Commercial Terms): Ови термини, које издаје Међународна трговинска комора у Паризу, дефинишу обавезе и одговорности купца и продавца у вези са транспортом робе и померањем ризика од продавца купцу у међународним трговинским трансакцијама.

Унификовани комерцијални кодекс UNIDROIT¹³. Овај текст се фокусира на унификацију правних принципа у међународној трговини, укључујући правила о испоруци, гаранцијама и одштети.

Општа царинска и трговинска конвенција ООН-а (GATT/WTO): Овај међународни правни инструмент обухвата правила и принципе који се односе на трговинске баријере, царине и спорове у трговини робом.

Светска трговинска организација (World Trade Organization - WTO) је међународна организација која се бави промовисањем слободне трговине међу државама чланицама. Основана је 1. јануара 1995. године и седиште јој се налази у Женеви, Швајцарска.

Главна сврха Светске трговинске организације је да послужи као форум за преговарање трговинских договора између својих чланица. Њена мисија обухвата остваривање слободне и предвидиве трговине, стимулисање економског развоја и разрешавање трговинских спорова између држава чланица.

Основни појмови и активности Светске трговинске организације укључују:

¹³ UNIDROIT је међувладина организација чији је циљ хармонизација међународног приватног права међу земљама кроз јединствена правила, међународне конвенције и израду модела закона, скупова принципа, водича и смерница. Основана је у Риму 1926. године где јој је и данас седиште.

Рунде преговора: Серија преговора између држава чланица у оквиру одређеног временског периода. Овде се постижу међународни трговински договори који обухватају различите аспекте трговине као што су тарифе, субвенције, сервиси и интелектуална својина.

Међународно правило трговине: Чланице су обавезне да поштују међународна трговинска правила која укључују најповољнији трговински режим (MFN-Most favored nation), националну трговачку сличност (NT- The National Treatment), и да избегавају дискриминацију у трговини.

Решавање спорова: Спорови између чланица се решавају кроз механизам решавања спорова који се базира на принципима судске правде и међународног права.

Техничка помоћ и обука: Светска трговинска организација пружа техничку помоћ и обуку земљама у развоју како би им помогла да се припреме за учешће у међународној трговини и да би поштовале међународне стандарде и правила.

Повећање прозирности трговинских политика: Путем размене информација и прегледа трговинских политика, чланице се подстичу да буду прозирне у својим трговинским активностима.

Укратко, Светска трговинска организација игра кључну улогу у стимулисању светске трговине кроз промовисање слободе трговине и решавање трговинских спорова, што доприноси економском развоју земаља широм света.

Унификована правила међународне продаје играју важну улогу у стандардизацији и хармонизацији правних правила у међународној трговини, што олакшава комерцијалне трансакције и смањује правне непреговорености између страна.

2. Извори права за уговор о контроли квалитета

Извори права за уговор о контроли робе су малобројни. Констатује се да нема међународне конвенције која би регулисала ову материју. Свакако да се на међународном плану предузимају извесне активности у циљу регулисања посла контроле робе. Тако је на

пример, Институт за унификацију приватног права у Риму (UNIDROIT) израдио студију "Прелиминарни извештај о контроли квалитета у међународној продаји робе".

Упоредни преглед националних законодавстава указује да законодавства веома ретко садрже одредбе о уговору о контроли робе. У већини земаља доминантну улогу имају Општи услови пословања контролних организација, општа правила привредног и грађанског права, трговачки обичаји и узансе. Већ је истакнуто да на међународном плану не постоји конвенција која регулише посао контроле робе. На овом плану за контролу робе значајан је рад међународне организације Мултилатералног споразума ГАТТ (Општи споразум о царинама и трговини потписан 1947. године; њему су приступиле 92 државе међу којима и СФРЈ). Наиме, један од споразума који чини пакет финалног пакта Уругвајске рунде ГАТТ-а је и Споразум ГАТТ-а о контроли робе пре отпреме, усвојен 1992. године. Основни принципи овог споразума су: недискриминација, транспарентност, заштита поверљивих пословних података, затим су разматрани сукоби интереса као и осврт на проверавање цена, стандарде, доцњу, издавање сертификата и решавање спорова. Овом приликом указаћемо само на обавезу издавања сертификата мада се Споразум ГАТТ-а о контроли робе пре испоруке мора посматрати као целина. Наиме, везано за извршену контролу, предвиђена је обавеза да ће пре отпреме контролна организација издати "чист" сертификат ако констатује да роба (у погледу квалитета, количине и цене) одговара ономе што је предвиђено уговором. Ако контролна организација није у стању да изда "чист" сертификат она је дужна да сачини детаљно писмено образложење у коме ће навести разлоге због којих није у стању да изда "чист" сертификат.

Посао контроле робе као самостални институт ретко је регулисан позитивним законским прописима. Најчешће се контрола робе регулише кроз одредбе уговора о продаји. Тако, на пример, одредбе овог уговора налазимо у члану 2-515 Једнообразног трговачког законика Сједињених Америчких Држава из 1962. године: "уговорне стране се могу споразумети да неко треће лице изврши преглед или контролу, да би утврдило да ли је роба саобразна уговору и у каквом се стању налази. Поред тога, оне се могу договорити да ће налаз трећег лица бити обавеза за њих у сваком каснијем парничењу односно уређењу спора".

У француском праву, иако постоји Трговачки законик, Code de commerce, од 1807. године нема одредби којима се регулише уговор о контроли робе. Ваља нагласити да је ово био

први трговински законик и да је његов утицај био врло велики у првој половини деветнаестог века. Наиме, по његовом узору израђени су: Трговински законик Грчке од 1835. године, Србије од 1860. године, према коме је израђен Трговачки законик за Црну Гору од 1910. године. Француски трговачки законик утицао је на трговачко законодавство арапских земаља, на пример Египта, Либана и Сирије. Карактеристика свих наведених закона је да они не садрже одредбе о уговору о купопродаји зато што је Француска 1804. године донела Грађински законик и сматрало се да су његове одредбе о куповини и продаји довољне за трговачку куповину и продају.

Слична је ситуација у погледу избора права и у ранијем немачком праву и у земљама које су биле под утицајем тог правног система. У Немачкој је 1897. године донет Трговачки законик који је прихваћен и у Аустрији. По узору на овај законик донет је нацрт, између осталих, и Трговачког законика Југославије од 1937. године, који се у пракси примењивао.

Уговор о контроли робе детаљно је први пут био регулисан у Законику међународне трговине чехословачке из 1963. године под називом "Уговор о контролној делатности". чије су одредбе и данас важеће у Чешкој и Словачкој.

У Српском праву уговор о контроли робе детаљно је регулисан Законом о облигационим односима из 1978. и Законом о трговини из 2019. Поред овог закона ваља указати на опште и посебне узансе и то Опште узансе за промет робом из 1954. године и Посебне узансе за трговину поврћем, кромпиром, пасуљем, житарицама и др. Ове посебне узансе донео је Управни одбор Савезне трговинске коморе ФНРЈ 1960. године. Свакако да је квалитет производа регулисан великим бројем подзаконских прописа.

Већина контролних организација има опште услове пословања у којима нуде закључење уговора о контроли робе својим комитентима. По правилу, комитенти су у ситуацији или да прихвате опште услове пословања или да не закључе уговор. У општим условима пословања највећа пажња посвећена је најћешће одредбама о искључењу или ограничењу одговорности контролних организација. Ова искључења и ограничења одговорности су слична код већине контролних организација без обзира из које је земље контролна организација.

Наравно, овом приликом треба истаћи и да постоје контролне организације које немају опште услове пословања, већ само своје проспекте и техничке услове у којима се не регулише садржај будућих уговора већ су у њима само технички прописи и методе вршења контроле.

Већ је речено да су код нас основна правила о општим условима пословања регулисана Законом о облигационим односима. Законски назив за основна правила је: "Општи услови уговора". Међутим, назив "основна правила" је уобичајен назив у домаћој и иностраној литератури. Законом о облигационим односима регулисана је обавезна примена општих услова, ништавост неких одредби општих услова и њихов однос према појединачним уговорима. С обзиром да је уговор о контроли, који најчешће нуди контролна организација, формуларни уговор, Закон предвиђа да се у случају спора нејасне одредбе формуларних уговора тумаче у корист друге уговорне стране а не оне која је такав уговор припремила и предложила. Поред општих услова пословања постоје и општи услови за рад предузећа за контролу робе, из 1958. Према одредбама ових општих услова југословенска предузећа за контролу робе врше све послове из своје делатности на основу уговора и по општим условима, уколико није другачије уговорено.

На основу изложеног види се да су извори права за одређивање и утврђивање квалитета робе и одговорност продавца садржани у изворима права који регулишу продају и контролу робе.

III УГОВОР О МЕЂУНАРОДНОЈ ПРОДАЈИ РОБЕ

1.Извори права и дефиниција међународне продаје

Уговор о међународној продаји робе представља централни и основни институт јер се највећи део спољнотрговинског промета обавља коришћењем различитих модалитета уговора о продаји. Због његовог изузетног значаја овај институт је регулисан националним правима али и међународним изворима права.

Извори права међународне продаје се могу поделити на националне изворе права који су по правилу регулисани трговачким или грађанским законима. У Републици Србији најважнији извор права су Закон о трговини из 2019.године¹⁴, Закон о спољнотрговинском пословању из 2009. године са изменама из допунама¹⁵ и Закон о облигационим односима из 1978.године¹⁶. Закон о трговини се односи на унутрашњу трговину али као и Закон о облигационим односима може представљати основ за тумачење одредби ова два закона.

Законом о спољнотрговинском пословању уређује се спољнотрговинско пословање у складу са правилима Светске трговинске организације (СТО) и прописима Европске уније (ЕУ), као и надлежност Агенције за страна улагања и промоцију извоза¹⁷.

На националном плану у великом броју Европских држава постоје грађански законици или трговачки закони којима се регулише област продаје робе.¹⁸ Да би смо појаснили

¹⁴ „Сл. гласник РС“, бр. 52/2019

¹⁵ „Сл. гласник РС“, бр. 36/2009, 36/2011 – др. закон, 88/2011 и 89/2015 – др. закон

¹⁶ "Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020

¹⁷ Развојна агенција Србије (РАС), је формално почела са радом 2016. године, када су угашене Агенција за страна улагања и промоцију извоза Србије и Национална агенција за регионални развој.

¹⁸ У Немачкој – *Bürgerliches Gesetzbuch* из 1881.год. са изменама и допунама, у Аустрији – *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* из 1811. год. са изменама и допунама, у Француској, Белгији и Луксембургу - *Code Civil*, у Шпанији - *Código Civil* из 1889.год. са изменама и допунама, у Италији - *Codice Civile* из 1942.год. са изменама и допунама, у Русији - *Грађански законик* из 1994.год са изменама и допунама, у Великој Британији *Salles of goods Act* из 1979.год, а делимично путем судских одлука, Шведска, Данска и Финска имају посебне законе о продаји робе, док је закључење уговора регулисано Законом и уговорима.

међународне изворе права неопходно је најпре изложити унификацију уговорног права и то путем унификације међународне трговинске праксе, унификацијом .

Унификација уговорног права се односи на процес усклађивања или усаглашавања правних прописа и правила која се односе на уговоре између различитих земаља или правних система. Циљ унификације уговорног права је олакшавање међународне трговине и пословања тако што се смањује правна несигурност и препреке које могу настати због различитих правних система.

Напори на међународном плану за регулисање појма уговора су почели 20-тих година прошлог века, а циљ је био доношење универзалног закона међународне купопродаје. Ово је учињено оснивањем UNIDROIT института- Институт за унификацију приватног права од стране Лиге народа 1926. године. Седиште овог института је у Риму и има 65 држава чланица¹⁹. За разлику од Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (CISG), принципи UNIDROIT-а се не примењују као закон, већ само када их стране јасно одреде у уговору.

Наставило се доношењем „Хашког једнообразног закона о међународној продаји телесних покретних ствари“²⁰.

Генерална скупштина Уједињених нација 1966. године, оснива Комисију Уједињених нација за међународно трговинско право UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law). Званични мандат UNCITRAL-а је „да промовише прогресивно усклађивање и унификацију међународног трговинског права кроз конвенције, моделе закона и друге инструменте који се баве кључним областима трговине, од решавања спорова до набавке и продаје робе“²¹.

Један од најпознатијих примера унификације уговорног права је Унификовани закон о међународној продаји робе, „Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе тзв. Бечка конвенција из 1980. године (United Nations Convention on Contracts

¹⁹ УНИДРОИТ је припремио више конвенција (уговора), али је такође развио инструменте меког права. Пример су УНИДРОИТ принципи међународних комерцијалних уговора. За разлику од Конвенције о међународној продаји робе (ЦИСГ) коју је усвојио УНЦИТРАЛ, принципи УНИДРОИТ-а се не примењују као питање закона, већ само када их стране изабере као свој уговорни режим.

²⁰ Хашка конвенција о закључењу уговора од 1964. године

²¹ https://uncitral.un.org/en/about/faq/mandate_composition/history

for the International Sale of Goods; CISG)²²- у даљем тексту Бечка конвенција. Бечка конвенција је међународни уговор који успоставља јединствена правила за међународну продају робе који се примењује аутоматски на уговорне стране, купца и продавца, које потичу из земаља које су потписале овај уговор. Бечка конвенција резултат је усаглашавања ставова низа земаља који припадају различитим правним системима.

Унификација уговорног права доводи до лакшег пословање између различитих земаља јер елиминише потребу за прилагођавањем различитих правних система. Међутим, важно је имати на уму да унификација уговорног права не значи потпуну хармонизацију свих правних правила, већ успостављање основних правила која се примењују на међународне уговоре.

Унификација путем праксе међународне трговине односи се на успостављање стандардних пословних пракси, процедура и обичаја који се примењују у међународној трговини како би се олакшало пословање између различитих земаља и субјеката. Ови стандарди праксе могу бити неформални и засновани на уобичајеним поступцима који се развијају кроз искуство и интеракцију међу трговцима, или формални и документовани у виду међународних стандарда или кодекса.

Унификација путем праксе међународне трговине може укључивати успостављање стандардних уговорних клаузула, начина плаћања, транспорта робе, осигурања, решавања спорова и других елемената који се појављују у међународним трговинским трансакцијама. Ово може помоћи у смањењу правне несигурности, повећању ефикасности и транспарентности трговинских послова, као и у смањењу трошкова и времена потребних за закључење послова.

Примери стандардних пракси у међународној трговини укључују ICC INCOTERMS (међународне трговинске термине међународне трговинске коморе у Паризу) који дефинишу одговорности купца и продавца у вези са транспортом робе, као и UNIDROIT (Правила међународних трговинских уговора) који пружају смернице за тумачење и

²² Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продају робе (ЦИСГ), понекад позната и као Бечка конвенција, је мултилатерални уговор који успоставља јединствени оквир за међународну трговину. Од децембра 2023. године, она је имала јединствени оквир за међународну трговину и ратификовало је 97 земаља, што представља две трећине светске трговине.

примену уговора у међународној трговини. Као меко право, ови принципи помажу у хармонизацији међународног комерцијалног уговорног права тако што обезбеђују правила која допуњују међународне инструменте попут Бечке конвенције (CISG), па чак и националне законе. Што је најважније у приватној пракси, они нуде неутралан уговорни режим који стране могу да изаберу, било уградњом у своје уговоре (у целини или деловима), или директним избором UNIDROIT принципа. У пракси се најчешће користе клаузуле INCOTERMS о којима ће касније бити речи.

Унификација путем праксе међународне трговине може допринети већој предвидљивости и стабилности међународних трговинских односа, што може бити од користи свим учесницима на тржишту.

Продаја је међународна само онда када странке имају седиште на територијама различитих држава и ако се пренос ствари односно робе врши преко граница различитих земаља. Појам "роба" у овом контексту обухвата сваку покретну ствар која се може продати или пренети власништво над њом. То може укључивати физичке предмете попут робе, машина, возила, али и нематеријалне ствари као што су софтвер, лиценце, патенти или права интелектуалне својине.

2. Појам и предмет уговора о међународној продаји робе

Уговор о међународној продаји робе је основни правни посао и правни инструмент регулисања непосредних правних односа између купца и продавца. Посматрајући правне послове међународног промета у односу на уговор о продаји робе већина осталих правних послова су акцесорног карактера. Као пример навешћемо неке од њих и то уговоре о: заступању, посредовању, шпедицији, складиштењу, осигурања и др.

Код дефинисања уговора о међународној продаји у правној теорији су се искристалисала три критеријума за одређивање који правни посао је посао међународне продаје и то: субјективни критеријум, објективни критеријум и мешовити критеријум.

Субјективни критеријум полази од уговорних страна код уговора и као правило полази се од националности или држављанства купца и продавца. Једна од уговорних мора да буде правно лице регистровано на територији Републике Србије.

Објективни критеријум као полазни основ узима питање трансфера робе па се под уговором о продаји сматра међународним ако је извршен трансфер робе са територије једне на територију друге државе.

Мешовити критеријум код одређивања међународног карактера уговора о продаји садржи субјективан и објективан критеријум. Према њему „да би се уговор сматрао међународним неопходно је да поред постојања субјективног елемента постоји и објективни критеријум. Према овом критеријуму потребно је да се роба као предмет уговора превози са територије једне на територију друге државе или да ће бити превезена, да радње које чине понуду и њен прихват буду извршене на територијама различитих држава или да испорука робе буде извршена на територији неке друге државе“²³.

Бечка конвенција о међународној продаји робе прихвата субјективни критеријум о продаји то јест да се продаја врши између страна са територија различитих држава ако су: те државе потписнице конвенције: или када правила међународног приватног права упућују на примену правила једне од потписница конвенције.

За дефинисање уговора о међународној продаји робе полази се од опште прихваћене дефиниције у свим националним законодавствима уговора о продаји робе, с тим да се те дефиниције с обзиром да се ради и међународној продаји употпуњују са напред наведеним критеријумима. Односно користи се најчешће мешовити критеријум.

Код већине аутора аутори полази се од домаће опште усвојене дефиниције уговора о продаји по којој је продаја у својој суштини уговор којим се једна страна, продавац обавезује да другој страни купцу испоручи одређену робу и да гарантује за њена својства а купац се обавезује да за то плати одређену цену, с тим да у тексту даљег излагања

²³ Детаљније о наведеним критеријумима видети у:

Ј. Вилус, *Коментар конвенције Уједињених нација о међународној продаји робе*, Загреб 1988 стр 3-9, и „*Од Рима преко Хага до Беча*“ Страни правни живот серија Д бр.108 Београд 1988.година;
А. Ђирић и Р. Ђуровић, *Међународно трговинско право-посебни део*, Ниш 2005. стр.46

одређују шта се сматра међународним карактером овог уговора а односи се на субјективни и објективни критеријум²⁴.

Навешћемо две дефиниције уговора о међународној продаји робе које су концизне и свеобухватне:

„ Уговор о међународној продаји робе представља основни трговачки посао којим се врши промет имовинских вредности између држава, то јест међународна размена робе и услуга. Његовим испуњавањем се у економском смислу реализује извоз увоз робе и у том смислу посматран, уговор о међународној продаји представља инструмент спољнотрговинског промета, односно увоза и извоза“.²⁵

„Уговор о међународној продаји робе у међународном пословном праву представља правни посао којим се обавезује продавац да ће предати, испоручити, најчећше у другој земљи, купцу одређену робу у својину а којом купац стиче право својине уз исплату продавцу одређене цене“.²⁶

Према напред изложеном долази намеће се закључак уз уважавање напред наведених дефиниција као концизнијих да је уговор о међународној продаји робе уговор где се једна страна – продавац, обавезује да купцу који је из друге државе достави робу и да му омогући стицање својине на тој роби с тим да је фокус уговора на трансферу робе из државе где се у том тренутку налази у неку другу државу, док се купац обавезује да плати одређену цену.

3. Састојци уговора и битни елементи уговора

Уговори са елементом иностраности могу имати неколико састојака који су специфични за такву врсту уговора. Ови састојци обезбеђују правну сигурност и регулишу односе између странака из различитих држава или уговора који се односи на више од једне државе. Ево неколико важних састојака који се често налазе у уговорима са елементом иностраности:

²⁴ М. Драшкић, *Међународно привредно право*, Београд 1990. Стр. 143-145.

²⁵ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право*, СЛ. Гласник РС, 2021.год.стр.321

²⁶ М.Станковић, С. Станковић, *Међународно пословно право*, Београд 2006. стр. 335.

1. Идентификација уговорних страна, купца и продавца. Поред основних информација као што су име и адреса правних лица односно предузећа како би се утврдила њихова способност да закључе и изврше уговор.

2. Одредба о избору права: Под одредбом о надлежности права подразумева се члан у уговору, односно клаузула која одређује које право је меродавно за тумачење уговорних одредби или постоје и други модалитети. Као нпр. „овај уговор сачињен је у

Стране могу унапред одабрати право које ће се примењивати на уговор. Ова одредба се назива "choise of law" клаузула и обезбеђује предвидљивост, доследност и правну сигурност. Уговор треба да садржи јасну и прецизну клаузулу која одређује које право ће се применити на тај уговор.

3. Одредба о надлежности: Уговор може такође садржати одредбу о надлежном суду или арбитражи за решавање евентуалних спорова који произлазе из уговора. Ова клаузула одређује који суд или арбитража ће бити надлежни за решавање спорова и може се успоставити како би се избегли потенцијални проблеми у вези са надлежношћу или избором суда.

Тако нпр. код уговора о промету робе које су закључивали Заводи Црвена Застава из Крагујевца и Фиат ауто Торино Италија стоји: „сви спорови који проистекну или су само у вези са овим уговором који странке нису успеле да реше пријатељским путем, договором биће дефинитивно решени путем арбитраже са седиштем у Женеви, Швајцарска. За арбитражни суд свака од страна ће имати једног арбитра док ће трећег арбитра споразумно именовати два арбитра именованог од стране уговорних страна. Уколико у року од 30 дана почевши од датума пријема писемног захтева да именује арбитра којег је поднела једна од уговорних страна, друга страна не именује свог арбитра или ако у року од 30 дана почевши од датума именовања другог арбитра два арбитра не успеју да се договоре о именовању трећег арбитра, председник Кантоналног суда „Cour de justice de la republique et canton de Geneve“ именоваће арбитра стране ии трећег арбитра на захтев стране која ће прва упутити молбу. Одлуке арбитражног суда биће дефинитивне и стране се обавезују да их изврше. У конкретном уговору изабрана је тзв. „Ad hoc арбитража“ мада је могла бити изабрана и стална арбитража као што је арбитража Међународне

трговинске коморе у Паризу. Разлог оваквог опредељења је инсистирање једне одговорних страна.

Ad hoc арбитража је арбитража која се не води према правилима неке арбитражне установе. С обзиром на то да странке нису дужне спор решити према тим правилима, оне могу саме уговорити властита правила поступка и споразумом уредити друга питања важна за решавање њиховог спора²⁷.

Арбитражни поступак биће регулисан Законом о грађанској парници Републике и Женевског кантона. Што се тиче поступка Арбитражни суд ће применити швајцарски споразум о арбитражи. Закон који ће се применити на уговор је швајцарски закон о облигационом односима.

Најчешћи избор приликом закључења међународних уговора о продаји робе је уговарање арбитраже код Међународне трговинске коморе из Париза (МТК) која је светски лидер у изради стандарда, правила и смерница за међународну трговину. МТК сарађује са свим међународним организацијама- Уједињеним нацијама и другим међувладиним организацијама, Светском трговинском организацијом, Групом Г20, Г8 итд. Међународна трговинска комора се труди успостављању професионалних веза и односа између земаља као и увид и изналагање начина за решавање проблема у глобалној трговини. Такође у практичном смислу комора се труди изналагању јединствених правних правила везаних за трговину и доношење јединствених правила пословања у циљу омогућавања једноставније и сигурније трговине на глобалном нивоу.²⁸

4. Превод и тумачење: Уговорне стране, купац и продавац, уколико уговор није на заједничком језику странака, због потребе да га уговорне стране могу потпуно разумети најчешће се ради на једном заједничком страном језику кога знају уговорне стране. Међутим могуће је због уважавања уговорних страна и њихове једнакости предвидети и следећи члан односно клаузулу: „Овај уговор је сачињен у 6 примерака од којих 3 на италијанском језику и 3 на српском језику.Текстови на италијанском и на српском језику имају исту законску важност“.

²⁷ Међународни центар за трговину, *Арбитража и алтернативно решавање спорова*, Женева, 2001. стр. 17

²⁸ Incoterms 2020. , *ICC rules for the use of domestic and international trade terms*, Париз, 2020.

5. Међународна примењивост: Пошто уговор има елемент иностраности, важно је размотрити и правила међународног уговорног права која се односе на уговоре ове врсте. Ова правила могу регулисати питања као што су интерпретација уговора, извршење обавеза, одговорност странака и решавање спорова. Тако на пример услуге међународне арбитраже за решавање спорова у међународном пословању пред Међународном трговинском комором у Паризу су једна од најзначајнијих функција ове институције. Арбитражни поступак пред Међународним арбитражним судом је приватни поступак, који покреће страна која има одговарајући правни интерес. Одлука суда је правно обавезујућа и извршна.

4. Фазе за закључење уговора

Фазе за закључење уговора можемо посматрати као скуп активности које треба урадити да би настао текст уговора и исти прихваћен и потписан од стране уговорних страна. Њих можемо посматрати уопштено или детаљно. Овом приликом навешћемо следеће фазе:

Претходно преговарање: Ова почетна фаза укључује прелиминарне разговоре и размену информација између страна у вези са условима потенцијалног уговора. Ово може укључивати спецификације производа, цене, услове испоруке, услове плаћања и друге релевантне аспекте.

Понуда: Продавац даје понуду да прода робу купцу. Понуда обично укључује детаље као што су опис робе, количина, цена, услови испоруке, услови плаћања и сви други релевантни услови.

Прихватање понуде: Купац прихвата понуду продавца, експлицитно или имплицитно, указујући да се слаже са предложеним условима. Прихватање се може саопштити на различите начине, као што су писмена потврда, усмени договор или понашање које подразумева прихватање (нпр. иницирање плаћања или организовање испоруке).

Закључење уговора: Када се понуда прихвати, између страна се закључује се обавезујући уговор. Услови о којима су се обе стране договориле постају правно спроводљиве обавезе. Ова фаза може укључивати формализовање споразума у писаној форми, иако се уговори

могу склапати и усмено или на друге начине, у зависности од важећих закона и намера страна.

Перформансе и испорука: Продавац испуњава своје обавезе испоруком робе у складу са условима наведеним у уговору. Ово може укључивати организовање транспорта, паковања, осигурања и друге логистике неопходне за испоруку робе на назначену локацију купца.

Плаћање: Купац испуњава своју обавезу плаћања робе по уговореним условима. Плаћање се може извршити у различитим облицима, као што су готовина, банковни трансфер, акредитив или други начини плаћања који су наведени у уговору.

Расподела ризика: Уговор може одредити расподелу ризика између страна у вези са догађајима као што су губитак, оштећење или кашњење током транспорта или испоруке робе. Ово осигурава јасноћу у погледу одговорности и одговорности у случају непредвиђених околности.

Решавање спорова: У случају спорова или несугласица које настану током извршења уговора, стране могу да прибегну механизмима за решавање спорова наведеним у уговору, као што су преговори, посредовање, арбитража или судски спор.

Ове фазе служе као општи оквир за процес закључивања уговора у међународној продаји робе, али се могу појавити варијације у зависности од специфичних околности сваке трансакције и преференција укључених страна. Често се траже правни савети и помоћ како би се осигурала усклађеност са важећим законима и заштитили интереси обе стране током процеса преговора и извршења уговора.

5. Понуда за закључење уговора

Уговор је по својој дефиницији споразум уговорних страна, а то претпоставља сагласност воља. Закључење уговора у домаћем, а посебно у међународном правном промету робе представља најчешће тежак и сложен посао. У међународном промету ове тешкоће настају зато што постоје различита схватања о правном значају понуде и прихвата понуде, моменту закључења уговора, роковима до којих понуда обавезује и о томе да ли уопште обавезује. Најчешће кад је понуда једном учињена, закључење уговора

прошло је кроз фазе необавезних контакта и дошло до фазе у којој настају одређена правна дејства.

Основна обавеза понуђача своди се на то да одржи понуду, а прихватиоца са друге стране, да својим пристанком закључи уговор. Да би смо уопште дефинисали понуду она се мора јасно разграничити у односу на остале предлоге за закључење уговора.

Свака иницијатива за закључење уговора није понуда. Да би предлог, односно иницијатива, произвела одређено правно дејство - она мора да садржи одређене елементе који га разликују од осталих облика иницијативе. Од предлога за закључење уговора треба разликовати позив на понуду која се упућује најчешће неодређеном броју лица.

Понуда за преговоре има за циљ само успостављање контакта између два или више лица и она, у својој бити, представља само вољу која је подложна изменама како би се могло доћи до битних елемената уговора али и евентуално мање битних елемената уговора. Овако одређен појам позива за преговоре разликује се од понуде зато што у том стадијуму не постоје услови за закључење уговора. Другим речима - не ствара се могућност прихвата. Позив за понуду је, дакле - само уговорна иницијатива. Он је, тако, непрецизан, док понуда за закључење уговора оставља понуђеном само ограничен избор између одбијања и прихватања позива за понуду и оставља одређен простор за договарање.

Готово сва национална законодавства познају разлику између понуде која преко преговора постаје уговор и других иницијатива које стварају могућност прихвата. Када се дође до предлога, предлог мора бити одређен, детаљан и коначан. Коначност предлога омогућује да се дође до понуде за уговор. Постизањем предлога у свим његовим битним елементима које би требало да садржи уговор је понуда за закључење уговора, која представља резултат обе стране у преговору. Да ли ће доћи до закључења уговора најчешће је неизвесно стога што уговорне стране разматрају овај текст предлога као понуду, јер уговорна страна која је послала понуду очекује да ће понуђени прихватити понуду понудиоца недвосмисленом изјавом која бива упућена на договорени или уобичајени начин. Подразумева се да понуђени може уместо прихвата да се изјасни о понуди или може доставити своју контра понуду ради изјашњења првобитног понудиоца.

Тек онда када уговорне стране прихвате понуду на уобичајан или посебно предвиђен начин - настаје уговор.

Ако бисмо покушали свеобухватније анализирати дефиницију понуде, дошли бисмо до закључка да она у себи заправо не садржи персонални елемент понуде.²⁹ Разлог овоме је вероватно чињеница да понуду по правилу чини продавац, али и понуду за закључење уговора може учинити и евентуално и будући купац јер је, на пример, после преговора заузео одређени став поводом робе, цене и других елемената, а у неким случајевима ако је до података о роби дошао на основу каталога или на други начин. Елемент понуде, намера понудиоца да се обавезе, представља предлог који је понудилац учинио с циљем да се у случају њеног прихватања обавезе. Следствено томе мора постојати намера за закључење уговора (*animus contrahendi*).³⁰

Намера се посматра објективно, што значи да мора бити сазната. Објективно понашање, посматрано с аспекта намере понудиоца, тумачи се понашањем понудиоца - да ли је понудилац био упознат са том намером или му та намера није могла остати непозната. Ако понуђени није знао за намеру понудиоца - онда се намера посматра са становишта разумног лица истих својстава, односно како би друга страна схватила ту намеру у истим околностима.

Обзиром да у правној теорији постоје различита схватања у погледу прихватања понуде као што су теорије слања, пријема и сазнања, чини се неопходним указати на коју од поменутих теорија наводе међународна правила која се тумаче као допунски елементи у уговору о прихвату понуде и какав став имају у односу на опозив понуде.

Тако, примера ради за време када се сматра да је понуда прихваћена у упоредном праву у земљама *common law* система сматра се да је то време када је понуђени послао свој одговор о прихватању понуде док у континенталном и романском праву највећи број земаља сматрају да је то време када понудилац прими одговор од понуђеног да прихвата понуду. Међународним изворима права као што је Бечка конвенција и у највећем броју

²⁹ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право*, Крагујевац 2009. стр.74

³⁰ Д. Дивљак, В. Марјански, С. Фишер Шобт, *Међународно привредно право*, Нови Сад 2019. стр.136.

Женеvских типских уговора прихваћена је теорија пријема јер одговара сигурности међународног промета робе.

Да би се на основу понуде закључио уговор - неопходно је да понуда буде прихваћена.

Често у пракси пре понуде, која је основ за закључење уговора, евентуално будуће уговорне стране, а то је најчешће купац, а могуће и продавац, упуте позив за преговоре, ради постизања коначног договора око евентуалног закључења уговора. Сврха преговора састоји се у томе да би се постигао договор пре свега о битним, али и о евентуално небитним састојцима уговора. Према томе, позив за преговоре не садржи све битне састојке уговора. Он тек треба да доведе до понуде у којој ће се налазити ти састојци.

Дакако постоји могућност да је понуђени добио понуду али је није прихватио, него је са понудиоцем повео преговоре о модификацији понуде. Ипак, и у таквим случајевима после завршених преговора формулисаће нову понуду (дефинитивну понуду), што је са правног аспекта исто као да преговорима није претходила понуда. Преговори за закључење уговора не обавезују учеснике преговора. Преговори ће обавезивати тек онда ако дође до закључења уговора, а на основу преговора, односно они ће бити садржани у закљученом уговору. Преговори не обавезују ни једно од лица у преговорима јер свако од њих може у сваком тренутку да одустане од преговора.

Очекује се да једна од уговорних страна може сачинити понуду на основу преговора, а то је, најчешће, понудилац. Лице које је иницирало преговоре може истовремено преговарати са другим лицем или са више лица. Код понуде, пак, ситуација је другачија, јер се она упућује само једном лицу или одређеним лицима. Уколико неко од учесника преговора достави понуду - ова понуда без обзира на претходне преговоре сматра се понудом, премда може садржати и нове елементе који нису били предмет преговарања. На основу преговора, уколико су уговорне стране сагласне са договореним, долази до заказивања дана и часа када ће уговор бити закључен.

У одређеним случајевима, без обзира на чињеницу што преговори не производе никакво правно дејство, односно да не настају никакве правне обавезе за преговараче, страна која је водила преговоре без намере за закључењем уговора одговараће за штету

насталу вођењем преговора. Страна која је претрпела ову штету може потраживати накнаду од друге стране, те уколико друга уговорна страна не прихвати накнаду штете, односно не дође до договора о накнади претпрљене штете - захтев за накнаду штете мора се поднети суду ради остваривања субјективног права.

Уколико једна од уговорних страна упути писмо о намерама за преговоре ради закључења уговора, ово писмо које представља намеру за закључење уговора неће се сматрати понудом иако у себи садржи извесне елементе понуде, већ ће по завршеним преговорима, уколико преговори дају конкретне резултате, уследити понуда или непосредно закључење уговора. О евентуалним детаљима, као што би било, време закључења уговора, ако су постигнути сви остали елементи из уговора, било да су они битни или небитни елементи - долази до заказивања дана и часа када ће се закључити уговор.

Нарочито треба указати на чињеницу да већина уговора који се примењују у трговинској пракси, (а то је неретко случај са типским и стандардним уговорима), садрже понуду текста уговора, те као такви не сматрају се понудом понудиоца и самим тим не обавезују на закључење уговора. Наиме још нема уговора већ је неопходно да понудилац прихвати овај текст уговора да би уговор био закључен.

Код општих услова Европске економске комисије УН-а, (и то у готово свим областима куповине и продаје), предвиђа се најпре случај чврсте понуде (*firm offer*), па тек онда, ако понуда није назначена као чврста, истиче се да не обавезује. „У случају чврсте понуде уз назнаку рока за прихват уговор се сматра закљученим у тренутку када продавац прими купчево саопштење о прихвату понуде путем преорученог писма. У случају да чврста понуда не предвиђа рок у коме је треба потврдити уговор се сматра закљученим у тренутку када продавац прими саопштење о прихвату понуде на сигуран начин у разумном року који не може бити дужи од 15 календарских дана“.³¹

У савременој спољној трговини се све више користи савремена комуникација путем интернета, већина понуда, прихвата понуде или слања текста уговора се сматра веродостојном преписком коју није потребно доказивати изузев у случају тврдње друге

³¹ Р. Ђуровић, *Међународно привредно право*, 1986. Београд, стр. 205.

стране да није примила понуду, прихват понуде или типски уговор који се сматра понудом. Пандемија вируса COVID-19 је показала колико је светска трговина фрагилна и подложна непредвиђеним догађајима који је могу знатно успорити па чак и на тренутке зауставити. Ограничавање физичког контакта међу људима довело је до веома великог повећања трансакција преко интернета. Ове трансакције су не само трансакције производа широке потрошње за свакодневну употребу већ и робе неопходне за функционисање сложених пословних система, предузећа, корпорација па и држава. Самим тим извесно је да ће се у будућности савремена трговина све више обављати путем интернета (имејла, специјализованих сајтова за продају робе и др.). Ово ће изискивати допуну постојећих правних правила међународне трговине па највероватније и стварање нових.

5.1. Дејство понуде

Понуда је, по својој правној природи, једнострана изјава воље која обавезује понудиоца. Она је каузална изјава воље. У њој се огледа значај каузе као економског ефекта који се жели постићи у привредном промету. Изјавом воље заснива се одређени правни посао. У случају предмета наше анализе прихватам изјаве воље настаје уговор. Према Бечкој конвенцији, понуда производи правно дејство онда када стигне понуђеном. „Сматра се да је понуда стигла понуђеном ако му је саопштена усмено или на други начин предата у његово седиште или на поштанску адресу или ако нема седиште односно поштанску адресу у његовом редовном боравишту“.³²

Остаје упитно до ког тренутка понуда производи правно дејство. Понуда производи правно дејство до тренутка када је понуђени одбије, с тим што изјава о одбијању мора бити јасно формулисана и послата или саопштена понудиоцу на сигуран начин. Тзв. конклюдентне радње, односно радње које се указују знацима или уопште понашањем овлашћеног представника привредног субјекта који је примио понуду, не могу се тумачити као одбијање понуде. Ако је у понуди одређен рок за њен прихват - она престаје истеком рока. У оним случајевима у којима није одређен рок за прихват понуде, различито су регулисане ситуације када се уговор закључује међу присутним и међу одсутним

³² Члан 24 Бечке конвенције

лицима. Уколико понудилац није оставио рок понуђеном, у коме ће се изјаснити да ли прихвата понуду или не, понуђени је обавезан да се одмах изјасни да ли прихвата понуду. Дакако понуда престаје да важи после истека разумног рока, а он се одређује с озбиром на околности посла и комуникацију коју је понудилац користио.

5.2. Повлачење, опозив и прихват понуде за закључење уговора

Понуда може да се опозове или повуче док не почне да производи правно дејство. Ако понуда стигне понуђеном, она може бити опозвана. И повлачење и опозив понуде производе правно дејство тиме што понуда престаје да постоји. Понуда чак и када је означена у тексту као неопозива може се повући ако повлачење стигне понуђеном пре или истовремено када и понуда. Упоредно правно посматрано у *common law* систему, примера ради, прихваћено је да је понуда у принципу опозива све дотле док се уговор не закључи (под условом) да стигне понуђеном пре него је отпослао свој прихват. У домаћем праву, према још увек важећем правном оквиру (с обзиром на чињеницу да је Закон о облигационим односима из 1978. године преузео одредбе Хашког једнообразног закона и Бечке конвенције) – предвиђа се идентично решење о повлачењу и опозиву понуде које је садржано у одредбама Хашког једнообразног закона о закључивању уговора о међународној купопродаји, а и Бечка конвенција садржи идентично решење о повлачењу и опозиву понуде.

Према романском праву (француском и италијанском) постоји опште правило о понуди и опозиву али се предвиђају и много шира одступања од тог правила. У основи опозивости понуде прихваћена је римска правна традиција у том смислу да једино уговор може да створи правну обавезу па зато понуда не може бити обавезна. Наиме, понуђач ствара понуду једностраном изјавом воље па је он слободан и да је поништи. У еволуцији романског права по коме је неорочена понуда увек опозива, понуђач може понуђеном одредити рок за прихват.

Решење прихваћено у Бечкој конвенцији о опозиву понуде представља компромис између континенталног права, романског права и права *common law*. Према Бечкој конвенцији, понуда производи дејство од дана када стигне понуђеном. „Уколико је у понуди наведено да је неопозива, понуда може да се повуче ако је повлачење стигло

понуђеном пре или у исто време са понудом“.³³ Повлачење понуде је, дакле, могуће ако понуда није почела да производи правно дејство. Наравно, ако се уговор закључује између присутних лица, онда понуда не може да се повуче. У том случају, долази само до опозива понуде.

Опозив понуде се различито регулише у различитим правним системима. У земљама континенталног права, понуда је, по правилу, неопозива.³⁴ У правним системима common law, уз изузетак САД, понуда је увек опозива. На опозивост понуде не утиче чињеница да је у понуди наведено да је изјава понудиоца неопозива као ни одређивање рока за прихват понуде.³⁵ Према праву САД, „понуда трговца да купи или прода робу, садржана у потписаном документу, из које се са сигурношћу закључује да понуђач хоће да се чврсто обавезе, не може се повући због недостатка накнаде док не протекне у њему означен рок. Ако рок није означен, онда је тако док не протекне разумни рок, с тим што период за који је понуђач везан понудом ни у ком случају не може бити дужи од три месеца. За случај да се понуда исписује на обрасцу понуђеног, понуђач мора посебно да се потпише крај оног места које садржи његову понуду“.³⁶ „Бечка конвенција могло би се рећи да представља компромис између различитих правних система и предвиђа да све док се уговор не закључи понуда се може опозвати, уколико опозив понуде стигне понуђеном пре него што је он одаслао свој прихват“.³⁷

Прихват понуде је изјава понуђеног којом се он саглашава са понудом за закључење уговора коју му је упутио понудилац. То значи да прихват мора у свему одговарати понуди и то у свим битним елементима тј. у свим тачкама и одредбама понуде. Такво решење је прихваћено у већини националних законодавстава. Осим тога, у већини правних система, битни елементи код уговора о продаји робе су роба и цена. Међутим, у понуди се могу налазити и други елементи као што су испорука, место, рок, амбалажа, транспортне клаузуле и др.

³³ Види члан 15 ст.2 Бечке конвенције

³⁴ Детаљније: С.М. Bianca, М.Ј. Bonnell, *Commentary on the International Sales Law – The 1980 Vienna Convention*, 1987. Milan, стр. 155.

³⁵ Детаљније: N.M. Galston, H.Smit & Parker School of foreign and Comparative law, *International sales: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 1984, New York

³⁶ Видети чл.2-205 Једнообразног трговачког законика САД од 1962.године.

³⁷ Видети чл. 16 ст.1 Бечке конвенције

У трговинској пракси користи се и појам поруџбина. Поруџбина би представљала прихват понуде само ако у целини одговара понуди која је објављена на сајту продавца или на друштвеним мрежама и то у остављеном року.

По својој правној природи, понуда је једнострана изјава воље. Јер, да би настао уговор, потребан је прихват понуде који испуњава све што је садржано у понуди. Да би прихват понуде произвео правно дејство, које се састоји у томе да прихватањем понуде настаје уговор, неопходно је да прихват буде по својој садржини сагласан понуди. Ова сагласност мора бити безусловна и благовремена. Такође, неопходно је да је прихват дао сам понуђени или његов пуномоћник и да је сагласност упућена понудиоцу или његовом пуномоћнику.

Садржина прихвата, уколико садржи додатак, ограничења или неке друге елементе који нису садржани у понуди, сматраће се новом понудом. У случају да понудилац прихвати допуну понуде која није садржана у тексту понуде, било да је изражена непосредно ако су странке присутне или потврђивањем своје сагласности, онда ће се сматрати да је понуда прихваћена.³⁸

„Понуда може да се опозове само у случају да понуда није почела да производи правно дејство, тј. ако опозив стигне понудиоцу пре или у тренутку у ком би прихватање понуде произвело правно дејство“.³⁹ Опозив понуде није могућ јер од тренутка прихвата понуда почиње да производи правно дејство, па је могућ само раскид већ насталог уговора.

5.3. Време и место закључења уговора

С обзиром на то да закључењу уговора претходи низ фактичких радњи, уговор се сматра закљученим онда када је учињен последњи акт који води сагласности воља.

³⁸ Ibid. Чл.18 ст.2, 19 ст.2, 21 ст.1

³⁹ Ibid. Чл.22.

„Ако се уговор закључује између присутних лица - понуђени је дужан да се о понуди изјасни одмах. Ако му понудилац остави рок - онда уговор настаје ако понуђени прихвати понуду у оквиру рока“.⁴⁰

Закључење уговора између одсутних лица, у националним правним системима, зависи од времена закључења уговора, (наравно ако се не примењују одредбе Бечке конвенције.)

„Бечка конвенција се примењује на уговоре о продаји робе закључене између страна које имају своја седишта на територијама различитих држава, при чему је потребно да је алтернативно испуњен један од следећих услова:

а) да су те државе државе уговорнице

б) да правила међународног приватног права упућују на примену права једне од држава уговорнице“.⁴¹

Нарочито важним чини се члан 1. Бечке конвенције јер је њиме решено питање када се једна трансакција може сматрати међународном. У теорији се полази од субјективног критеријума, објективног критеријума или мешовитог критеријума.

Субјективни критеријум одређује се држављанством или домицилом уговорних страна. Објективни критеријум, пак, полази од чињенице да се пренос робе врши из једне државе у другу. Мешовити критеријум, на крају, садржи и субјективни и објективни критеријум у себи.

Одредбе Конвенције примењиваће се увек ако обе уговорне стране имају своја седишта у државама потписницама Конвенције. Изузетком се чини случај у коме се држављанство страна уговорница неће узимати у обзир када правила међународног приватног права упућују на примену права једне државе уговорнице. Међутим, ако уговорне стране имају своја седишта у државама које нису потписнице Конвенције - узеће се у обзир примена Бечке конвенције ако су то уговорне стране предвиделе уговором или се то може утврдити на основу њиховог ранијег пословања.

⁴⁰ Ibid. Чл. 23.

⁴¹ Ibid. Чл. 1.

Ваља напоменути да се одредбе конвенције неће примењивати на робу купљену за личну или породичну употребу или за потребе домаћинства. Одредбе конвенције неће се применити ни на продају робе вршене на јавној лицитацији или заплене, односно извршења које спроводе судске власти, на хартије од вредности и новац, бродове, хидроглицере и ваздуплохове и електричну енергију.⁴²

У националним правима постоје четири различите теорије: теорија изјаве, теорија одашиљања, теорија пријема и теорија сазнања. Према теорији изјаве уговор настаје у тренутку када је изјављено прихватање понуде. Код међународне продаје прихват понуде се сматра и када је прећутно прихваћена а то је случај када понуђени врши одређене радње као што су плаћање цене или прихватање испоруке робе. Теорија одашиљања да је уговор закључен узима онај тренутак када је прихватање понуде отпослано. Према теорији пријема уговор настаје када понудилац прими прихват.

Као што је већ напоменуто Бечка конвенција прихвата теорију пријема која је доминантна у већини правних система европских држава.

Место закључења уговора је битно код закључења уговора о међународној продаји јер се место закључења узима као тачка везивања и служи за одређивање меродавног права. Конвенција не регулише место закључења уговора, али с обзиром на то да је прихваћена теорија пријема, под местом закључења уговора сматра се место у ком је примљен прихват понуде, а то је место пословања понудиоца.

5.4. Закључивање уговора преко пуномоћника

Закључивање међународног уговора преко пуномоћника подразумева именовање треће стране да делује у име једне или обе стране у преговорима, закључењу и извршењу уговора. Ово може бити посебно корисно у ситуацијама када је једна страна онемогућена да лично учествује у преговорима или процесу потписивања због логистичких ограничења, језичких баријера или других разлога.

⁴² Детаљније видети одредбе чл.2,3,4,5 и Бечке конвенције

Предузеће, друштво, односно заступник предузећа-друштва, може да овласти путем пуномоћја да у име и за рачун предузећа-друштва, одређено лице закључи конкретан уговор. За ова овлашћења важе иста правила која се односе на пуномоћје.⁴³

Дакле именовани пуномоћник учествује у преговорима са другом страном или њеним представником у име стране која га је именovala. Они разговарају о свим битним елементима уговора.

Када се усагласе, пуномоћник може израдити уговор или радити са стручним лицем како би осигурао да услови тачно одражавају договор странака и да су у складу са актуелним законским прописима.

Уговор потписује пуномоћник у име наручиоца. У зависности од јурисдикције и специфичних захтева уговора, потпис пуномоћника ће можда морати да буде оверен код нотара или на други начин оверен да би се осигурала његова валидност.

Током целог процеса преговарања, пуномоћник обавештава влстодавца о напретку преговора и свим дешавањима у вези са закључењем уговора.

Када уговор потпишу обе стране (било директно или преко својих пуномоћника), он постаје правно обавезујући и обе стране су обавезне да испуне своје обавезе према условима уговора.

5.5. Закључење уговора по приступању-формуларни уговори

Под формуларним уговорима подразумевају се уговори који се закључују према унапред припремљеним општим условима пословања. Формуларно право се развило из формуларних, типских и општих услова пословања који су се појавили крајем 18. века. Данас се велики део међународне трговине обавља кроз формуларне и типске уговоре.

Формуларни уговори постоје за продају одређених врста робе. Средином 19.века велика енглеска трговачка друштва почела су да штампају формуларне уговоре о продаји у којима су на одређени број случаја била утврђена права и обавезе купца и продавца.

⁴³ М. Станковић, С. Станковић, *Међународно пословно право*, Београд, 2006. стр. 317.

Уговорне стране приликом закључења уговора требају само да попуне количину робе, рок и цену. Такви уговори су прво били за куповину жита, кафе, каучука свиле и др.⁴⁴ У новије време нарочито је активна комисија УН за Европу тзв. Женевски услови. Формуларни уговори израђени од стране Економске комисије за Европу требају да олакшају преговоре око закључивања уговора о продаји.

Због недостатака формуларног права, које се састоји у наметању неповољнијих клаузула економски слабијем партнеру, педесетих година прошлог века Економска комисија ОУН за Европу израдила је, између осталих, „Опште услове и типске уговоре за купопродају житарица, меке резане грађе, јужног воћа, чврстог горива, трајних потрошних добара и индустријске робе серијске производње, као и инвестиционе опреме“⁴⁵.

5.6. Форма уговора

Полазећи од принципа аутономије воље странака, код закључења уговора одлучујућа је воља странака на који начин, односно у каквој форми ће бити закључен уговор. Дакако странке ће у већини случајева да би избегли доказивање да је уговор закључен применити писану форму и правило о неформалности, односно о слободи аутономије воље које се односи и на измене и допуне уговора. Аутономија воље обухваћена је Бечком конвенцијом.

Дакле уговор о међународној продаји робе може бити закључен класичном сагласношћу воља уговорних страна било усмено било писмено. Ако уговорне стране желе, могу уговор закључити у писаној форми и то на начин који они желе. Према Бечкој конвенцији „писмено, обухвата и телеграм или телекс“.⁴⁶

Закључивање међународног уговора преко интернета је постало стандардна пракса у савременом пословном окружењу. Овај приступ нуди брз, ефикасан и економичан начин за обављање пословних трансакција широм света.

⁴⁴ Ј. Вилус, *Типски уговори и општи услови који се користе у међународној продаји*, Нови Сад 1972. Стр 176.

⁴⁵ Број 730. Наведени услови се сматрају својеврсном унификацијом права у домену испоруке инвестиционе опреме.

⁴⁶ Ibid. Чл.13

Напретком технологије и комуникација дошло је до промена у комуникацији између људи. Логично се поставља питање да ли модерна средства комуникације омогућавају закључење уговора о продаји. Како је Бечка конвенција потписана 1980. године, када није било данашњих средстава комуникације ово питање је заокупљало пажњу правника и економиста широм света.“ Став саветодавног одбора је да тиме што не предвиђа посебне захтеве поводом форме, Бечка конвенција омогућава да странке закључе уговор електронским путем. Према ставу саветодавног одбора захтев писане форме испуњен је уколико електронска комуникација може да испуни исте функције као и порука написана на папиру, тј. да се порука сачува и разуме“.⁴⁷

Конвенцијом Уједињених нација о електронским комуникацијама у међународним уговорима из 2005. године која је ступила на снагу 2013. године прихваћен је основни принцип да уговор може бити закључен у писаној форми и закључен електронским путем. Република Србија није ратификовала ову конвенцију али у пракси примњује писану форму и то путем електронске комуникације почев од преговора па до закључења уговора.

Самим тим модерне технологије и средства комуникације само су убрзале проток информација и људи и још више олакшале међународну трговину. Уз једноставну форму закључивања уговора и интернет као основно средство комуникације цео свет је посато глобално село, са до пре само 20 година, неслућеним могућностима за трговину.

Свакако да је због евентуалних хакерских напада и прекидима у електронској комуникацији ипак најпожељније закључивање уговора у писменој форми у присуству уговорних страна или њихових пуномоћника.

5.7. Међународно приватноправни проблеми у вези са закључивањем уговора

Питања која се односе на закључивање уговора у међународном приватном праву могу бити сложена и разноврсна. Тако на пример можемо навести честе проблеме са којима се сусрећу уговорне стране:

⁴⁷ Д. Дивљак, В. Марјански, С. Фишер Шобт, *Међународно привредно право*, Нови Сад 2019, стр.143.

Избор закона: Кључно је одредити који правни систем регулише уговор. Различите надлежности могу имати сукобљене законе који регулишу састављање уговора, тумачење и спровођење.

Месна надлежност: Одлука о томе који суд или арбитражни суд има надлежност за спорове који произилазе из уговора може се оспорити. Странке могу имати преимућство засновано на познанству, правичности или стратешкој предности.

Извршност: Да би се осигурало да је уговор извршан у иностранству, признавање и извршење пресуда и одлука мора бити регулисано у различитим правним јурисдикцијама.

Језик и превод: Уговори написани на једном језику ће можда морати да буду преведени за супротну уговорну страну. Да би се избегло неразумевање које доводи до неспоразума и спорова, важно је обезбедити тачност и доследност приликом превођења.

Културне разлике: Културне норме и пословна пракса се у великој мери разликују од земље до земље и утичу на преговоре о закључењу уговора, његово тумачење и спровођење. Разумевање и поштовање ових разлика је кључно за ефикасне прекограничне трансакције.

Прописи међународне трговине: Уговори који утичу на међународну трговину морају бити у складу са различитим прописима, укључујући оне који се односе на контролу увоза/извоза, тарифе, царинске процедуре и међународне санкције.

Механизми за решавање спорова: Приликом одабира одговарајућег механизма за решавање спорова, као што су парница, арбитража или медијација, обавезно се мора обратит пажња на факторе као што су извршност, цена, брзина, поверљивост и неутралност.

Електронски уговори: Са све већом употребом електронских комуникација и трансакција, питања као што су валидност електронских потписа, заштита података и сајбер безбедност постају све важнија у изради међународних уговора.

Решавање ових изазова захтева пажљиво планирање, јасну комуникацију и често укључивање правних стручњака који су специјализовани за међународно уговорно право

и решавање спорова. Поред тога, употреба стандардизованих уговорних клаузула и оквира, попут оних које пружају међународне организације као што је Комисија Уједињених нација за међународно трговинско право (UNCITRAL), или Међународна трговинска комора из Париза преко клаузула INCOTERMS, може помоћи у ублажавању ризика и промовисању безбедности у прекограничним трансакцијама.

6.0. Правна дејства уговора о међународној продаји робе

Првона дејства уговора о међународној продаји биће изложена кроз обавезе уговорних страна, обавезе продавца и то да испоручи робу саобразну уговору, да изврши предају робних докумената, затим обавезе купца, заједничка правила за обавезе продавца и купца, узајамност, ослобађање од одговорности, раскид уговора, накнада штете и то накнада штете у случају када је уговор раскинут и накнада штете када уговор није раскинут. Затим код преласка ризика са продавца на купца који уговорне стране могу договорити а најчешће уговорне стране угварају транспортне клаузуле, кроз застарелост у области продаје и надлежност права за спорове поводом уговора.

6.1. Обавезе уговорних страна

Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе-Бечка конвенција, полазећи од принципа аутономије воље странака, регулише основне или главне обавезе. При том Бечка конвенција не регулише све обавезе већ само неке од обавеза странака.

Тако на страни продавца предвиђене су обавезе испоруке робе, осигурања и чувања ствари, гаранције саобразности, обезбеђење пратеће документације (фактура, сертификата о квалитету, транспортних документа и др.). На страни купца предвиђене су обавезе плаћања цене, прихват испоруке робе саобразне уговору и др.

Уговорне стране су обавезне да поштују одредбе уговора и да се понашају са добрим пословним обичајима како би се уговор успешно реализовао.

Обавезе уговорних страна код уговора о међународној продаји робе се могу поделити на главне и споредне обавезе.

6.2. Обавезе продавца

Као што смо већ навели продавац има обавезу испоруке робе. Бечка конвенција не дефинише појам испоруке већ описује шта продавац мора да учини како би његове радње биле саобразне уговору. Према Бечкој конвенцији „продавац је дужан да на начин предвиђен уговором и овом конвенцијом испоручи робу, преда робна документа и пренесе својину на роби“⁴⁸. Типски уговори и општи услови за Европу ОУН не предвиђају неку општу дефиницију испоруке. Они су садржани у наведеним изворима права.

Рок испоруке робе дефинише се уговором. Рок је тренутак у времену почев од кога купац може захтевати извршење испоруке ако би продавац пао у доцњу са испоруком. Рок испоруке уговорне стране најчешће дефинишу уговором. Он се најчешће дефинише одређивањем датума или по истеку временског рока од дана закључења уговора или на одређен датум или употребом трговачких термина. Рок је увек одређен и представља будућу извесну правну чињеницу. Рок испоруке према Једнообразном трговачком закону могу утврдити странке или он може произлазити из обичаја док према Бечкој конвенцији рок испоруке може бити одређен уговором или произлазити из уговора. Наравно да уговорне стране могу почетак рока одредити везивањем за извесне радње купца нпр. достављањем амбалаже, обавештењем спецификацији и сл. овај рок може бити дефинисан и добијањем одговарајућих дозвола и сагласности надлежног државног органа државе извоза. Рок испоруке робе може бити предвиђен као битан састојак уговора и он се најчешће дефинише клаузулама којима се предвиђа да ће се уговор сматрати раскинутим ако роба nebude испоручена у тачном року или месту. Бечка конвенција прави разлику између битне и небитне повреде уговора код рока испоруке робе. Битном повредом уговора сматра се „повреда уговора коју учини једна страна којом се проузрокује таква штета другој страни да је суштински лишава оног што је оправдано очекивала од уговора изузев ако такву последицу није предвидела страна која чини повреду нити би је

⁴⁸ Бечка конвенција чл. 30

предвидело разумно лице истих својстава у истим околностима⁴⁹. Према томе битна повреда рока испоруке постоји онда када би прекорачењем рока настала штета која би купца суштински лишила онога што је оправдано очекивао од уговора а продавац је могао предвидети такве околности.

Ако продавац не изврши своју обавезу у наведеном року он пада у доцњу. Доцња може бити субјективна, ако је настала од стране продавца или објективна ако је настала немогућношћу испуњења због других фактора као што су штрајк превозника, евентуалних ратних дејстава, елементарних непогода већих размера и др. Бечка конвенција полази од јединственог појма повреде уговора тј.обухвата све случајеве неиспуњења или неисправног испуњења уговорних обавеза. Самим тим доцња се схвата у објективном смислу.

Уколико је рок испоруке дефинисан као фиксни продавац мора да сачека одлуку купца поводом испоруке а она утиче на судбину уговора. Продавац нема могућности да испоручи робу после падања у доцњу накнадном испоруком робе уколико купац одбије да прими испоруку. Право купца код фиксних послова је право да раскине уговор зато што се претпоставља да купац више нема интереса да прими робу. Свакако да купац може тражити извршење испоруке и по истеку рока. Уколико рок испоруке није фиксно дефинисан купцу стоји на располагању за случај доцње иста правна средства као и код фиксних послова тј. да захтева испуњење уз накнаду штете због задоцњења; раскид уговора и накнаду штете због неиспуњења.

Уколико продавац достави робу пре рока испоруке купац има право да одбије пријем робе. Ово због тога што би купцу таква ситуација могла да изазове непотребне трошкове око неочекиваног смештаја и чувања робе. Наиме рок је увек утврђен у интересу дужника и да он може извршити испоруку пре рока али купац има право да не прими робу и захтева пријем како је договорено.

Место испоруке одређује се најчешће изричним споразумом странака. Уколико странке не предвиде споразумом место испоруке она ће се обавити у месту где продавац у тренутку закључења има седиште. Евентуална промена седишта продавца не утиче на место

⁴⁹ Ibid. Чл. 25

испоруке. Бечка конвенција, уколико уговором није предвиђено место испоруке предвиђа да је место испоруке пословно седиште продавца. То значи да продавац нема обавезу да пошаље ствари купцу. Уколико је пак продавац обавезан да преда ствари превозиоцу онда се испорука сматра извршеном у месту где тај превоз треба да отпочне. Навели смо да је Бечком конвенцијом (чл.31.) при продаји са одашиљањем испорука се сматра извршеном предајом превозиоцу. Ако уговором није другачије предвиђено продавац сам одређује у ком месту ће предати робу превозиоцу.

6.2.1. Обавеза продавца да испоручи робу саобразно уговору

Обавеза продавца је да изврши испоруку робе саобразно уговору. То значи да продавац мора да преда робу у тачно уговором одређеној количини, а ни мању а ни већу количину робе. Купац мора да преда уговорену робу а не неку робу друге врсте. Роба мора да буде у складу са узорком или моделом који је уручен или упућен купцу и утврђена обавеза да купац поступи сагласно узорку и моделу. Роба мора имати неопходна својства за њену редовну употребу или за трговину. Роба мора бити запакована или обезбеђена и то на начин који је уобичајан за ту врсту робе, уколико таквог начина нема онда на начин подобан да обезбеди односно сачува робу, роба мора бити у оригиналном паковању. Наравно одређена врста робе не може бити упакована као нпр. превоз угља.

Типски уговори или општи услови пословања Европске уније предвиђају одређене гаранције толеранције за квантитативна одступања. Границе толеранције зависе од специфичности робе. Тако нпр. типски уговор за продају житарица одређује границу толеранције при пуном терету на 10% а при делимичном терету на 5% изнад односно испод уговорене количине. Ове толеранције омогућују продавцу рационално коришћење превоза, најчешће бродског превоза робе. Наравно да се ове толеранције неће рачунати уколико купац сам преузме превоз робе.

6.2.2. Обавеза предаје робних докумената

Продавац је обавезан да преда робна докумената. Бечка конвенција превиђа да је продавац обавезан да приликом предаје робе превознику, ако се тако извршава испорука робе, преда превознику и потребне документе који се односе на робу да их он преда купцу. „То могу бити превозни документи, као и други документи који служе купцу ради лакшег и

потпунијег коришћења купљење робе: товарни листови и коносман, сертификат и полиса осигурања, складишница, као и друге јавне исправе које су потребне купцу да би могао да увезе робу, уверење о пореклу и фактура. Обавеза предаје докумената обухвата све документе који се односе на робу.⁵⁰ Ови документи су доказ продавцу да је предао робу на превоз у стању како је наведено у документима, док купцу значе за преузимање робе од превозника или складиштара. Обавеза предаје докумената је независна од предаје робе.

Форма докумената подразумева да документи морају бити у тој форми која омогућује купцу да преузме робу од превозника. У документима мора да буде јасно дефинисана врста, стање и количина робе.

Време предаје докумената је обично одређено уговором. Уколико продавац преда документа пре времена он може извршити допуну и преправку докумената до истека рока одређеног уговором. Уколико предаја докумената није уговорно одређена продавац је обавезан да достави документа у разумном року, а најсканије до тренутка када купац може преузети робу.

Место предаје докумената је обично место где се испоручује и роба осим ако није другачије уговорено.

Уколико је начин продаје уговорен плаћањем преко документарног акредитива продавац мора послати купцу потребну документацију преко банке. У том случају документа морају стићи пре пријема робе тј. пре истека рока за испоруку робе. Уколико је бродски превоз превоз који је назначен уговором продавац мора доставити банци коносман⁵¹ најкасније 21 дан од дана издавања.

Ако продавац не испуни обавезу предаје докумената аналогно се може применити чл. 45 Бечке конвенције, тј. може захтевати од купца да допуни потребну документацију, да отклони недостатке или захтевати раскид уговора.

⁵⁰ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право*, Крагујевац 2021., Стр.438

⁵¹ Коносман (теретница) је хартија од вредности коју бродар издаје крцатељу на основу уговора о превозу робе поморским путем или унутрашњим воденим путевима и у којој потврђује да је примио на превоз робу која је у њој означена, ради превоза на одређеној релацији и издавања у луци опредељења њеном законитом имаоцу-Мирко Васиљевић, *Компанијско и трговинско право*, Београд, 2008.

6.3. Обавезе купца

Основне обавезе купца је да плати цену, да преузме робу, односно обавезан је да сарађује приликом предаје робе.

Обавеза плаћања цене је основна обавеза купца а она се састоји у одређеној количини новца коју је дужан да плати продавцу за испоручену робу. Цена се сматра битним елементом понуде сагласно члану 14. Бечке конвенције. Купчева обавеза регулисана је Бечком конвенцијом и то у глави 3 конвенције.

Ако продавац одбије да прими цену купац може своју исплату извршити депоновањем цене код надлежног органа, најчешће суда и о томе обавести продавца, стим да се депоновањем сматра извршена обавеза плаћања.

„Купчева обавеза састоји се у обављању свих радњи којима се разумно од њега очекује да би омогућио продавцу да изврши испоруку и преузимање робе. Приликом преузимања робе купац може да установи да ли је роба испоручена онако како је то предвиђено уговором“.⁵²

Остале обавезе купца се предвиђају уговором или трговинским обичајима или Бечком конвенцијом. Ове обавезе се могу састојати у припреми и гаранцији плаћања цене. То су као што смо навели документарни акредитив, банкарске гаранције, меница, чек и др.

6.4. Заједничка правила за обавезе продавца и купца-узајамност и ослобађање од одговорности

Уговор о међународној продаји робе је по својој правној природи двострано обавезујући уговор а што подразумева обавезе купца и продавца. Да би се ове обавезе и права купца и продавца реализовале потребно је да постоји узајамни однос између продавца и купца.

Бечка конвенција предвиђа заједничке одредбе правила за обавезе продавца и купца. Ова заједничка правила се могу посматрати са аспекта узајамности, ослобађања од одговорности, заједничка правила раскида уговора, заједничка правила накнаде штете, прелазак ризика, трошкови.

⁵² Бечка конвенција, Чл.60

Узајамност подразумева сагласност странака да би се дошло до реализације уговора. Тако се сматра да постоји основно правило једновремености које је предвиђено између осталог Бечком конвенцијом и то чл.58. Купац је према одредбама конвенције обавезан да плати робу која му је стављена на располагање. Купац није обавезан да плати цену пре прегледа робе изузев ако уговором није другачије предвиђено. Правило узајамности се односи на делимичне испоруке робе као и евентуално на делимично плаћање робе ако је тако предвиђено уговором. У одређеним ситуацијама купац има право да не испоручи робу а то је у случајевима права ретенције. Право ретенције подразумева задржавање испоруке робе пре исплате цене.

Такође предвиђено је да „ако је пре рока за извршење уговора јасно да ће једна страна учинити битну повреду уговора, друга страна може изјавити да раскида уговор, предвиђено је да ако расположиво време допушта, страна која има намеру да раскине уговор мора послати разумно обавештење другој страни како би тој омогућила да пружи довољно обезбеђење да ће уредно извршити своје обавезе. Изложене одредбе неће се примењивати ако је друга страна изјавила да неће извршити своје обавезе“⁵³.

Ослобађање од одговорности за неизвршење обавеза страна из уговора о продаји су садржане у Бечкој конвенцији и у Општим условима ЕЦУ. Немогућност извршења подразумева одсуство кривице за немогућност извршења уговора. Околности које доводе до неизвршења могу бити непредвидиве и неотклониве. Може се рећи да се узрок настајања таквог догађаја није могао предвидети, да нема кривице уговорних страна ни купца ни продавца и да његове штетне последице се нису могле отклонити мерама које би дужник могао предузети. Такође предвиђено да „једна страна се не може позивати на извршење друге стране ако је то неизвршење проузроковано њеном радњом“⁵⁴.

По правилу странке у уговору могу унети одредбе које се сматрају као ослобађе од обавеза испуњења и накнаде штете. Најчешће је то навођење одређених ситуација који се дефинишу као виша сила али оне не могу спадати у кривицу једне од уговорних страна. Под вишом силом могу се сматрати: рат, елементарне непогоде, штрајк, административне

⁵³ Ibid. Чл. 72.

⁵⁴ Ibid чл. 80.

забране увоза сировина или извоза итд. Ови евентуални догађаји се по правилу набрајају у уговору.

6.5. Прелазак ризика

Основно правило је да „до предаје ствари купцу ризик случајне пропасти ствари или оштећења ствари сноси продавац. Са предајом ствари ризик прелази на купца“⁵⁵. Самим тим пре преласка ризика односно пре предаје продавац неће имати право од купца да тражи плаћање цене, а уколико је цена плаћена унапред онда мора да врати новац.

Ако ризик за случајну пропаст ствари сноси купац што подразумева да је примио робу он ће бити дужан да плати цену. Са предајом робе преноси се и ризик на роби.

На прелазак ризика, уколико није дефинисан уговором, примениће се одредбе Бечке конвенције. Прелазак ризика дефинисан је и регулисан је члановима 66, 67, 68, 69 и 70 ове конвенције.

Код међународне продаје робе неопходно је, односно битан је услов, да роба прелази са територије једне државе на територију друге државе. У том случају купац и продавац после преговора односно у моменту закључења уговора да би се избегли одређени неспоразуми по правилу уговарају примену клаузула INCOTERMS/ИНКОТЕРМС.

У наредном излагању биће обрађене клаузуле INCOTERMS-а.

INCOTERMS правила постоје од 1936. године и подложне су ревизији на сваких 10 година. Ова ревизија зависи од промена у светској трговини и усклађивању са новитетима у светској размени роба и услуга. Ови новитети се махом односе на безбедност транспорта робе као и на примену новитета у електронском пословању које је у великом порасту.

Творац INCOTERMS клаузула је Међународна трговинска комора из Париза која је осована 1919.године (ICC)⁵⁶. Међународна трговинска комора из Париза је светски лидер у изради стандарда, правила и смерница за међународну трговину. Сарађује са свим

⁵⁵ Закон о облигационим односима РС, Чл. 456, "Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020

⁵⁶ Међународна трговинска комора (енгл. International Chamber of Commerce, ICC; француски: Chambre de commerce internationale)

међународним организацијама- Уједињеним нацијама и другим међувладиним организацијама, Светском трговинском организацијом, Групом Г20, Г8 итд.⁵⁷ Међународна трговинска комора се труди успостављању професионалних веза и односа између земаља као и увид и изналажење начина за решавање проблема у глобалној трговини. Такође у практичном смислу комора се труди изналажењу јединствених правних правила везаних за трговину и доношење јединствених правила пословања у циљу омогућавања једноставније и сигурније трговине на глобалном нивоу.

Да би се поједноставила међународна трговина и да би се лакше решавали евентуални спорови између уговорних страна у промету робом, Међународна трговинска комора из Париза је донела поменута INCOTERMS правила у циљу склада трговинског и судског система. Овим правилима су јасно дефинисана правила за било који вид или видове транспорта робе у спољној али и у унутрашњој трговини за купца и продавца. Због тога је пожељно да се при изради уговора о међународној продаји робе ова правила унесу као саставни део уговора. Примера ради аутор ће обрадити неке од најзначајнијих INCOTERMS 2020. клаузула које се најчешће употребљавају у међународној трговини као саставни део уговора о међународној продаји робе:

Клаузула EXW- Франко фабрика, подразумева да је продавац обавезан да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором о продаји и било који други доказ о усаглашености који се може захтевати уговором. Сваки документ може бити достављен у папирном или електронском облику како се буде договорило. Купац мора да плати цену робе како је превиђено уговором. Сваки документ који мора да обезбеди купац може бити достављен у папирном или електронском облику. Продавац мора да испоручи робу њеним стављањем купцу на договореној тачки, ако постоји, у именованом месту испоруке, која није утоварена на возило за преузимање робе Ако конкретна тачка није договорена у оквиру именованог места испоруке и ако има неколико расположивих тачака продавац може даодабере тачку која му је најсврсисходнија. Продавац мора да испоручи робу уговореног датума или у оквиру уговореног рока. Купац мора да преузме робу када је испоручена. Продавац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби до треутка када је испоручена са изузетком губитка или оштећења. Купац сноси све ризике од губитка или

⁵⁷ Incoterms 2020. , *ICC rules for the use of domestic and international trade terms*, Париз 2020.

оштећења од тренутка када је роба испоручена. Продавац нема обавезу према купцу да закључи уговор о превозу већ то мора урадити купац о своме трошку од места испоруке. Купац мора да обезбеди доказ продавцу да је преузео испоруку. Купац и продавац нису обавези да закључе уговор о осигурању. Тамо где је примењиво продавац мора да помаже купцу, назахтев купца, на његов ризик и трошак у прибављању свих докумената односно информација која се односе на све формалности око извозног, транзитног,увозног царињења робе које траже земље извоза, транзита или увоза. Купац је обавезан да обави и плати све формалности извоза, транзита или царињења робе. Продавац мора да плаћа трошкове оних послова контроле (контрола квалитета, мерење, бројање) који су потребни за сврху испоруке робе. Продавац о свом трошку пакује робу осим ако се та роба убичајено продаје незапакована. Продавац пакује и обележава робу на начин који је примерен и убичајан за њен транспорт. Продавац плаћа све трошкове везано за робу до њене испоруке. Купац плаћа све трошкове који се односе на робу од тренутка када је роба испоручена. Купац има обавезу да најави преузимање робе а продавац да му пружи са потребна обавештења у том циљу.

Клаузула FCA-Франко превозник . Продавац мора да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором о продаји и било који други доказ о усаглашености који се може захтевати уговором. Сваки документ који доставља продавац може бити у папирном облику или у електронском облику. Купац мора да плати цену робе како је предвиђено уговором о продаји. Сваки документ који доставља купац може бити у папирном облику или у електронском облику. Продавац мора да испоручи робу превознику или другом лицу које именује купац у именованој тачки, ако постоји, у именованом месту или да обезбеди да је роба тако испоручена. Продавац мора да испоручи робу уговореног датума или у времену унутар уговореног рока најављеног од купца. Ако то време није најављено онда пре истека уговореног рока. Испорука је извршена ако су просторије продавца именовано место када је роба утоварена на превозно средство које обезбеђује купац или у сваком другом случају када се роба ставља на располагање превознику или другом лицу које именује купац на превозном средству продавца које је спремно за истовар. Уколико купац није обавестио о конкретној тачки унутар именованог места испоруке и уколико има неколико расположивих тачака продавац може да одабере тачку која је њему најсврхисходнија. Купац мора да преузме робу када је испоручена. Продавац

сноси све ризике од губитка или оштећења на роби до тренутка када је испоручена. Купац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби од тренутка када је испоручена. Продавац нема обавезу да закључи уговор о превозу али мора на купчев захтев да му достави све информације неопходне за безбедан превоз робе, продавац мора удовољити свим транспортно-безбедносним захтевима пре испоруке. Купац мора уговорити или организовати превоз робе од уговореног места испоруке. Купац мора да прихвати доказ да је роба испоручена. Ако се стране тако сагласе купац мора дати инструкцију превознику да изда продавцу о трошку и на ризик купца документ о транспорту којим се потврђује да је роба утоварена. Тамо где је примењиво продавац мора да обави и плати све формалности извозног царинења робе према прописима земљњ извоза. Тамо где је примењиво купац мора да помаже продавцу на захтев продавца на његов ризик и трошак у прибављању свих докумената односно информација које се односе на све формалности извозног царинења робе укључујући и безбедносне захтеве и контролу пре укрцаја који су потребни у земљи извоза. Где је примењиво купац мора да обави и плати све формалности транзита и земље увоза. . Продавац мора да плаћа трошкове оних послова контроле (контрола квалитета, мерење, бројање) који су потребни за сврху испоруке робе. Продавац о свом трошку пакује робу осим ако се та роба убичајено продаје незапакована. Продавац пакује и обележава робу на начин који је примерен и убичајан за њен транспорт. Продавац мора да плати све трошкове који се односе на робу док није испоручена, трошкове прибављања убичајеног доказа купцу да је роба испоручена, тамо где је примењиво све дажбине и порезе који се односе на извозно царинење робе, све трошкове и накнаде купцу који се односе на пружање помоћи при прибављању документације и информација. Купац мора да плати све трошкове који се односе на робу од тренутка када је испоручена осим оних које плаћа продавац. Све трошкове и накнаде продавцу који се односе на пружање помоћи у прибављању документације и информација, где је примењиво све дажбине и порезе и све другетрошкове који се односе на транзитно или увозно царинење робе. Све додатне трошкове кој настају због чињенице да купац пропусти да именује превозника или ако превозник пропусти да преузме одговорност за робу. Продавац мора да обавести купца да ли је роба испоручена. Купац мора да обавести продавца о имену превозника или другог лица које преузима робу, времену запреузимање робе, виду транспорта који ће се

користити за превоз робе укључујући и све захтеве који се односе на безбедност транспорта и тачки где ће роба бити примљена унутар именованог места испоруке.

Клаузула DPU- Испоручено у месту истоварено. Продавац мора да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором о продаји и било који други доказ о усаглашености који се може захтевати уговором. Сваки документ који доставља продавац може да буде у папирном или електронском облику. Купац мора да плати цену робе како је предвиђено уговором о продаји. Сваки документ који доставља купац може да буде у папирном или електронском облику. Продавац мора да испоручи робу и њеним стављањем на располагање купцу на приспелом превозном средству спремном за истовар у договореној тачки ако постоји у именованом месту одредишта или да обезбеди да је роба тако испоручена. Свакако продавац мора да испоручи робу до уговореног датума или унутар уговореног рока. Купац мора да преузме испоруку робе када је испоручена. Продавац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби до тренутка када је испоручена уз изузетак од губитка или оштећења услед више силе. Купац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби од тренутка њене испоруке. Продавац мора да уговори или организује о сопственом трошку превоз робе до именованог места одредишта или до договорене тачке, ако постоји, у именованом месту одредишта. Ако конкретна тачка није договорена или одређена праксом продавац може да одабере тачку у именованом месту одредишта која је најсврхисходнија . Продавац мора да испитује све транспортно-безбедностне захтеве који се односе на транспорт до одредишта. Купац немао обавезу према продавцу да закључи уговор о превозу. Продавац нема обавеза према купцу да закључи уговор о осигурању. Купац нема обавезу према продавцу да закључи уговор о осигурању. Продавац мора да обезбеди о свом трошку сваки документ који се тражи да омогући купцу да преузме робу. Купац мора да прихвати документ који је испоручен. Тамо где је примењиво продавац мора да обави и да плати све формалности царинења за извоз и транзит које захтева земља извоза и било која земља транзита (осим земље увоза) као што су: извозна/транзитна дозвола, безбедносна процедура за извоз/транзит, преглед пре отпреме и свако друго званично одобрење. Тамо где је примењиво продавац мора да помаже купцу, на захтев купца, на његов ризик и његов трошак у прибављању свих докумената односно података који се односе на формалности увозног царинења укључујући безбедностне захтеве и контролу отпреме који су потребни свакој земљи увоза.

Тамо где је примењиво купац мора да помаже продавцу на захтев продавца на његов ризик и трошак у прибављању свих докумената односно информација који се односе на све формалности извозног царинења робе укључујући безбедносне захтеве и контролу пре укрцаја који су потребни земљи извоза. Где је примењиво купац мора да обави и плати све формалности које захтева било која земља транзита и земља увоза као што су: увозна дозвола и свака друга дозвола која се тражи за транзит, безбедносне процедуре за увоз и било који транзит, преглед пре укрцаја и свако друго званично одобрење. Продавац мора да плаћа трошкове оних послова контрола (контрола квалитета, мерење, вагање, бројање) који су потребни за сврху испоруке робе. Продавац мора о свим трошцима да пакује робу, осим ако није убичајено да се за конкретну продају да се роба продаје непакована. Продавац мора да пакује и обележава робу на примерен начин за њен транспорт уколико се стране другачије не договоре. Купац нема обавеза око паковања и обележавања робе. Продавац мора да плати све трошкове који се односе на њен транспорт док није истоварена и испоручена, трошкове прибављања докумената о испоруци/транспорту, тамо где је примењиво дажбине порезе и друге накнаде које се односе на царинење робе и транзит, све трошкове и накнаде купцу који се односе на пружање помоћи у прибављању докумената и информација. Купац мора да плати све трошкове у односу на робу од тренутка од када је испоручена. Све трошкове и накнаде продавцу који се односе на пружање помоћи у прикупљању докумената и информација, где је примењиво дажбине и порезе који се односе на увозно царинење робе. Све додатне трошкове које има продавац уколико купац пропусти да испуни своје обавезе или пропусти да достави обавештење везано за робу из уговора.

Поред наведених INCOTERMS клаузула постоје и друге клаузуле које су у употреби и то:

Клаузула CPT-Возарина плаћена до

Клаузула CIP- Возарина и осигурање плаћени до

Клаузула DPU -Испоручено у месту истоварено

Клаузула DDP - Испоручено са плаћеним дажбинама

Клаузула FAS - Франко уз бок брода

Клаузула FOB - Франко брод

Клаузула CFR - Трошкови и возарина

Клаузула CIF - Трошкови, осигурање и возарина

Свака од ових клаузула има својих специфичности и користи се као саставни део уговора зависно од потреба уговорних страна, купца и продавца.

6.6. Раскид уговора

Раскид уговора је једна од санкција, али свакако најтежа санкција и да је уговорне стране по правилу користе изузетно. Раскид уговора се може извршити због различитих околности и по правилу у већини случајева раскид уговора није ни једноставна ни лака процедура.

Дејство раскида уговора дефинисано је Бечком конвенцијом и то чл. 81, 82, 83 и 84

„Ако је купац у току превоза робе променио правац или је даље отпремио а да при томе није постојала разумна могућност да је прегледа и ако је продавцу у тренутку закључења уговора била позната или је морала бити позната могућност ове измене правца или даље отпреме преглед робе може да се одложи до приспећа робе у ново место опредељења или ако је роба у целини или делимично продата у редовном току пословања или је купац потрошио или прерадио у току њене нормалне употребе пре него што је открио или морао открити недостатак саобразности“⁵⁸. Дакле роба која се враћа после раскида не мора бити идентична оној која је испоручена али мора бити у практично истом стању у коме је примљена. Ово се може применити у већ наведеним случајевима у конвенцији. „После раскида уговора уговорне стране су у обавези да врате не само оно што су примили већ и корист коју су имали од примања робе. За продавца је то камата а за купца све користи које је од робе или једног дела робе имао“⁵⁹.

⁵⁸ Бечка конвенција, Чл. 82. Ст. 1 и 2

⁵⁹ Ibid. чл. 83.

Код раскида уговора постоји обавеза чувања робе и она уговорна страна код које се налази роба односно која има државину робе дужна је да преузме све околности које су разумне за чување робе. Чување робе предвиђено је чл. 85, 86, 87 и 88 конвенције.

6.7. Накнада штете

Последица неизвршења или несаобразног извршења уговорне обавезе је обавеза за накнаду штете. Бечка конвенција разликује накнаду штете у случају када уговор није раскинут и у случају када је раскинут. Наравно и да типски уговори оба вида накнаде штете било да је она учињена из задоцњења или из било којих других разлога. Бечка конвенција говори о накнади штете када уговор није раскинут. У сваком случају једна од уговорних страна која је крива за насталу штету омогућује другој страни обештећење за материјални губитак и измаклу добит.

Накнада штете биће изложена у случају када је уговор раскинут и у случају када уговор није раскинут.

6.7.1. Накнада штете у случају када је уговор раскинут

Бечка конвенција као и Хашки једнообразни закон, који се примењује ако је уговором тако дефинисано између држава које нису потписнице Бечке конвенције разликују две врсте штете.

Апстрактна штета подразумева штету која произилази од вредности чинидбе, а конкретна штета полази од умањења имовине сваког појединачног повериоца, купца и продавца.

У трговини се као нормална накнада штете прихвата се апстрактно обрачуната накнада. Апстрактна штета припада оној страни која нема кривицу за насталу штету на основу самог неизвршења обавезе друге стране. Конкретна штета припада оној страни у уговору само ако докаже да је друга страна морала предвидети штету у тренутку закључења уговора, узимајући у обзир чињенице које је знала или морала знати у тренутку закључења уговора.

Место накнаде штете је место у коме се уговорна обавеза морала испунити.

Бечка конвенција прихвата схватање да је апстрактна штета минимум одштетног захтева. Уколико је купац извршио куповину ради покрића на разуман начин и то износа разлике између уговорене цене и цене куповине ради покрића накнада штете може бити повећана.

Продаја ради покрића означава ситуацију када купац купи робу у циљу замене оне робе коју није добио уговором или је продавац после повреде одредби уговора од стране купца продао робу трећем лицу ради покрића.

Бечка конвенција у чл. 75 предвиђа накнаду штете и у случајевима уколико је извршена куповина ради покрића као замена за захтеву за испуњење. Ова куповина ради покрића постоји у случају да купац и поред опомене не испуни своју обавезу о року па је купац принуђен да робу прибави на другом месту.

Да би купац имао право на куповину ради покрића а продавац на продају ради покрића мора уговор бити раскинуа, да је куповина или продаја ради покрића учињена на разуман начин. Разуман начин подразумева да купац купи по најнижој цени а продавац да прода робу по највишој могућој цени. „И куповина ради покрића и продаја ради покрића морају бити учињена у разумном року и на разуман начин“⁶⁰.

Конвенција предвиђа да: „ако је уговор раскинут а постоји текућа цена за робу, страна која захтева накнаду штете може, ако није извршила куповину или продају ради покрића добити разлику између цене предвиђене уговором и текуће цене у тренутку раскида као и сваку другу накнаду штете којајој припада. Међутим, ако је страна која захтева накнаду штете раскинула уговор после преузимања робе, примениће се текућа цена у тренутку преузимања робе, а не текућа цена у тренутку раскида. Узима се у обзир текућа цена у месту где испорука треба да буде извршена или ако у том месту нема текуће цене, цена у другом месту које може бити разумно, да послужи у ту сврху водећи рачуна о разлици у трошковима превозе робе“⁶¹.

Према Бечкој конвенцији предвиђа се обавеза стране која је због повреде уговора захтевала накнаду штете да учини све што је у њеној моћи да би се смањио губитак проузрокован повредом.

⁶⁰ Закон о облигационим односима, Чл. 525, Ст.2

⁶¹ Бечка конвенција, чл. 76

6.7.2. Накнада штете у случају када уговор није раскинут

Према Бечкој конвенцији предвиђена је накнада штете у случају када уговор није раскинут да би се отклониле последице задоцњења у извршењу уговора и за несаобразну испоруку робе.

Уколико продавац задоцни за извршењем испоруке робе, а купац због тога трпи штету, купац има право на накнаду те штете. Ради се о ситуацији када је купац примио робу али са задоцњењем. Право на накнаду штете не може тражити уколико је немогућност враћања робе у истом стању у којем је примљена, није последица радње или пропуста од стране купца или у целини или делимично пропала или се погоршала услед неодговарајућег прегледа. „Ако је роба у целини или делимично продата у току редовног пословања или је купац потрошио или прерадио робу у току њене нормалне употребе пре него што је открио или морао открити недостатак саобразности“.⁶²

6.8. Застарелост у области међународне продаје и меродавно право

Застарелост потраживања у области међународне продаје робе дефинисана је „Конвенцијом о застарелости потраживања у области међународне продаје робе“⁶³. Судска надлежност одређена је ако је уговором предвиђена примена одговарајућег права. Уговорне стране могу уговором предвидети примену материјалног права неке друге државе, најчешће Швајцарски закон о облигацијама као и за случај спора надлежност суд или арбитраже. Надлежност суда је најчешће везана за примену материјалног права па уговорне стране када уговоре примену права Швајцарске могу уговорити и надлежност суда који је надлежан за парницу у конкретном случају.

Уколико уговорне стране уговарају надлежност арбитраже најчешће уговарају надлежност Арбитраже при Међународној трговинској комори у Паризу. Ова арбитража има правилник по коме поступа у решавању спорова.

⁶² Ibid. чл. 82. ст. 2.

⁶³ Усвојена 1974. Године у Њујорку, ратификована 1978. од стране СФРЈ, „Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 5/78

Поред сталних арбитража могуће је уговорити ад хок арбитраже које се састоје од три арбитра од којих свака страна именује по једног арбитра а трећег именује непристрасна страна, најчешће председник суда у земљи где је седиште арбитраже и др.

Конвенција о застарелости потраживања у области међународне продаје робе уређује случајеве у којима се, услед протока одређеног времена не може захтевати испуњење потраживања купца, односно продавца који проистиче из уговора о међународној купопродаји робе или потраживања које проистиче из повреде, раскида или поништења таквог уговора. Тај временски период назива се рок застарелости.

Према овој конвенцији дефинисани су појмови повериоца, дужника, повреде уговора, законски поступак, лице, писмо и година.

- Под изразом поверилац је страна која истиче неко потраживање без обзира да ли се оно односи на неку суму новца.

-Под изразом дужник подразумева се страна према којој поверилац истиче своје потраживање.

-Под изразом повреде уговора подразумева се свако неизвршење уговорне обавезе једне стране као и свако неизвршење које није у складу са уговором.

-Под изразом законски поступак подразумева се судски, арбитражни или управни поступак.

-Под изразом лице подразумева се корпорација, друштво, удружење, заједница или свака друга организација која може бити странка у поступку.

-Под изразом писмено подразумева се саопштење упућено телеграмом или телексом.

-Под изразом година подразумева се година која се рачуна према грегоријанском календару.

Ова конвенција се примењује само у случајевима ако стране уговорнице у време закључења уговора о међународној продаји имају пословно седиште у државама уговорницама. Конвенција се примењује без обзира на право које треба применити без

обзира на правила међународног приватног права осим ако конвенцијом нису предвиђени изузеци. Стране уговорнице могу изричито искључити примену конвенције уговором.

Конвенција познаје појмове прекид застарелости и продужење времена застарелости, измену времена застарелости код уговорних страна али застарелост истиче најкасније 10 година од дана када је почела да тече.

Последице истека времена застарелости, рачунање времена застарелости, међународно дејство и примена конвенције садржане су детаљно у конвенцији па овде неће бити предмет посебног излагања.

Конвенција о застарелости примењује се и на правне односе зановане Бечком конвенцијом у целисти. Наравно конвенција се примењује ако се у тренутку закључења уговора уговорне стране имале своје седиште у државама које су потписнице конвенције.

Конвенција о застарелости потраживања може се применити и на државе које нису потписале Бечку конвенцију али и на опште услове пословања ако су уговорне стране предвиделе примену конвенције.

У наредном излагању изложићемо трајање и почетак рока застарелости, престанак тока застарелости, продужење рока застарелости, прекид застарелости, утицај више силе на застарелост и дејство застарелости.

Општи рок застарелости према члану 8 конвенције је 4 године. Дакле потраживања застаревају за 4 године. Почетак времена застарелости не може се одложити, а почиње да тече онога дана када доспе право на потраживање. Осим у случајевима када је то другачије предвиђено конвенцијом. У арбитражном споразуму може бити предвиђено да ни једно право на потраживање не настаје док се не донесе арбитражна одлука.

Рок застарелости престаје да тече када поверилац покрене судски или арбитражни поступак. Да би рок застарелости престао поверилац мора покренути судски или арбитражни поступак. Престанак тока застарелости настаје ако је поверилац поставио свој захтев према праву које се на њих примењује у стечајном поступку, у поступку распуштања или ликвидације неког друштва или удружења.

Ако за време трајања поступка поверилац повуче свој захтев за остваривање права сматра се да је није било прекида у застарелости и застарелост тече као да није вођен овај поступак. Уколико би у току судског или арбитражног поступка дужник признао потраживање поступак би се правоснажно окончао и застарелост би престала.

У случају више силе, а под њом се подразумевају као што је раније наведено околности које су биле ван контроле повериоца и које није могао ни отклонити ни избећи, био спречен да изазове пестанак рока застарелости рок застарелости се продужава и неће истећи уколико поверилац право користи у року од једне године од дана када виша сила престане да постоји.

Истеком рока застарелости поверилац не може остварити своје субјективно право пред надлежним органом. Ако дужник по истеку рока застарелости изврши своју обавезу он се може позивати на застарелост потраживања.

Уговорне стране у поступку одређују право које ће се примењивати за регулисање међународне продаје. Уколико то не одреде у том случају ако су испуњени услови за примену Бечке конвенције примењиваће се она. Ако уговорне стране нису одредиле право које ће се применити а нема услова за примену конвенције, а одредили су арбитражу, арбитража ће донети одлуку на основу чињеница и услова из уговора. Арбитража може одлучивати на основу права правичности, односно савесности и поштења. У том случају арбитража није везана за примену било ког права.

III

ПОЈАМ КВАЛИТЕТА РОБЕ И ОДРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТАТИВНИХ НЕДОСТАКА (МАНЕ) РОБЕ У УПОРЕДНОМ И МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

1. Појам квалитета робе

Постоје различита објашњења дефиниције квалитета робе зависно од аспекта са ког се посматрају неки производи, као на пример са гледишта намене или функције, употребне вредности, порекла и слично. Навешћемо неке дефиниције појма квалитета појединих аутора: Д. Церовић: „Квалитет представљају оне особине неког производа које га за потрошача чине бољим од других таквих производа“; Н. Балог: „Под квалитетом робе подразумевају се унутрашња хемијска као и физичка својства робе“; И. Букљаш: „Квалитет је каквоћа робе, њено својство или више својстава која јој дају вредност“; Р. Зеленика: „Квалитет робе у промету подразумева каквоћу, својства, врсноћу неких ствари. Другим речима то је скуп хемијских и физичких својстава робе при чему су од важности и порекло, примесе састојака, тип и марка“; G. Grudcke: „Квалитет производа је скуп свих пожељних и непожељних особина неких производа“; Telgedu-Kovats: „Квалитет је збир вредности особина производа које потрошач увек тражи и који би га могли задовољити“.

Према Општим узансама за промет робом квалитет робе се дефинише као: „физичка својства која роба мора поседовати“. При томе појам „физичка својства“ има шире значење јер ту долазе у обзир не само физичка својства у ширем смислу (тежина, тврдоћа, отпорност и сл.) него и хемијска, техничка, естетска и друга својства робе. Роба треба да одговара општим али и специјалним захтевима купца.

Према ИСО стандардима 8402; 191 и СРПС 8402, „квалитет је скуп свих својстава и карактеристика производа и услуга, које се односе на њихову могућност да задовоље утврђене или изражене потребе“⁶⁴. Квалитет се дефинише као погодност за употребу или

⁶⁴ Међународна организација за стандардизацију, позната по свом акрониму ИСО, агенција је Уједињених нација са седиштем у Женеви, задужена за стандардизацију. ISO је основан 23. фебруара 1947. године и објавио је преко 24.500 међународних стандарда који покривају скоро све аспекте технологије и производње и дала је најпотпунију дефиницију појма квалитет.

погодност у односу на намену или усаглашеност са захтевима. Ако роба нема одговарајући квалитет говори се о мани робе, насупротив потребном квалитету налази се мана робе.

Мана се најчешће у теорији на општи начин дефинише као недостатак природне или нормалне савршености која се мења према свакој ствари, и коју купац има право да очекује. Сва национална права полазе од функционалног појма мане а што подразумева ману која онемогућава или омета употребу ствари - робе. Мана постоји ако чини ствар неподобном за употребу за коју је намењена или ту употребу умањује. Ману робе можемо условно поделити на објективну ману и субјективну ману. Објективна мана постоји онда када је роба неподобна за њену нормалну употребу, а субјективна мана постоји онда када је роба неподобна за употребу коју су уговорне стране изричито или прећутно предвиделе уговором.

На основу изложеног очигледно је да постоји суштинска идентичност ових дефиниција, без обзира да ли се квалитет дефинише као погодност робе за употребу или на неки други начин.

У даљем излагању биће изложен појам мане робе у правним системима који свој основ имају у римском праву, појам одређивања недостатака - мане у англосаксонском праву и појам квалитета у међународном праву продаје.

2. Мане робе у правним системима који свој основ имају у римском праву

2.1. Појам недостатка (мане) робе

Кодификације грађанског права, које су у Европи извршене у 19. и почетком 20. века, садрже концепцију римског права о видљивим и скривеним манама.

Правна техника коју поједини законици примењују приликом регулисања обавезе продавца у погледу физичких недостатака на продатој ствари разликује се, али сви задржавају основно право купца а оно се базира на одговорности продавца за фактичке недостатке ствари и које му даје право на раскид уговора, или да тражи сразмерно

снижење куповне цене. У римском праву продавац је одговарао за недостатке на продатој ствари неvezано да ли је био упознат са њима. Купац је за случај откривања мане могао да се користи двема тужбама и то *actio redhibitoria* којом је имао право да тражи раскид уговора и *actio quanti minoris* којом је имао право да у року од једне године после предаје ствари тражи сразмерно снижење цене.

Према немачком праву (грађански законик Немачке) „продавац ствари јемчи купцу да ствар у време преласка ризика на купца нема таквих недостатака који јој одузимају или умањују вредност или подобност за уобичајену или уговорену претпостављену употребу“⁶⁵.

Италијански грађански законик предвиђа да „продавац гарантује да продата ствар нема мана, које је чине неподобном за употребу за коју је намењена или јој одузимају у знатној мери вредност“⁶⁶.

Аустријски грађански законик предвиђа да „ако је мана због које се јемчи такве врсте да се више не може уклонити или да смета редовној употреби ствари, купац је овлашћен, односно има право, на раскид уговора“⁶⁷.

Грађански законик Француске предвиђа да је „продавац дужан да гарантује да продата ствар нема скривене недостатке које чине ствар неподобном за коришћење у намераване сврхе или које толико умањују ту употребу да је купац не би купио да је за недостатке знао“⁶⁸.

Грађански законици земаља које су припадале тзв. „источном блоку“ полазили су код одређивања мане, такође, од истог схватања „да је мана ствари све оно што не одговара уговору или условима који се обично траже или наменској употреби“.

У српском праву појам мане робе био је садржан у прописима од пре другог светског рата. „ Српски грађански законик одређује да код двостраних теретних уговора лице које уз

⁶⁵ Bürgerliches Gesetzbuch, од 1900.године са изменама и допунама.

⁶⁶ Codice civile од 16.03.1942.године, са изменама и допунама.

⁶⁷ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch од 1811.године, са изменама и допунама.

⁶⁸ Code Napoléon-Code civil des Français од 1804. Године, са изменама и допунама.

накнаду преноси ствар на другога гарантује ако се и не изрази да ствар има својства која су или уговорена или се обично претпостављају“.⁶⁹

„Општи имовински законик за Црну Гору предвиђао је да ствар има ману уколико јој то знатно крњи вредност уопште или је крњи за онај циљ ради ког је купљена а тај циљ је продавцу био познат“.⁷⁰

У нашој правној теорији, у првој половини двадесетог века, наш велики теоретичар Живојин Перић указује да постоји разлика између појма "мана ствари" и појма "недостатак ствари". "Мана претпоставља да код ствари постоји извесна особина која ствари одузима од њене вредности и смета њеној намени, дакле особина која претпоставља један минус од ствари. Недостатак, међутим, инволвира у себи ту идеју да су све особине које ствар има у исправном стању, ни једна од њих није минус али само, тој ствари недостаје извесно својство које се обично налази код ствари те врсте или које је изрично или прећутно уговорено".

Према истом аутору, изрази "мана" и "недостатак" се ипак могу употребити један уместо другог. "То су, дакле, два синонима и један и други у себи садрже мисао: да ствар није у исправном стању, све једно у чему се даљом анализом састоји та неисправност: са правног аспекта то је без значаја".

После Другог светског рата одређивање појма мане робе а, свакако, и одговорност за мане робе целовито су најпре регулисани Општим узансама за промет робом. Под маном робе према Општим узансама подразумевају се само физички недостаци робе за које продавац одговара. Квалитет робе подразумева физичка својства која роба мора поседовати. Све оно што не одговара квалитету сматра се недостатком за који продавац одговара.

Ствар има недостатке кад нема она својства која би требало да има према уговору или она која је купац могао оправдано претпоставити. Својства ствари, односно квалитет, не одређују се апстрактно већ према својствима које су обе стране претпостављале.

⁶⁹ Српски грађански законик, од 1844. год.

⁷⁰ Општи имовински законик за Црну Гору, од 1888.год.

Опште узансе се баве само питањем физичких (материјалних) недостатака робе који се називају манама робе. Дакле, оне се не баве одговорношћу за правне недостатке. Разлог је једноставан. Наиме, питање физичких својстава робе је од већег интереса за трговину него питање правних недостатака.

Скица за Законик о облигацијама и уговорима у погледу одговорности за материјалне недостатке одређује мане робе комбинујући објективни и субјективни критеријум. „Тако ствар има недостатке ако нема потребна својства за њену редовну употребу или за трговину, ако нема потребна својства за нарочиту употребу за коју је купац набавља, ако нема својства или одлике које су, или прећутно, уговорене“.⁷¹ Код уговора у привреди, поред ових правила, мана робе би постојала и у следећим случајевима: када је продавац предао купцу само један део индивидуално одређене ствари, кад му је предао већу или мању количину од уговорене; кад је продавац предао купцу неку другу ствар а не ону која је уговорена, или ствар неке друге врсте уколико предата ствар није толико различита од уговорене ствари да разуман човек не би могао очекивати да ће је купац примити, као и када је продавац предао ствар која није саобразна узорку или моделу.

На основу изложеног упоредноправног погледа може се закључити да је за одређивање мане робе битно утврдити да ли је могуће ствар користити и то за њену редовну употребу у тачно одређене сврхе или уобичајену употребу. Дакле, имамо објективне и субјективне критеријуме за одређивање мане робе. Објективна мана постоји ако квалитет одступа од уобичајеног квалитета а субјективна ако квалитет одступа од квалитета утврђеног уговором.

Код одређивања мане робе готово сви грађански закони комбинују објективне и субјективне критеријуме па се отуда говори и о субјективној (конкретној) мани (одступање квалитета од уговореног) и објективној (апстрактној) мани, за уобичајену употребу.

⁷¹ Закон о облигационим односима, Чл. 479. ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020)

3. Појам мане и одређивање недостатака у земљама Common-law система

Систем common-law, коме од великих правних система припадају енглеско и америчко право, разликује се у овој области од континенталног система јер се појам мане робе и одговорност продавца процењује у односу на уговор а не на основу апстрактно постављених критеријума о квалитету или својствима ствари као у континенталном праву. Мана у квалитету значи повреду уговора (breach of contract). Та повреда уговора може бити знатна, битна, у ком случају може да дође до раскида уговора, а може бити небитна, од мањег значаја, у ком случају, по правилу, за повреду уговора следи накнада штете а купац не може да одбије пријем робе. Дакле, уговарачи могу једној или већем броју уговорних одредби да дају значај битног услова (condition) или небитног, мањег значаја (warranty). Ако уговарачи не уговоре да је нека уговорна одредба битна или не и то буде предмет спора, онда суд треба, на основу околности случаја, да утврди да ли испорука некавалитетне робе значи раскид уговора или само право купца на накнаду штете.

Доктрина о битној повреди уговора у Енглеској није прихваћена као дефинитивни став теорије и судске праксе. Наиме, новија енглеска доктрина је покушала да одбаци поделу на conditions i warrantys и пажњу концентрисала на природу повреде уговора. Повод за промену схватања је познат случај „Хонг Конг“ у коме се први пут указује да је традиционална подела уговорних одредби на conditions i warrantys застарела и да је треба заменити новим схватањима. Доктрина о битној повреди уговора није у потпуности прихваћена као став судске праксе. Наиме, по једном схватању то је правно правило (rule of law) којим се уговорне стране унапред спречавају да уговарају клаузулу о искључењу одговорности, док је по другом схватању реч о правилу тумачења уговора (rule of law construction) па уговорне стране имају, на основу принципа аутономије воље, право да уговоре шта год желе а за случај спора суду остаје да тумачењем уговора одреди домет те слободе.

Енглески Закон о прећутним условима код испоруке робе из 1973. године, иако представља допуну Закона о купопродаји добара, није одговорио на питање да ли је доктрина о битној повреди уговора представља правно правило или правило тумачења уговора. Уместо битног услова или битне повреде уговора Закон о прећутним условима код испоруке робе полази са становишта да је недопуштено уношење у уговор клаузула о

искључењу одговорности ако се докаже да уговарање такве клаузуле не би било коректно и разумно. Према наведеном закону искључење одговорности односно уговарање ове одредбе ће зависити ради ли се о продаји на мало или о продаји на велико. Закон забрањује искључење одговорности код продаје на мало. Код продаје на велико клаузуле којима се искључује правно дејство одредби чланова 13, 14 и 15 Закона о купопродаји добара неће моћи да се реализују уколико позивање на њих не би било коректно и разумно.

Суд, код разматрања клаузула о искључењу одговорности, мора да води рачуна о следећим чињеницама:

1. релативној снази трговачких позиција уговорних страна;
2. да ли је купац био наведен да се сложи са клаузулом о искључењу одговорности или је имао неку алтернативну могућност и извор снабдевања;
3. да ли је купац знао или могао знати за постојање клаузуле о искључењу;
4. ако је продавчева одговорност условна да ли је услов разуман;
5. да ли је роба испоручена по посебној поруџбеници.

За оцену шта се сматра као коректно и разумно искључење одговорности Закон је преваходно "имао у виду" уговоре који су формуларни (узми или остави), и положај уговорних страна код тих уговора.

Право Сједињених Америчких Држава припада, као што је напред речено, правном систему common law али се у појединим законодавним решењима разликује од енглеског права.

Одредбе Америчког јединственог закона о купопродаји добара од 1906. године разликују се од решења енглеског Закона о купопродаји добара из 1893. јер не познају поделу на conditions (битне услове) и warrantys (споредне услове) већ само говори о warranty . Према чл. 11 Закона, услов condition је будући догађај од чијег наступања или ненаступања зависи обавеза друге стране. Када је обавеза било које стране у уговору о куповини и

продаји везана за неки битни услов који се не испуни, та страна може одбити да настави са испуњавањем уговора, или се може одрећи испуњења уговора.

Закон не даје дефиницију појма warranty већ дефинише шта се сматра као изричито јемство (express warranty), а шта као прећутно јемство (implied warranty) у погледу робе која је предмет уговора о куповини односно продаји. чл. 11 Закона одређује да: „потврда чињенице или обећања продавца која се односе на добра сматрају се изричитом гаранцијом ако је природа намене тог потврђивања или обећања навођење купца да добро купи или ако их он у вези с тим купи“.

Прећутни услов (implied warranty) у погледу квалитета односи се на подобност робе за одређену конкретну сврху уколико је купац изричито или прећутно ставио до знања за коју сврху робу набавља као и на подобност робе за даљу продају. Да би роба била подобна за даљу продају она мора да испуњава следеће минималне услове:

- да је саобразна опису уговора;
- да је просечног квалитета;
- да одговара намени ради које се таква троши;
- да се у оквиру споразумом допуштених одступања свака њена јединица и све јединице узете заједно подударају по врсти, квалитету и количини;
- да је пуњена, пакована и обележавана сагласно постигнутом утаначењу и
- да одговара обичајима, односно потврдним изјавама у погледу амбалаже под претпоставком да су се странке упознале са узорцима те амбалаже односно етикета.

Наведене критеријуме за дефинисање појма квалитета не треба сматрати потпуним, већ приликом одређивања појма треба узети у обзир трговачке обичаје и судску праксу.

Као што је већ поменуто, у англосаксонском праву мана у квалитету се сматра повредом уговора. Ако је повреда знатна, битна, односно ако је повреда битног услова (condition) или изричитог јемства (express warranty) санкција је раскид уговора а уколико се ради о повреди небитног или претпостављеног услова (warranty) или (implied warranty), санкција је

накнада штете. У праву САД не постоји подела између услова и гаранције већ закон говори о претпостављеном јемству implied warranty. Роба треба да буде подобна за тржишни промет или за нарочиту сврху. Одговорност продавца за некавалитетну испоруку није везана за постојање кривице. Продавац одговара увек када је у питању неиспуњење гаранције у погледу квалитета (било да је реч о conditions, warranties, односно implied или express warranties). Ради се о принципу апсолутне или објективне одговорности продавца за мане на продатој ствари.

4. Квалитет робе у међународном праву продаје

Квалитет робе код међународне продаје има велики значај а и одговорност продавца је знатна. Квалитет код међународне продаје, која представља дистанциону продају са иноелементом биће обрађен кроз квалитет робе према типским уговорима и Општим условима Еропске комисије Уједињених нација за Европу (ECE UN), према Хашком Једнообразном закону о међународној продаји робе и према Конвенцији Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе.

4.1. Квалитет робе према типским уговорима и општим условима за купопродају Европска економске комисије УН-ЕЦЕ УН

ЕЦЕ УН донела је неколико типских уговора и општих услова којима се хтело да се пруже униформни модели типских уговора и општих услова за продају и на тај начин избегне или смањи неизвесност која влада у области међународне продаје а заинтересованима да омогући склапање уговора који не би садржавали потпуно једностране одредбе.

Економска комисија УН за Европу објавила је стандардне формуларне уговоре и формуларе општих услова за продају. Карактеристика ових уговора је добровољност њихове примене. Наиме, уговорне стране слободно прихватају одредбе, у целини или делимично.

Стандардни формуларни уговори могу се непосредно користити као уговорни формулари. У том случају уговарачи попуњавају формулар у делу који, према датој ситуацији, треба

да допуне уговорне стране према резултату постигнутог споразума. Ово се односи на опис робе, количину, цену, време испоруке, квалитет и др. .

Општи услови за купопродају, иако имају исти предмет обраде као и типски уговори, разликују се у погледу типских уговора по томе што они представљају листу, попис уговорних клаузула којима се уговорне стране могу користити на тај начин што све или неке од клаузула укључују у свој уговор, или ће се у свом уговору на њих позвати. И ове клаузуле, као и стандардни уговори, могу бити измењене од стране уговарача јер се примењују факултативно.

Као пример типских уговора навшћемо следеће уговоре: Уговор за купопродају житарица CIF од 1957. године, Уговор о купопродаји житарица FOB од 1958. године. Као пример општих услова: Општи услови за набавку инвестиционе опреме од 1955. године, Општи услови за извоз и увоз чврстих горива од 1958. године, Општи услови за увоз и извоз меке резане грађе од 1958. године и др.

Кад је реч о клаузулама о квалитету које садрже типски уговори и општи услови продаје важно је разликовање између робе одређене по роду и робе одређене по спецификацијама . Код уговора о продаји робе одређене по роду, уговорне стране се најчешће се позивају на узорак, модел или стандард. Ако уговарачи нису одредили квалитет робе правило је да се испоручује роба средњег квалитета. Типски уговори, по правилу, садрже клаузулу у погледу дозвољеног одступања. Свакако, уколико је испоручена роба чији је квалитет у оквиру дозвољених одступања, купац ће бити дужан да прими робу.

На пример, Уговор о купопродаји житарица Бр. 1 А Економске комисије за Европу Уједињених нација из 1957. године , између осталог, одређује стање робе, квалитет, присуство страних тела и влажност робе. Стање робе у типским уговорима је одређено клаузулом „Роба при укрцају мора бити здрава“. На овај начин се избегавају ризици од кварења робе од укрцаја па до пријема. Подразумева се да ће продавац одговарати за мане робе уколико су оне постојала пре укрцаја. После укрцаја за мане робе ће одговарати, по правилу, возар. Квалитет робе „просечно доброг квалитета жетве“ која одговара времену укрцаја одређује се упоређивањем са службеним стандардом FAQ који за месец у коме је

датум на коносману одреди установа надлежна за одређивање стандарда FAQ у одређеној луци укрцаја.

Израз “страна тела” у уговору подразумева све оно што се налази помешано у једној испоруци робе са зрнима житарица које су предмет купопродаје.

Страна тела се деле на брашнаста тела и неодређена тела. Брашнаста тела представљају друге житарице различите од оних које су предмет купопродаје. Неодређена тела су све оне материје које нису брашнаста тела. Влажност се одређује у процентима и то базична и максимална влажност.

Код продаје дрвене грађе према Општим условима за увоз и извоз меке резане грађе Економске комисије УН за Европу, ако се уговорне сртане не договоре по питању квалитета уговорене робе, квалитет робе треба да одговара стандардима који важе у земљи извозници у погледу квалитета, асортимана и спецификације као и обележавањима. Дрвена грађа треба да се отпрема у добром стању и добро припремљена за транспорт.

Продаја опреме, машина и друге техничке робе према општим условима одређена је тако да се квалитет најчешће утврђује детаљним описом робе. С једне стране, мане на опреми могу да буду статичке и оне се могу приметити у стању мировања (неодговарајуће димензије, тежине, оштећења, пропустљивости и др). С друге стране, мане на опреми могу бити динамичке. Такве мане се могу приметити за време рада опреме. Оне се манифестују кроз погрешно функционисање машина, добијањем других резултата у производним процесима и др.

У Општим условима за набавку и монтажу инвестиционе опреме у увозу и извозу, између осталог, предвиђено је да се опрема производи према техничкој документацији, да је купац, ако је изричито предвиђено уговором, овлашћен да преко својих прописано опуномоћених представника контролише и проверава квалитет употребљеног материјала и његове делове. Ово значи да ако купац закључи да су материјали или неки делови материјала неисправни, или да нису у складу са уговором, дужан је да испоручиоцу-извођачу упути писмено образложене приговоре. У Општим условима предвиђена је и одговорност продавца - гаранција којом се исти обавезује да ће отклонити сваки

недостатак у функционисању који настаје због грешке у нацрту или због мане у материјалу или извођењу .

Из напред изложеног треба закључити да је квалитет робе одређен типским уговорима ЕЦЕ УН и Општим условима прецизно дефинисан. Поред тога, не треба изгубити из вида да уговорне стране могу својом сагласношћу воља квалитет дефинисати и на другачији начин.

4.2. Квалитет робе према Конвенцији Уједињених Нација о уговорима у међународној продаји робе-Бечкој конвенцији

Као што је напред речено Конвенција Уједињених нација о уговорима у међународној продаји робе, донета на конференцији у Бечу 1980. године, је најзначајнији правни извор којим се уређује међународна продаја робе. Она „прихвата“ у суштини решења Хашког Једнообразног закона када се ради о квалитету робе са неким одступањима у формулацијама. Та одступања односе се и на саобразност робе уговору којим је одређен квалитет робе.

„Продавац неће одговарати на основу одредаба Конвенције од слова *a* до слова *d* за било какву несаобразност робе уколико је у време закључења уговора купац знао за ту несаобразност робе или му она није могла бити непозната“⁷².

Као што се види, Бечка конвенција одступа од решења хашког Једнообразног закона изричито укључивањем у појам несаобразности околност да роба није пакована или заштићена на начин уобичајен за такву робу или ако такав начин не постоји на начин који је подобан да заштити робу. Следеће одступање се односи на подобност за нарочиту сврху. Остаје да се у сваком конкретном случају цени да ли купац сматра продавца стручњаком за одређену врсту примљене робе или је купац сам стручњак.

Продавац одговара за сваки недостатак саобразности "који је постојао у тренутку прелаза ризика на купца чак иако се недостатак саобразности појавио касније. Купац је дужан да о недостатку саобразности обавести продавца у разумном року од када га је открио или могао открити. Ако купац не пошаље обавештење о недостатку саобразности не губи

⁷² Бечка конвенција чл. 35, тачка 2

право да се позове на недостатак и може у складу са одредбама Конвенције снизити цену или захтевати накнаду штете али нема право на измаклу добит под условом да има разумно оправдање што није послао обавештење⁷³. Бечка конвенција дакле регулише обавезу продавца да испоручи робу саобразну уговору. Она не садржи посебне концепте јемства warranty и објективну одговорност продавца strict product liability, развијене у земљама које припадају систему common law. Уместо тога у Конвенцији је прихваћено правило „да је продавац дужан да испоручи робу у количини, квалитету и врсти онако како је то уговором предвиђено“⁷⁴.

Као што се види у овом поглављу, право међународне купопродаје се кретало у правцу чвршћег обавезивања продавца а све у складу са компромисима континенталног права и common law.

5. Одређивање квалитета робе

Одређивање квалитета робе може се извршити на разне начине. По правилу, уговорне стране, на основу принципа аутономије воља, квалитет робе и евентуална одступања у квалитету одређују уговором. За трговачки промет са или без ино елемента од мањег је значаја продаја индивидуално одређене ствари јер у трговини преовлађује продаја робе одређене по роду. Свакако да и код једне и друге врсте робе одређивање квалитета има једнаку важност за уговараче, односно исти значај за уговорне стране.

Уколико уговорне стране не одреде квалитет робе уговором, а он није одређен императивним нормама примењиваће се диспозитивна правила, трговачки обичаји (кодификовани или некодификовани).

Уговорне стране могу уговором предвидети и паковање робе. Уколико паковање није уговорено нити је принудним прописима одређено примењиваће се трговачки обичаји. На овај начин код одређене врсте робе паковање - амбалажа је саставни део квалитета.

⁷³ Ibidem. Чл. 36

⁷⁴ Ibidem. Чл. 35

5.1. Квалитет робе одређен уговором

Уговорне стране могу квалитет робе одредити на разне начине, нпр. описивањем својстава робе, употребом одређених техничких термина, позивањем на раније испоручену робу, позивањем на стандарде, према одређеној мустри итд.

Код индивидуално одређене робе квалитет се, по правилу, одређује детаљним описом а негде су потребни и технички елаборати, цртежи, модели и сл. Квалитет робе може бити одређен путем уобичајених израза чије значење одређују трговачки обичаји или узансе. На пример: „роба уобичајеног квалитета“.

Ако је уговорен квалитет робе према стандарду, онда је он прецизно одређен јер се под стандардом подразумева типична роба тј. одређеног квалитета (уједначен облик, одређене димензије, утврђена хемијскотехнолошка или механичкотехнолошка својства).

У даљем излагању изложићемо одређивање квалитета робе према спецификацији, према узорку, према стандарду као и одређивање квалитета употребом израза „уобичајени квалитет“, „квалитет таква-каква“, „виђено-одобрено“ и комбиновано и допунско уговарање квалитета.

5.2. Квалитет робе према спецификацији

Уговорне стране, купац и продавац, могу одредити квалитет робе према спецификацији. Овај начин одређивања квалитета најчешће се примењује код ствари одређених по роду. У тренутку закључења уговора уговорне стране, по правилу, одређују само врсту и количину робе и основну базичну цену. Купац задржава право да накнадно одреди нека од својстава робе која се односе на квалитет робе и да спецификацију о томе достави продавцу у року предвиђеном уговором.

Основно питање које се поставља код оваквог начина одређивања квалитета робе је питање последица падања купца у доцњу због неизвршења његове обавезе давања спецификације. У актуелном праву све чешће долази до ситуација у којима, у случају када купац падне у доцњу, односно не изврши спецификацију у року, продавац стиче право да ту спецификацију изврши сам. На пример, према немачком Трговачком законуку „када је купац у доцњи са давањем спецификације, ту радњу може извршити уместо купца

продавац, при чему извршену спецификацију мора саопштити купцу и дати му примерен рок да изврши друкчију спецификацију, па ако купац то не учини онда је меродавна спецификација коју је извршио продавац“. Правило је да је, ако купац не достави спецификацију о року, меродавно одређивање спецификације које је извршио продавац. Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари предвиђа да „у случају када купац не направи спецификацију до датума уговореног изрично или прећутно или до истека разумног рока рачунајући од продавчевог тражења да то учини, продавац може изјавити да раскида уговор, под условом да то учини у кратком року, или обави спецификацију према купчевим потребама, ако су му познате. Ако продавац обави спецификацију, он је дужан да обавести купца о њеним појединостима и одреди му један разуман рок да би он сам могао дати неку другу спецификацију. Ако купац не искористи ову могућност спецификација коју је извршио продавац је обавезна“⁷⁵.

Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе садржи слично решење као и хашки Једнообразни закон за случај да купац не достави спецификацију до уговореног датума или до истека разумног рока, рачунајући од продавчевог тражења да то учини.

У српском праву одређивање квалитета робе према спецификацији предвиђају Опште узансе за промет робом. Према овим узансама "Када је уговором одређен квалитет робе према спецификацији роба мора у свему одговарати својствима одређеним у спецификацији. Спецификацијом се сматра свака одредба уговора којом се ближе одређују својства и асортиман робе. Ако су у спецификацији назначена само нека својства или су дати само неки описи робе, остала својства морају одговарати квалитету који је уобичајен у промету таквих предмета или морају бити у складу са својствима и описима назначеним у спецификацији".

У пословном промету често се дешава да се уговором одреде само нека својства робе или да се дају само неки описи робе. У том случају роба мора имати својства која су описана док остала својства морају одговарати уобичајеном квалитету у промету тим предметима и бити у складу са својствима и описима датим у спецификацији.

⁷⁵ Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари, Чл.9, Ст. 1 и 2

Стране могу уговорити да спецификацију даје купац. Он је дужан дати спецификацију у уговореном року. Ако пропусти да то учини у року, као и по истеку накнадног примереног рока, купац пада у доцњу а продавац стиче право да одустане од уговора. Карактеристично је за ово правило које је садржано у Општим узансама да продавац не може тражити да он уместо купца изврши спецификацију. Ово из разлога јер се сматра да се ради о незаменљивој радњи коју може извршити само купац. Наиме, Опште узансе не предвиђају као што то предвиђају, између осталих, немачки Трговачки законик, хашшки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари и Бечка конвенција право продавца да он сам изврши спецификацију.

Српски Закон о облигационим односима преузео је решење из хашког Једнообразног закона по коме купац има право да под одређеним условима изврши спецификацију па, уколико купац сам у разумном року не изврши друкчију спецификацију обавезна је спецификација коју је извршио продавац. Очигледно је да постоји разлика између решења садржаног у Општим узансама и решења садржаног у Закону о облигационим односима. С обзиром да постоји опште правило да је уговор о продаји са спецификацијом закључен и да производи правно дејство кад је постигнута сагласност воља уговорних страна о битним елементима уговора, ако испуњава и друге предвиђене елементе, решење садржано у Општим узансама није прихватљиво за савремени промет робом тако да је у српским праву прихваћено решење садржано у хашком Једнообразном закону. Овакво решење омогућава бржи промет робом.

5.3. Квалитет робе према узорку

Квалитет робе може бити одређен и према узорку односно мустри. "Под мустром или узорком подразумева се мала количина робе којој има да одговара роба, коју је продавац дужан да испоручи купцу". Један од битних услова уговора је да испоручена роба у свему одговара узорку на основу којег је дошло до закључења уговора. Квалитет се може одредити према узорку само онда када су то уговорне стране одредбом уговора предвиделе.

Уговор о продаји где је квалитет одређен узорком у већини правних система континенталног права, који свој основ имају у римском праву, сматра се безусловно закљученим.

У систему common law полази се од тога да ли је узорак употребљен да се њиме изврши идентификација робе или се узорком одређивао квалитет и својства. Ако испоручена роба не одговара узорку према енглеској и раније америчкој судској пракси сматра се да уговор није закључен и својина није прешла на купца.

Уколико је квалитет робе одређен према узорку њен квалитет у свему мора да одговара узорку. Тако на пример: немачки Грађански законик предвиђа у члану 494.: „у случају продаје робе према узорку сматра се да продавац гарантује квалитет који има узорак“, италијански Грађански законик параг. 375. одређује да уколико је продаја извршена према узорку "сматра се да узорак треба да послужи искључиво за савјешње у погледу својства робе", швајцарски Законик о облигацијама члан 222. одређује да „уговорна страна којој је поверен узорак није дужна да доказује идентичност узорка који показује са узорком који је примила“, енглески Закон о продаји добара члан 15. т. 2. предвиђа да „у случају уговора о купопродаји по узорку постоји прећутан битни услов да добра треба да одговарају узорку у погледу квалитета и да је купац имао разумну могућност да упореди робу са узорком“.

Прописи међународне продаје и то хашки Једнообразни закон и Конвенције Уједињених нација у одредбама о квалитету робе садрже одредбе о квалитету робе кад је он одређен узорком или моделом.

Према хашком Једнообразном закону, „продавац није испунио своју обавезу испоруке када је предао ствар која није саобразна узорку или моделу које је предао или послао купцу, осим ако их је показао купцу само ради обавештења без обавезе да ће им ствар бити саобразна“⁷⁶.

Према Бечкој конвенцији продавац је дужан да испоручи робу саобразну уговору. Изузев када су се странке другачије споразумеле, сматра се да роба није саобразна уговору

⁷⁶ Хашки једнообразни закон, чл. 35

уколико не поседује квалитет робе који је продавац купцу предочио у виду узорка или модела.

У српском праву квалитет робе према узорку предвиђен је Општим узансама и испоручена роба мора у свему да одговара узорку. Одступање од узорка допуштена су само ако је то предвиђено уговором, посебним узансама или трговинским обичајима. Опште узансе одређују шта се сматра аутентичним узорком.

Закон о облигационим односима предвиђено је да „продавац неће одговарати за недостатак саобразности ако је узорак, односно модел, поднео купцу само ради обавештења и приближног одређивања особине ствари, без обећања саобразности“⁷⁷. Овакав узорак се назива типски стандардни узорак или мустра. Стандардна мустра даје се само због информисања и делимичног одређења особина ствари без гаранције за саобразности ствари.

5.4. Квалитет робе одређен применом стандарда

Уговорне стране квалитет робе могу одредити позивајући се на стандард.

Квалитет већине производа и услуга у нашем праву одређен је Законом о стандардизацији, као и многобројним другим прописима о квалитету производа и услуга (индустријских производа, бензина, семена, вина, садног материјала, сточне хране, прехранбених производа, робе у спољнотрговинском промету).

Стандардима, државни орган надлежан за стандардизацију утврђује квалитет али и облик, димензије, асортиман и друга својства производа, радова и услуга, као и технолошке и друге радне поступке у процесу производње производа, извођење радова, односно обављања услуга.

Стандарди се деле на међународне стандарде, европске регионалне стандарде, националне и интерне (гранске) стандарде, обавезне и необавезне.

Међународни стандарди могу се израдити на основу постојећег националног стандарда неке земље, за који се на састанку Техничког комитета Међународне организације за

⁷⁷ Члан 538. Закона о облигационим односима

стандардизацију утврди да се може узети као основ. Уколико за исту материју постоји више националних стандарда који се разликују намеће се потреба међусобне анализе стандарда па и постизања одговарајућих компромиса. Предност овог начина израде међународних стандарда је у томе да постоји искуство тако да он представља надградњу над постојећим стандардима.

Међународни стандард се може израдити и за предмете за које не постоји ни један национални стандард. У овом случају потребно је познавање материје, при чему се мора водити рачуна о развоју науке и технологије на подручју које је у питању. Међународни стандарди су темељ европских регионалних стандарда и националних стандарда.

Дуго времена стандарде у Европи доносиле су само националне организације за стандардизацију, које су покушавале да своје стандарде наметну међународним организацијама или другим земљама. Нова политика у области стандардизације дефинисана је седамдесетих година када су формиране европске регионалне организације за стандардизацију. Европске регионалне организације за стандардизацију доносе европске регионалне стандарде. Они се квалитативно или хијерархијски могу поделити на опште стандарде, стандарде заједничке за групу производа (групне стандарде) и стандарде за поједине производе (производни стандарди).

Национални стандарди су стандарди који настају у појединим земљама. Темелј овим стандардима су, по правилу, међународни стандарди и европски регионални стандарди. Међутим, како свака земља има своје специфичности, јавља се потреба да се и оне унесу у националне стандарде. На тај начин национални стандарди постају резултат међународне и властите активности поједине земље. Тако на пример, 1987. године ИСО је издао серију стандарда ИСО 9000, који су основа за унификацију поступака за систематично обезбеђивање квалитета производа и услуга. Више европских земаља израдило је еквивалентне стандарде. Преузела их је и Европска економска заједница (стандард ЕН 29000, ЕН 29001, ЕН 29002, ЕН 29003 и ЕН 29004). Југословенски Завод за стандардизацију превео их је и издао као ИСО 9000/9001/9002/ 9003/9004 и то под бројевима ЈУС А.К1.010, ЈУС А.К1.012, ЈУС А.К1.013, ЈУС А.К1.014.

„Европски стандард је стандард који је донела европска организација за стандардизацију (CEN/CENELEC/ETSI). Он се примењује као идентичан национални стандард, уз обавезу да се повуку сви национални стандарди који су са њим у супротности. Уколико је европски стандард донет на основу захтева Европске комисије за примену у хармонизованом законодавству Европске уније, он се назива хармонизовани стандард“⁷⁸. Носилац укупне активности у области стандардизације у Србији је према „Закону о стандардизацији“⁷⁹ Институт за стандардизацију Србије.

Српски стандард, односно сродни документ означава се ознаком која почиње скраћеницом СРПС, у складу са правилима института⁸⁰.

Интерни стандарди доносе се у оквиру предузећа у циљу постизања рационалније производње и побољшања квалитета. Ови стандарди доносе се у циљу допуне опште стандардизације за области које нису регулисане стандардом.

У погледу примене стандарди се деле на обавезне стандарде и необавезне стандарде, чија је примена сободна, а служе за лакше уговарање.

Српски стандарди су техничке норме које треба да омогуће, поред осталог, стандардизовање производа, радова и услуга у складу са техничким развојем у појединим гранама и областима, као и нивоима стандардизације индустријских развијених земаља. Примена српских стандарда је добровољна.

У случајевима када не постоје српски стандарди, или су застарели, може се применити међународни стандард као српски или позвати на међународни или национални стандард других држава.

Прописи о квалитету производа и услуга представљају принудноправне прописе о квалитету производа и услуга, којима се одређује минимум њиховог квалитета. Овим прописима, који се доносе на основу Закона о стандардизацији, одређују се норме квалитета, као и услови и захтеви за постизање и очување прописаног нивоа квалитета појединих производа и услуга. Њима се може одредити и начин декларисања, означавања

⁷⁸ https://iss.rs/sr_Cyrl/shta-je-standard_p13.html

⁷⁹ Закон о стандардизацији Републике Србије (Сл. Гласник РС, бр. 36/2009 и 46/2015)

⁸⁰ Ibidem. чл. 13

односно обележавања производа, роба и услуга, поступак са производима чији је рок употребе протекао као и услови и захтеви у погледу намене, трајности, функционалности и сугурности при употреби производа.

Прописи о квалитету односе се на све производе и услуге који су намењени продаји, без обзира да ли се увозе или производе у земљи. Уколико су у питању производи који се извозе, њихов квалитет се одређује и према посебним захтевима о квалитету, достављеним од инопартнера, односно према националном стандарду или принудном пропису земље увозника.

Уколико за поједине производе и услуге нису донети стандарди и прописи о квалитету чија је примена обавезна, њихов квалитет може се одредити прописом о обавезној произвођачкој спецификацији. Произвођачка спецификација је стаставни део производне документације предузећа. Она се мора донети пре почетка производње производа на који се односи. Ако се утврди да производ не одговара произвођачкој спецификацији он се не може ставити у промет. Законом о стандардизацији су одређени производи за које мора бити донета произвођачка спецификација.

Може се закључити да одређивање квалитета робе стандардима, без обзира на степен њихове обавезности, омогућава прецизније и лакше регулисање права и обавеза, лакше и брже закључење уговора, смањење приговора на квалитет а тиме и смањење броја спорова.

5.5. ИСО систем контроле квалитета

Међународни промет робе, а посебно напори на стварању заједничког тржишта у Европској унији ради несметаног промета робе без унутрашњих баријера чланица Европске уније, осамдесетих година прошлог века наметнуо је потребу за стандардизацијом која би омогућила одређени ниво квалитета производа. У том циљу Међународна организација за стандардизацију је 1989. године формирала Технички комитет ИСО/ТЦ 176 за управљање квалитетом и обезбеђење квалитета. Задатак Техничког комитета је био да изради јединствену, општу серију стандарда система

квалитета која би могла да се примени за екстерне потребе у организацијама, предузећим и другим субјектима обезбеђења квалитета. Резултат рада ИСО/ТЦ 176 је серија стандарда ИСО 9000 везана за управљање и обезбеђење квалитета. Државе које су учествовале у раду ИСО/ТЦ 176, а касније и већи број других држава, прихватиле су ове стандарде и превеле на свој језик и издале их под ознаком свог националног стандарда. Тако, на пример, ознака за ову серију стандарда у Србији је ИСО 9000, у Европској унији EN ISO 9000, у Великој Британији BS ISO 9000, у САД ANSI/AS QC 90.

Серија ИСО 9000 представља скуп општих стандарда који дају смернице за управљање квалитетом и идентификују основне елементе система квалитета неопходне за обезбеђење квалитета. Стандарди ИСО 9000 су независни у односу на било који индустријски и економски сектор. Свака организација самостално одлучује како ће применити стандарде ИСО 9000 ради испуњавања специфичних потреба и потреба својих купаца. Стандарди су због тога писани веома уопштено тако да корисници могу прилагодити стандарде за своје специфичне индустријске потребе.

Неопходно је нагласити да стандарди ИСО 9000 нису стандарди за производ и не садрже техничке захтеве за производ. Они омогућују, ако се правилно примене, постизање обезбеђења екстерног, унутрашњег квалитета робе. Ови стандарди одређују које елементе система квалитета треба да обухвати али не и како поједини произвођачи треба да примене те елементе. На пројектовање и остваривање система квалитета у организацији, предузећу и др. утицаће одређени циљеви, производи, процеси и појединачна пракса предузећа.

Серија стандарда ИСО 9000 састојала се од пет стандарда: ИСО 9000-1, ИСО 9002, ИСО 9003 и ИСО 9004. Ови стандарди су условно речено, били подељени на моделе ИСО 9000 и стандарде који дају смернице.

Серија ИСО стандарда 9000 је подложна ревизијама. Последња ревизија стандарда ИСО 9000 извршена је од стране Међународне организације за стандардизацију 2015. године и има ознаку ИСО 9001 : 2015. У Србији овај стандард је донет од стране Института за стандардизацију Србје 30.октобра 2015. године има ознаку СРПС ИСО 9001 : 2015.

2012. године, Технички комитет 176 Међународне организације за стандардизацију – одговоран за развој ИСО 9001 – прославио је 25 година имплементације ИСО 9001.

Нови стандард за систем управљања ИСО 9001:2015 помаже да се осигура да потрошачи добију поуздану робу и услуге жељеног квалитета. Ово додатно повећава користи за пословање.⁸¹

Неке од кључних промена укључују:

1. Већи нагласак на изградњи система управљања који одговара посебним потребама сваке организације
2. Менаџмент компанија мора бити укључен и одговоран при усклађивању квалитета.
3. Константа претња од ризика која чини цео систем управљања контролним органом
4. Мање документације, смањење непотребне папирологије.
5. Усклађивање са другим стандардима управљања кроз коришћење заједничких повезних тачака
6. Посебни фокус на управљање знањем
7. Приручник за квалитет и представник менаџмента више нису обавезни

Наведени стандарди су један скуп стандарда за систем управљања квалитетом који поједностављују међународну трговину.

Честа је пракса да потенцијални купац тражи од произвођача, који може бити и продавац робе, доказ да је произвођач „сертификован“ у односу на стандард ИСО 9000 и да има сертификат. Свакако, произвођач може, и без захтева купца, извршити утврђивање усаглашености процеса производње са стандардима ИСО. Сертификат о усаглашености издају сертификациона тела, а то су предузећа или друга правна лица овлашћена за сертификацију. Када је организација односно предузеће сертификовано оно добија сертификат и уписује се у одговарајући регистар.

⁸¹ <https://www.iso.org/standards/popular/iso-9000-family>

Сертификовање се може вршити и у иностранству код овлашћеног акредитованог тела у складу са националним стандардима ИСО 9000.

Поставља се питање да ли је примена стандарда ИСО 9000 обавезна. У нашој земљи, а и у другим земљама, не постоји законска одредба која директно обавезује било коју организацију да примењује стандарде из серије ИСО 9000. Међутим, код производа који могу да угрозе живот, здравље, имовину или животну средину најчешће је прописима предвиђено да се од овлашћене организације мора прибавити сертификат о томе да је извршена провера карактеристика тих производа и да је потврђено да они задовољавају захтеве дефинисане прописом односно стандардом за тај производ. „Најновији стандарди за производе који могу да угрозе живот, здравље, имовину или животну средину условљавају сертификацију карактеристика производа претходним прибављањем сертификата за систем менаџмента квалитетом према стандардима ИСО 9000“.

Индијектно, дакле, за неке организације чији производи могу бити опасни по живот, здравље, имовину или животну средину, постоји обавеза да прибаве сертификат за свој систем менаџмента квалитетом према стандардима ИСО 9000 ради обезбеђивања документације која се тражи прописима за ове производе.

Из изложеног излази да ИСО систем контроле квалитета омогућава организацијама стабилан квалитет производа, а сертификат за систем менаџмента квалитетом указује да је организација испунила захтеве и потребе које садржи стандард ИСО 9001. Овај сертификат будућим купцима пружа гаранцију да се с поверењем могу „ослонити“ на квалитет производа који купују.

5.6. Квалитет робе одређен изразима: „таква-каква“, „виђено-одобрено“ и „уобичајени квалитет“

Уговорне стране, поред одређивања квалитета робе описом, узорком и према стандарду могу, између осталог, одредити квалитет робе, употребом израза као што су: квалитет каква-таква, виђено-одобрено и уобичајени квалитет.

Уговарање наведених клаузула представља уговорно искључење одговорности али је подвргнуто знатним рестрикцијама. Тако се начелно искључује могућност да се, путем

уговора, искључи одговорност код заблуде, преваре и других долозних понашања. Наиме, продавац који зна за ману робе па уговарањем клаузуле отклони одговорност због те мане поступа злонамерно и не може се ослободити одговорности.

Француска доктрина разликује посебне и уопштене клаузуле о искључењу одговорности продавца. У енглеској науци и судској пракси, иако се полази од битних и небитних услова уговора, прави се разлика између искључења или ограничења одговорности за квалитет и одговорности за идентитет робе. Искључење и ограничење одговорности је дозвољено и оно мора бити изричито уговорено, док искључење одговорности за идентитет робе није дозвољено односно такво уговарање је без правног дејства.

Хашки Једнообразни закон и Бечка конвенција не регулишу питање уговорног искључења одговорности за несаобразност испоруке. С обзиром да су одредбе наведеног Закона и Конвенције диспозитивне, уговарање клаузула о искључењу одговорности је, по правилу, дозвољено.

У наредном излагању биће изложено одређивање квалитета клаузулама „таква-каква“, „виђено-одобрено“ и „уобичајени квалитет“.

- Ако уговорне стране уговоре клаузулу „таква-каква“ („*tale-qualè*“) продавац није одговоран за квалитет робе, изузев ако је обмануо купца. Ова клаузула у уговору значи да продавац не одговара ако роба није средњег квалитета. Међутим, ако уговарачи уговоре клаузулу „*tale quale*“ продавац ће одговарати ако роба није трговинског квалитета. Трговински квалитет не сме бити слабији од најслабијег у трговини уобичајеног квалитета робе.

Наиме, граница квалитета иде до квалитета робе који се више не може означити као трговачка роба.

Према Општим узансама израз у уговору каква-таква „значи да се роба мора испоручити са одређеног стоваришта, са одређеног простора или одређене бербе, али без пребирања и

издвајања делова бољег квалитета. У таквом случају продавац не одговара за квалитет робе изузев ако је обмануо купца⁸².

Ако уговорне стране уговоре клаузулу „виђено-одобрено“ искључује се одговорност продавца за видљиве недостатке.

Према Општим узансама уговарање ове клаузуле значи: „да је купац пре закључења уговора прегледао робу и да је пристао на њен квалитет. У таквом случају продавац не одговара за квалитет робе изузев ако се ради о обмани. Ако је продавац видео само узорак робе али не и робу не може се сматрати да је робу прегледао и не може се говорити о продаји „виђено-одобрено“⁸³.

Ако уговорне стране уговоре квалитет робе изразом „уобичајени квалитет“ онда „испоручена роба мора одговарати својствима која се у месту продавца редовно траже у промету таквом робом“⁸⁴. Одређивање квалитета робе овим изразом може бити непрецизно, па то може довести до спора. У случају спора мора се доказивати постојање одређених захтева купца у погледу квалитета и схватање значаја недостатака робе од стране купца. Продавац се може ослободити одговорности за квалитет ако уместо робе „уобичајеног квалитета“ испоручи робу средњег квалитета. За разлику од квалитета одређеног изразом „уобичајени квалитет“ који упућује на утврђена мерила квалитета конкретног тржишта, а то је тржиште у месту продавца, „средњи квалитет“ представља просечно добру робу уопште.

Ова клаузула у пракси и по свом називу подразумева да је роба приликом куповине прегледана и да се после испоруке робе не може прихватити приговор да је испоручена роба неодговарајућег квалитета. Свакако да купцу остаје право да истакне приговор на квалитет робе ако се испостави да је роба поседовала скривене недостатке у моменту прелаза ризика.

⁸² Опште узансе за промет робом („Сл.лист ФНРЈ бр. 15/54 и „Сл.лист СФРЈ бр. 29/78 – др.закон), Чл. 144

⁸³ Ibidem. Чл. 145.

⁸⁴ Ibidem. Чл 143.

Из изложеног произилази да одређивање квалитета робе изразима „таква-каква“, „виђено-одобрено“ и „уобичајени квалитет“ представља искључење одговорности за квалитет робе с тим што је ово искључење подвргнуто знатним ограничењима.

5.7. Одређивање квалитета робе када квалитет није уговорен

Често у пракси се догађа да уговорне стране уговором не одреде квалитет робе. У таквим случајевима се поставља питање који квалитет треба да има роба.

У земљама чије се право заснива на римском праву закони постављају одређене критеријуме којима се дефинише квалитет робе.

Тако немачки Грађански законик параграфом 459 предвиђа подобност за „уобичајену сврху“. Италијански грађански законик у чл. 1490 говори о потреби „подобности ствари за употребу којој је намењена“. Француски Грађански законик у чл. 1641 говори о потреби „подобности за употребу којој је намењена“.

У систему common law предвиђа се да роба треба да буде подобна за тржишни промет, да буде merchantile quality. Код генеричних ствари то је роба просечног квалитета. Енглески Закон о продаји добара у чл. 14, став 1, тачка 2 овај квалитет предвиђа за продавце који тргују тим добрима. Амерички Једнообразни трговачки законик из 1962. године у чл. 2-314 тачке а - ф дефинише шта ће се сматрати као merchantile quality, а то је роба средњег квалитета. Што се тиче подобности за нарочиту сврху постоји претпостављено јемство ако је продавац у време закључења уговора морао да схвати у какву је нарочиту сврху роба потребна купцу, као и да се купац приликом одабирања, односно испорука, робе ослањао на његову стручност или мишљење. Појам „нарочита сврха“ је правни стандард, па је потребно у сваком конкретном случају одредити шта се подразумева под нарочитом сврхом.

Хашки Једнообразни закон и Бечка конвенција, квалитет робе - када он није одређен уговором - одређују кроз појам саобразности. Хашки Једнообразни закон под недостатком саобразности подразумева предају ствари која нема потребна својства за њену редовну употребу или за трговину као и предају ствари која нема потребна својства за нарочиту употребу предвиђену изрично или прећутно уговором. У вези са овим питањем Бечка

конвенција предвиђа обавезу продавца да испоручи робу саобразно уговору а несаобразност постоји уколико роба није подобна за нарочиту сврху која је продавцу изричито или прећутно стављена до знања у време закључења уговора.

У српском праву питање квалитета када он није уговором одређен превасходно је регулисано Општим узансама за промет робом из 1954. године и Законом о облигационим односима из 1978. године. Опште узансе праве разлику да ли је продавцу била позната или није у коју је сврху роба намењена. Ако је продавцу при закључењу уговора била позната сврха за коју је роба намењена дужан је да испоручи робу таквог квалитета која одговара тој сврси. Општим узансама предвиђено је да „У случају да продавцу сврха није била позната, нити му је морала бити позната, роба не може бити испод средњег квалитета”⁸⁵. Закон о облигационим односима Чл.479. одређује случајеве када постоји недостатак ствари. Може се рећи да одредбе Закона о облигационим односима представљају решење углавном прихваћено хашким Једнообразним законом и Бечком конвенцијом. Овакво решење представља компромис два правна система - европског континенталног и англосаксонског права. Наиме, из континенталног права преузет је захтев да ствар има потребна својства за њену редовну употребу а из англосаксонског да ствар има потребна својства за трговину - промет.

6. Контрола квалитета робе

Контролу квалитета робе која је намењена промету у спољнотрговинској купопродаји може да врши држава преко својих органа. У овом случају говоримо о јавноправној контроли. Такође контролу могу да врше уговорне стране као и треће лице (појединац или специјализована организација).

За одређене производе квалитет се одређује јавноправним прописима па се, по правилу, роба лошијег квалитета од прописаног не може ставити у промет. Може се решити да јавноправна контрола од стране државе постоји скоро у свим државама. Императивним прописима, који се односе на контролу квалитета, произвођач се обавезује да се придржава тих прописа. Право уговорних страна да одређују квалитет робе је ограничено

⁸⁵ Опште узансе за промет робом („Сл.лист ФНРЈ бр. 15/54 и „Сл.лист СФРЈ бр. 29/78 – др.закон),Чл.146

императивним прописима на тај начин што оне могу да уговоре поред прописаног, а који се подразумева, само бољи квалитет од онога који прописи одређују.

Поред тога треба имати у виду да контролу квалитета робе могу да врше и саме уговорне стране. Најчешће контролу врши купац али контролу могу вршити заједно купац и продавац. Свакако ово не искључује могућност продавца да он сам изврши контролу квалитета робе. С обзиром да је продаја робе по правилу дистанциона и да купац најчешће није у могућности да присуствује овој контроли, разуме се да, посао контроле квалитета робе може бити поверен и трећем лицу.

Контролу квалитета робе од стране трећег лица, које може бити појединац или специјализована организација која се бави стручном контролом квалитета робе, уговорне стране, купац и продавац могу предвидети уговором о купопродаји. Свакако уговарачи, а најчешће продавац може закључити уговор о контроли квалитета робе као самостални правни посао.

6.1.Јавноправна контрола квалитета робе

Јавноправна контрола квалитета робе или, како се још назива, друштвена контрола робе, установљена превасходно ради заштите здравља и безбедности становништва. Истовремено, јавноправна контрола обезбеђује заштиту тржишта од производа и услуга лошег квалитета. Да би се остварили ови циљеви законодавац доноси императивне прописе о контроли квалитета. Овим прописима законодавац предвиђа да се производ не може ставити у промет пре него што се изврши контрола производа са аспекта квалитета. Ова контрола подразумева и контролу паковања, означања производа, амбалаже у коју је пакована роба и др. Тако, на пример, све увезене текстилне производе намењене преради, одређене пољопривредне производе и њихове прерађевине мора пратити сертификат о квалитету.

Прописима који се односе на контролу квалитета робе законодавац је одредио органе који ће вршити контролу квалитета. Најчешће ову контролу врши држава преко својих органа управе односно инспекцијских органа (санитарна, тржишна и друге надлежне инспекције). У одређеним случајевима и под условима одређеним законом овлашћена предузећа, факултети, специјализоване лабораторије и др. могу вршити контролу робе.

Јавноправна контрола квалитета производа врши се и кроз јавноправну заштиту потрошача. То је заштита коју потрошачу пружа држава и друге јавне институције усвајањем закона и подзаконских аката којима се уређују питања од значаја за потрошаче.

За разматрање проблема заштите потрошача значајне су смернице Уједињених нација које су усвојене Резолуцијом Генералне скупштине 39/248 од 1985. године и Директиве Савета 85/374 Европске економске заједнице, од 25. јула 1985. године, о одговорности за производе са недостацима.

Директива Савета ЕЕЗ 85/374 од 25. јула 1985. године прихваћена је у државама чланицама Европске економске заједнице и на основу ње су донети национални закони. Тако су на пример поступиле Велика Британија и Шведска. Треба напоменути да су поред државе чланица и неке земље ранијег "источног блока" донеле прописе за заштиту потрошача. На пример, Чешка, Словачка, Руска Федерација. Србија.

Рецимо и да српски „Закон о здравственој исправности намирница и предмета опште употребе“⁸⁶ садржи одредбе о здравственом надзору над намирницама, овлашћењима органа управе, начину вршења контроле као и лабораторијским испитивањима квалитета робе.

Треба напоменути да и Типски уговори Европске економске комисије УН, као на пример за продају житарица, дефинишу квалитет житарица и предвиђају да се квалитет и стање могу утврдити на више начина с тим што се на прво место ставља сертификат надлежне власти земље извоза.

На основу изложеног очигледно је да јавноправна контрола делује по посебним поступцима. Сврха ове контроле је изузетно значајна. Њен циљ је, дакле, заштита друштвених интереса. Она је независна контрола а у унутрашњем и спољнотрговинском промету даје јој се све већи значај.

⁸⁶ Сл гласник РС, Бр. 92/2011

6.2. Контрола квалитета коју врше уговорне стране

Контролу квалитета робе могу вршити уговорне стране и купац и продавац мада, по правилу, ову контролу врши купац. Свакако да би било најбоље да контроли робе присуствују обе уговорне стране или њихови представници. Овај вид контроле квалитета робе у коме присуствују обе уговорне стране предвиђају Општи услови за увоз чврстих горива и Општи услови за испоруку воћа. Поред њих овакву контролу предвиђају и Општи услови за набавку инвестиционе опреме с тим да су предвиђена права купца да учествује у проверавању квалитета опреме и то готовог производа и употребљеног материјала. Право продавца, између осталог, је и да присуствује приликом инсталирања и пуштања у рад машина и уређаја .

Према Једнообразном трговачком закону САД из 1962. године свака уговорна страна има право да, пошто о томе благовремено обавести другу страну, прегледа и испроба робу и да упореди узорке укључујући и ону робу која се налази у државини или под надзором друге стране. Према закону ова контрола се врши у циљу одређивања чињеница и обезбеђења доказа .

Према одредбама неких типских уговора које је саставила Европске економске комисије УН, под одређеним условима, налаз продавца се сматра доказом о квалитету робе.

То је, на пример, случај код уговора за купопродају житарица No 1A којим је предвиђено "ако се уговорне стране споразумеју да се стање робе утврди на контрадикторан начин, а купац и после уредног обавештења не одреди свог представника, сматраће се да је роба у добром стању" .

6.2.1. Контрола квалитета робе од стране купца

Контролу квалитета робе по правилу врши купац. Продавчева контрола робе нема неке практичне вредности у уговорним односима, јер је врши уговорна страна која, по правилу, сертификатом потврђује да је испоручила робу оног квалитета на који се уговором обавезала. С друге стране, против продавца не постоји санкција уколико не изврши

преглед робе, па ће предмет излагања, као што смо и почели, бити контрола коју врши купац.

У погледу обавезе контроле квалитета робе од стране купца постоје два различита схватања.

Према схватањима, која свој основ имају у правним системима заснованим на римском праву, купац је дужан да прегледа робу и да продавцу саопшти своје примедбе уколико констатује да испоручена роба има недостатке.

Друго схватање, које је заступљено у земљама common law система полази од претпоставке да је преглед робе од стране купца његово право, а не обавеза. Примера ради, према енглеском Закону о купопродаји добара, уколико није другачије уговорено, када продавац понуди испоруку добара купцу, он је дужан, на захтев купца, пружити купцу разумну могућност да прегледа добра у сврху утврђивања да ли су добра у сагласности са уговором.

Амерички Једнообразни закон из 1962. године садржи сличну одредбу „да би купац могао да прими робу њему мора бити дата прилика да прегледа робу“ . Преглед робе није претходни услов за прелаз својине. У смислу закона, преглед је фактичка радња која омогућава да се на разуман начин може открити мана робе.

У упоредном праву, у већини правних система који свој основ имају у римском праву, регулисана је обавеза купца да прегледа робу. Тако, по швајцарском Законику о облигацијама „купац је дужан да утврди стање примљене робе чим му је то могуће према уобичајеном току послова; ако утврди недостатке за које продавац одговара треба о њима да га обавести без одлагања“. Ако купац пропусти да то учини сматра се да је ствар примљена, осим ако се не ради о недостацима које купац није могао открити обичним прегледом .

Немачки Трговачки законик садржи обавезу купца да прегледа робу, али се преглед односи на утврђивање такозваних „редхибиторних“ мана које, ако постоје, могу бити основ за раскид уговора.

Насупрот законима који говоре о обавези, односно праву купца да прегледа робу, француски Грађански законик не садржи ову обавезу. Једино у погледу скривене мане овај закон предвиђа обавезу купца да у кратком року, то јест одмах, уложи приговор и то преко суда подношењем тужбе. Суд ће у сваком конкретном случају оценити да ли је тај кратак рок одржан водећи при томе рачуна о природи недостатака робе, као и о пословним обичајима који важе у месту извршења уговора .

Обавезу прегледа робе предвиђа и Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари и Бечка конвенција. Купац је дужан да прегледа ствар или је дати на преглед у кратком року .

Треба указати да дужност купца да прегледа робу ипак није обавеза и да је преглед потребан само да би се могли истаћи приговори који су, по правилу, обавезни али који се могу учинити и без прегледа ако је купац на други начин сазнао за недостатке.

У српском праву и то према Општим узансама „купац мора без одлагања да утврди квалитет робе чим је то према редовном току ствари могуће“⁸⁷ . Дакле, постоји обавеза купца да утврди квалитет.

6.2.2. Време утврђивања квалитета робе

Да би купац, који, по правилу, врши контролу робе, установио да ли роба има одређена својства (уговорена, предвиђена прописима, узансама, трговинским обичајима) он, по пријему испоруке, врши испитивање тих својства, односно утврђује квалитет робе. Овде се поставља питање времена, места и начина утврђивања квалитета.

У погледу времена утврђивања квалитета робе, општеприхваћено правило у упоредном законодавству је да то треба учинити што пре. Време у коме треба извршити преглед и утврдити квалитет најчешће је дефинисано изразима „без одлагања“, „одмах“, „у разумном року“, „у кратком року“, „чим је то по редовном току ствари могуће“ и сл.

⁸⁷ Опште узансе за промет робом („Сл.лист ФНРЈ бр. 15/54 и „Сл.лист СФРЈ бр. 29/78 – др.закон), Чл.137

Према одредбама швајцарског Законика о облигацијама, купац је дужан да утврди стање примљених ствари чим је то могуће у уобичајеном току послова. Енглески Закон о купопродаји добара говори о разумној могућности купца да прегледа робу коју је примио под условом да је већ раније није прегледао или када продавац понуди испоруку робе купцу, он је дужан на захтев купца купцу пружити разумну могућност да прегледа робу .

Амерички Трговачки законик из 1962. године говори о „разумном времену за преглед робе од стране купца“ . Према одредбама хашког Једнообразног закона о међународној продаји телесних покретних ствари регулисана је обавеза купца да прегледа ствар или је да на преглед у кратком року. Законом је регулисана и могућност одлагања прегледа у месту опредељења. Опште узансе за промет робом из 1954. године предвиђају да се утврђивање квалитета мора извршити без одлагања чим је то према редовном току ствари могуће. Овај кратак рок предвиђен је у циљу заштите интереса продавца да би се лакше установило када су мане настале, затим, да би се продавцу омогућило благовремено располагање робом ако је купац одбије и да би се осујетила могућност да купац одуговлачи са утврђивањем квалитета.

Опште узансе одређивањем кратког рока, без одлагања, регулишу када треба приступити утврђивању квалитета и колико исто треба да траје. Израз „према редовном току ствари“ указује на објективни моменат критеријума за оцену времена потребног за утврђивање. То је време које је формално потребно купцу да изврши утврђивање квалитета. Време утврђивања квалитета у сваком конкретном случају зависиће од количине, врсте и квалитета робе, начина паковања итд. Свакако, имајући у виду правила и обичаје за испитивање те врсте робе. Понекад то утврђивање може да траје и нешто дуже, на пример, код слања на хемијску анализу неком институту или лабораторији, али се мора без одлагања приступити слању на анализу, ако је потребна. Важно је само да се увек употреби оно време које је за утврђивање квалитета стварно потребно према редовном току ствари .

Ова дефиниција Закона о облигационим односима је слична или готово идентична са наведеном формулацијом хашког Једнообразног законика о међународној купопродаји телесних покретних ствари, с тим што Закон о облигационим односима говори о обавези

купца да продавца обавести о недостацима „чим је то по редовном току ствари могао за њих дознати од својих клијената“⁸⁸.

У правној теорији с обзиром на то да је продавцу приликом закључења уговора била позната или морала бити позната могућност даље отпреме (препродаје) има мишљења да је у овом случају купчев клијент овлашћен да директно шаље приговоре на квалитет првобитном подавцу то јест продавцу код кога је клијент купио робу .

6.2.3. Место утврђивања квалитета робе

Место утврђивања квалитета робе уговорне стране по правилу одређују уговором, а уколико то питање не регулишу уговором примениће се, по правилу, диспозитивна правила и трговачки обичаји. Уколико је место испоруке и место опредељења исто у том случају се преглед врши у месту испоруке. Код дистанционе продаје место испоруке и место опредељења се разликују, па се поставља питање које од ова два места треба да буде место утврђивања квалитета. Ово питање се поставља и у случају када купац даље препродаје робу. Поред овога поставља се и питање места утврђивања квалитета код неких специфичних врста роба као што су машине и опрема јер се контрола код ове врсте робе врши, по правилу, за време производње и приликом монтаже и пуштања у рад .

Место утврђивања квалитета робе може бити различито као на пример: складиште продавца, станица места отпреме или опредељења, купчево складиште и др.

У спољнотрговинској продаји продавац често има интереса да се утврди квалитет робе пре отпреме због преласка ризика у погледу квалитета са продавца на купца, могућности лакше продаје робе другом купцу ако купац одбије пријем робе због недостатка у квалитету итд.

Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари предвиђа, у случају превоза ствари, да је купац дужан да изврши преглед у месту опредељења. У случају даље продаје као место прегледа робе треба прихватити место новог опредељења

⁸⁸ Ibid.

под условом да је купац отпремио ствар даље без претовара и да је продавцу у моменту закључења уговора ова околност била позната или му је морала бити позната .

Бечка конвенција, ако није другачије уговорено, предвиђа да се обавеза испоруке састоји „у стављању робе на располагање купцу у месту у коме је продавац у часу закључења уговора имао своје седиште па се ту, логично, и утврђује квалитет робе“⁸⁹ .

У типским уговорима ЕЦЕ УН место утврђивања квалитета регулисано је у зависности од уговора. Тако, на пример, код уговора о продаји житарица утврђивање квалитета се може вршити како при укрцају тако и по искрцају робе , а када се ради о инвестиционој опреми Општи услови предвиђају да се „контроле и проверавања врше на месту производње у току уобичајеног радног времена према споразуму са продавцем“.

Према енглеском Закону о продаји добара место испоруке је у месту седишта продавца. Посебно сложена ситуација везана за место прегледа постоји у енглеском праву у случају даље препродаје робе због неусклађености и контрадикторности неких одредби Закона о купопродаји добара из 1893. године. Према одредби члана 35. наведеног закона сматра се да је купац који даље продаје односно препродаје робу, а није је прегледао, робу примио, јер се понаша као сопственик ствари. Међутим, према одредби чл. 34 истог Закона, не сматра се да је купац робу примио уколико није имао могућност да је прегледа. Енглески судови стоје на становишту да у таквом случају, сходно чл. 35 Закона, треба сматрати да је купац робу примио, јер је као власник даље располагао робом, што се у правној теорији критикује уз истицање да се не може сматрати да је купац робу примио јер му није пружена разумна могућност да робу прегледа сходно чл. 34 Закона.

Према одредбама Једнообразног трговачког законика САД из 1962. године, истакнути проблем је донекле упрошћен тиме што је регулисано да свака радња која је недозвољена у односу на продавца представља пријем једино ако је продавац одобри.

У српском праву Опште узансе и Закон о облигационим односима не регулишу директно у ком месту треба утврдити квалитет робе. Из одредби Општих узанси посебно произлази да се квалитет мора, без одлагања, утврдити „чим је то према редовном току ствари

⁸⁹ Чл. 31

могуће“ па ће и место квалитативног прегледа бити тамо где је то у вези са испоруком могуће, односно где купац буде имао могућности фактичког располагања робом и њеног прегледа. То може бити складиште продавца ако је тамо место испоруке или станица места опреме или чешће, станица места опредељења или купчево складиште. Опште узансе предвиђају да „трошкове утврђивање квалитета сноси купац, али купац има право да захтева од продавца када се квалитет утврђује у складишту продавца да продавац мора ставити купцу на располагање, без права на накнаду, радну снагу и средства којима располаже, а која су потребна за утврђивање квалитета“⁹⁰.

Закон о облигационим односима, као што је речено, није посебно регулисао питање места утврђивања квалитета. Закон предвиђа да је купац дужан да прмљену ствар прегледа „чим је то према редовном току ствари могуће“. Из ове одредбе произлази да ће место прегледа бити тамо где је то у вези са испоруком могуће, где купац има могућности фактичког располагања робом као и могућност прегледа и утврђивања квалитета.

Из изложеног се закључује да место утврђивања квалитета робе није правним прописима у довољној мери регулисано.

6.2.4. Начин утврђивања квалитета робе

Уговорне стране могу уговором уговорити начин утврђивања квалитета робе, а ако то није уговорено по правилу контрола квалитета робе се врши према диспозитивним прописима и трговачким обичајима. Грађански законици и други диспозитивни прописи којима се регулише питање квалитета у већини случајева, као што је до сада изложено, утврђују обавезу купца да ствар прегледа на „убичајен начин“.

Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари предвиђа: „... модалитети прегледа одређују се споразумом страна или, ако нема споразума, законом или обичајима места где тај преглед треба да буде обављен“.

Према Бечкој конвенцији „купац је дужан прегледати робу или је дати на преглед у што је могуће краћем року, зависно од околности“.⁹¹

⁹⁰ Опште узансе за промет робом („Сл.лист ФНРЈ бр. 15/54 и „Сл.лист СФРЈ бр. 29/78 – др.закон), Чл.139

⁹¹ Бечка конвенција, чл. 38

Типски уговори Европске комисије УН за продају житарица одређују контролу квалитета робе тако што предвиђају да се „квалитет робе утврђује при укрцају и то: сертификатом надлежне власти земље извоза; установљавањем, које на контрадикторан начин изврше стране или њихови представници; путем организације за контролу које споразумно одреде стране при искрцају“. Резултати таквих утврђивања сматрају се коначним па их стране не могу побијати.

Контрола квалитета инвестиционе опреме врши се како у фази производње тако и у фази уградње, али уз употребу техничке и друге инвестиционе документације. Општи услови за набавку инвестиционе опреме у извозу наводе да ће контрола да се врши упоређивањем са спецификацијама и техничким условима.

Европска комисија УН израдила је посебна Правила за стандардизацију метода узимања узорака у лукама укрцаја и искрцаја, којима су регулисана детаљно правила и методе узимања узорака у зависности од врсте превоза, величине појединих транспортних средстава, паковања итд.

У српском праву питање начина контроле квалитета није посебно регулисано Законом о облигационим односима из 1978. године. Из одредби овог Закона излази само да се преглед врши „на уобичајени начин“. Како начин прегледа није регулисан наведеним Законом, примењују се Опште узансе за промет робом из 1954. године.

Утврђивање квалитета захтева детаљан преглед испоручене робе. Преглед се, по правилу, врши комисијски. Начин утврђивања квалитета робе у великој мери зависи од врсте и специфичности робе коју треба прегледати. Најуобичајенији начини утврђивања квалитета су: стручни преглед, упоређивање са узорком, важење узорака, хемијска анализа и физичко мерење.

Под стручним прегледом подразумева се визуелни и/или друкчији преглед који врше саме странке или стручњаци, сагласно уговору и општеусвојеним начелима у одговарајућој бранши.

Упоређивање са узорком састоји се у томе што се испоручена роба или поједини њени делови савњају са узорком који је утврђен приликом закључења уговора.

Код упоређивања са узорком треба разликовати важење узорака које се врши издвајањем узорка из појединих делова робе.

Хемијска анализа врши се у одговарајућој лабораторији. Свака уговорна страна може тражити хемијску анализу узорка или његових делова као услугу било које овлашћене лабораторије, осим ако уговором није другачије договорено.

Под физичким мерењем подразумева се преглед робе којим се утврђују физичка својства робе, као што су однос тежине према запремини, отпорност материјала на хемикалије, на механичке ударе, на притисак итд.

Према Општим узансама за промет робом, „ако се роба испоручује у оригиналном паковању, утврђивање квалитета робе ограничава се само на испитивање паковања“⁹². То је, на пример, случај са паковањима цигарета, конзервираном храном, флашираним пићима и цакираном робом. Квалитативни преглед робе врши се испитивањем паковања. „Ако се доцније утврди да је испоручена роба имала мане, продавац одговара за њих као за скривене мане“.⁹³

Одговорност за скривене мане, уколико уговором није другачије предвиђено, траје према Закону о облигационим односима шест месеци, рачунајући од дана пријема. Код сукцесивних испорука уговорне стране, по правилу, утврђују квалитет робе за сваку испоруку робе и од дана извршене испоруке тече рок за евентуалне приговоре за скривене мане.

Доказивање квалитета најчешће се врши комисијским записником а може и другим доказним средствима.

Опште узансе за промет робом предвиђају „када се квалитет испоручене робе утврђује комисијски, саставља се записник о раду комисије. У записник мора бити унето:

- начин на који је испоручена роба идентификована;

⁹² Опште узансе за промет робом („Сл.лист ФНРЈ бр. 15/54 и „Сл.лист СФРЈ бр. 29/78 – др.закон), Чл. 148

⁹³ Ibid.

- квалитет робе и њене евентуалне мане, као и подаци о времену, месту и начину на који су утврђене;
- име, занимање и адреса сваког члана комисије, стручњака и сведока који је учествовао у раду комисије, уз назнаку да ли је у радном односу са којом од странака;
- записник потписују присутне странке или њихови представници, као и чланови комисије, стручњаци и сведоци.

Комисијски преглед са вештаком приближава се такозваној експертизи, то јест прегледу робе који врше стручњаци - експерти и који је често предвиђен узансама берзи, трговинским обичајима, стандардним уговорима и сл.

У случају спора суд цени комисијски записник о прегледу робе као доказно средство које је најверодостојније за доказивање утврђених недостатака.

Опште је прихваћено схватање да записник о преузимању робе, у погледу квалитета (свакако и квантитета), треба сачинити приликом преузимања робе и да је то најцелисходнији начин да се основаност рекламације стави ван сумње, али није ни услов без кога рекламација не може да опстане или да се њена основаност докаже и другим средствима.

Уговорне стране могу поверити утврђивање квалитета робе неком трећем лицу, причему се ово утврђивање квалитета најчешће поверава специјализованим организацијама за контролу квалитета робе.

6.3. Интерна контрола квалитета робе

Интерна контрола квалитета робе је заједничка активност низа функција у предузећима која се баве производњом, продајом и услужном делатношћу. Најчешће се организује као посебна функција у предузећу, али може се организовати и у склопу техничког или неког другог сектора. Међутим, без обзира на облик организовања, потребно је да интерна контрола буде независна и објективна у својој оцени квалитета.

Интерну контролу, која обухвата низ оперативних активности и поступака у циљу сузбијања незадовољавајућег и неквалиетног рада у одговарајућим фазама производње,

врше тзв. контролори. Они морају познавати својства производа, процес производње као и методе контроле.

Уз стручне кадрове, за организовање успешне контроле неопходна је и техничка и технолошка опремљеност предузећа. Најчешће се ова контрола врши у посебним лабораторијама предузећа, од чије опремљености зависи и успешност контроле квалитета робе.

У циљу организовања успешне интерне контроле квалитета производа, организације су самосталне у одлучивању по којој методи ће се вршити контрола. Предмет контроле квалитета може бити сваки поједини комад производа и онда говоримо о пуној контроли, или контрола само одређеног узорка производа, одређене количине, односно одређеног броја комада који се узимају као представници целе количине произведене робе. У том случају говори се о делимичној контроли.

Поред контроле квалитета производа, произвођач контролише и поступак њиховог паковања, чувања, означавања, складиштења, као и сам магацински простор у коме се складишти роба од њеног пријема до испоруке купцу.

У циљу производње квалитетног производа, неопходно је да произвођач врши и контролу репроматеријала. Контролу репроматеријала свакако би требало вршити пре пријема у магацин предузећа, а најкасније пре њихове употребе, односно пре њиховог коришћења у процесу производње.

Осим контроле репроматеријала неопходно је извршити и контролу пројекта, цртежа, контролу опреме и свега што се употребљава у производном процесу и има утицаја на производе из тог процеса.

На овај начин извршиће се потпуна контрола квалитета производа, од пројектовања до сервисирања и израде система квалитета. Уместо класичне контроле квалитета на овај начин, изградом система квалитета, елиминишу се сви недостаци, нерационалност и застоји у пословном систему предузећа.

Резултати интерне контроле могу послужити у интерне и екстерне сврхе а неопходно је да свако предузеће води евиденцију, тзв. записе, о квалитету. Записи о квалитету воде се у

циљу поседовања показатеља постигнутог квалитета и ефикасности у раду, и могу бити доступни купцу само ако је то изричито предвиђено уговором.

Поред интерне контроле коју организује предузеће по свом нахођењу, када су у питању производи за које су донети обавезни стандарди и прописи о квалитету, треба проверити њихов квалитет и друга својства пре него што се ставе у промет, односно употребу. Њихову контролу врши произвођач у циљу утврђивања њихове саобразности стандарду, односно прописима о квалитету.

Из свега изложеног очигледно је да интерна контрола подразумева ону врсту контроле којом се проверава да ли је производ саобразан важећем стандарду и другим прописима, као и декларисаним техничким подацима. Резултат ове контроле истовремено је и утврђивање способности произвођача да изради производ саобразно постављеном задатку и прописаној правној норми.

6.4. Контрола квалитета робе коју врше специјализоване организације

Посао контроле квалитета робе потиче из времена интензивног развоја међународног робног промета када купац није био у могућности да сам контролише робу коју је купио, пре свега због високих трошкова путовања који би знатно поскупели наручену робу. Прве организације за контролу робе јављају се почетком 19. века, нарочито у великим градовима и лукама где се поједини контролори удружују и оснивају колективна удружења која се баве контролом као својом основном делатношћу. Временом, нека од ових удружења постају моћне привредне организације за контролу која се труде да стручно и непристрасно обаве поверени посао и на тај начин стекну поверење оних којима су те услуге и намењене. У савременим условима контролне организације су нужност, с обзиром да наручилац контроле није у могућности да сам изврши послове које обављају контролне организације и који захтевају посебан стручни кадар и знатна финансијска средства.

На овом месту треба нагласити да се пословима контроле не баве само контролне организације већ и шпедитерска и осигуравајућа друштва. Неки наши теоретичари

сматрају да су пословима контроле најпре почела да се баве предузећа за међународну шпедицију а тек потом, специјализоване контролне организације. Међу бројним функцијама шпедиције функција контроле представља најмлађи посао којим се она бави. Међутим, за разлику од специјализованих контролних организација које обављају готово све основне и специјалне послове у оквиру делатности контроле, предузећа за међународну шпедицију обављају само неке послове из оквира ове делатности. Овом допунском делатношћу, уз редовну, шпедитерску делатност, шпедитерска организација комплетира пакет својих услуга. Шпедитерске организације, као и специјализоване контролне организације, врше контролу само на основу изричитог налога наручиоца контроле и имају иста права, обавезе и одговорности као и свака специјализована контролна организација.

Број контролних организација које данас постоје у свету није тачно утврђен јер не постоји међународни регистар контролних организација. Примера ради, навешћемо неколико најпознатијих контролних организација:

Lloyd's Register Shipping, Лондон, чија је основна делатност класификација бродова и проверавање стања брода и појединих делова. У оквиру Lloyd-а постоји посебна техничка служба која се бави контролом разне техничке робе и машина намењених трговачком промету. SGS S.A. (Société générale de surveillance), Женева; "Marine & Cargo Inspection Co.,Ltd." Бомбај и др.

Специјализоване привредне организације за вршење контроле квалитета и квантитета робе по први пут у нашој земљи су предвиђене Уредбом о привредним организацијама за трговинске услуге где је такво предузеће дефинисано на следећи начин: "Предузеће за контролу квалитета и квантитета робе врши контролу, у име и за рачун комитента, да ли количина и квалитет робе одговарају условима уговора закљученог између комитента и продавца. Предузеће за контролу квалитета и квантитета робе може, на основу уговора са комитентом, вршити споредне делатности у вези са том контролом које су прописане или уобичајене. Налог за контролу квантитета и квалитета робе може се односити на један или на више одређених послова, или на све послове комитента до опозива налога".

Данас се, према прописима, у Републици Србији пословима контроле баве привредне организације уписане у регистар за обављање ових послова као и друга правна лица тј. шпедитерске организације које контролну делатност врше уз основну делатност. Дозволу за рад контролних организација издаје „Акредитационо тело Србије“ а сходно Закону о акредитацији⁹⁴. Контролу квалитета као специјализована организација код нас између осталих врше: „Југоинспект“, из Београда, „ДОО Југоинспект Нови Сад“, „SGS Србија“ и друге.

„ДОО Југоинспект Нови Сад“ врши испитивања, тестова и анализа у току контроле квалитета, саобразно интернационалним и националним стандардима, захтевима уговора, програмима контроле, пројектима и фабричким прописима произвођача. Даље, „ДОО Југоинспект Нови Сад“ својим налогодавцима даје савете и решења насталих проблема. О извршеним контролама квалитета „ДОО Југоинспект Нови Сад“ издаје одговарајућу документацију саобразно уговору, прописима и врсти услуге:

- 1.извештаје о контроли са подацима о роби, извршеним тестовима и анализама и ставовима о прихватању или одбијању контролисане робе;
- 2.сертификате о налазу контроле, извештаје о степену готовости робе у фабрикама произвођача у односу на уговорену динамику;
- 3.извештај о отпреми робе;
- 4.извештај о суперревизији;
- 5.дозволу за отпрему робе.

„ДОО Југоинспект Нови Сад“ правио је посебне програме за супервизију у спољној трговини. Ови програми омогућавају проверу квалитета и квантитета робе, прилагођавање промета робе законским прописима и најбржу информацију о коректној трговачкој цени одређене робе на светском тржишту.

„ДОО Југоинспект Нови Сад“ врши велики број различитих врста контроле и других услуга од којих су најзначајније: мерење тежине и бројање; контрола квалитета,

⁹⁴ Закон о акредитацији републике Србије (Сл. Гласник РС, бр. 73/10 , 47/21)

узорковање, лабораторијске анализе, научне студије и стручне експертизе, атестирање робе и услуга, контрола паковања и сигналирања робе, супервизије при уговарању, транспорту и истовару робе, контрола складиштења и чувања робе, контрола транспортних уређаја пре закључења уговора, консалтинг услуге у контроли квалитета робе, постројења и радова, инспекцијске услуге на градилиштима инвестиционих објеката током изградње, пројектовање обезбеђења квалитета, анализе могућности обезбеђења квалитета у фабрикама испоручиоца и др.

Овај краћи приказ рада предузећа „ДОО Југоинспект Нови Сад“, дат је у намери да се укаже на сву сложеност посла контроле робе, који се и код нас обавља.

Контрола квалитета робе од стране специјализованих организација нарочито се користи у међународном промету и има предност у томе што купац, пре него што прими робу, преко сертификата контролне организације, добија увид у стање робе.

IV УГОВОР О КОНТРОЛИ РОБЕ

1. Појам уговора о контроли робе

Уговор о контроли робе је уговор привредног права, којим се једна уговорна страна, извршилац контроле, обавезује да стручно и непристрасно обави уговорену контролу робе или услуга и изда о томе сертификат, а друга уговорна страна, наручилац контроле, обавезује се да му за то плати накнаду. Извршилац контроле, може, ако му то наложи наручилац контроле, извршити и преузимање робе за рачун наручиоца контроле.

Наши позитивни законски прописи садрже дефиницију овог уговора као посебног правног посла робног промета. Она је нешто друкчија од наведене али је суштина иста. Тако је Законом о облигационим односима прописано да: "Уговором о контроли робе једна уговорна страна (вршилац контроле) се обавезује да стручно и непристрасно обави уговорену контролу робе и изда сертификат о томе, а друга страна (наручилац контроле)

се обавезује да за извршену контролу исплати уговорену накнаду. Контрола робе може се састојати у утврђивању идентитета, квалитета, квантитета и других својстава робе"⁹⁵.

У српском законодавству, поред Закона о облигационим односима, питања која се односе на уговор о контроли робе уређена су и Законом о трговини Републике Србије.

С обзиром да у нашој законској регулативи постоје разлике у дефинисању појма правног посла контроле робе у унутрашњем промету, од истог посла у спољној трговини, поставља се питање да ли треба јединствено дефинисати посао контроле робе.

Очигледно је да између посла контроле робе у унутрашњем и међународном промету робе нема суштински битних разлика које би оправдавале постојање различитих приступа у дефинисању овог правног посла. Евентуалне разлике могле би постојати само уколико се ради о неким додатним елементима, ако су они специфични и неопходни за контролу робе у међународном промету.

Анализа дефиниција уговора о контроли у нашим прописима, показује да је у њима тежиште на обавези контролне организације да изврши стручно и непристрасно одређени посао, тј. контролу робе и услуга. Контролна организација, као вршилац контроле, не сме штитити интересе било које уговорне стране. Та уговорна обавеза не везује вршиоца контроле само према наручиоцу контроле већ има и шири општи интерес.

Управо због тог општег интереса у закону се изричито утврђује да је норма о непристрасности вршиоца контроле и исправности исправе о извршеној контроли (сертификат) императивна норма чија повреда повлачи ништавост уговора који је супротан овој норми.

Ова анализа показује да и наше законодавство дефинише овај уговор као трговинску услугу у вези са куповином и продајом робе, тј. као акцесорни уговор уз продајни. Међутим, како контрола може да дође до изражаја и код других уговора, као на пример: код уговора о извођењу инвестиционих радова, уговора о осигурању и сл., ова дефиниција може се сматрати једностраном. Законом о облигационим односима прописано је да је „вршилац контроле, на основу изричитог налога наручиоца, овлашћен да поред извршења

⁹⁵ Закон о облигационим односима, Чл.847

уговорене контроле врши и поједине правне радње у име и за рачун наручиоца контроле⁹⁶. На овај начин вршиоцу контроле је пружена могућност да изврши и квалитативно и квантитативно преузимање робе, односно преузимање друге правне радње, али тек пошто претходно изврши уговорену контролу.

1.1. Особине уговора о контроли робе

Уговор о контроли је двострано обавезан и теретан уговор јер његовим закључивањем настају обавезе за обе уговорне стране.

Уговор о контроли је неформалан уговор. Ово значи да за пуноважност његовог закључења закон не прописује никакву форму. Посебно треба истаћи да се за закључење уговора о контроли не тражи писмена форма. Међутим, приликом закључивања ових уговора у пракси се најчешће примењује писмена форма. Многе контролне организације користе опште услове пословања. Уговори се, најчешће закључују на унапред припремљеним формуларима.

Тако закључени уговори имају снагу доказног средства. Због несумњиве потребе да контрола буде хитно извршена уговор о контроли може се закључити усмено, телефоном, мејлом, како између присутних тако и између отсутних лица. Овај уговор може бити закључен и конклюдентним радњама. Наиме, сматра се закљученим ако контролна организација без одлагања не одбије налог наручиоца за вршење контроле као и ако контролна организација без изричитог закључења уговора приступи вршењу контроле.

Поменуто околност да се уговор о контроли закључује најчешће на формуларима које су сачиниле контролне организације, показује да су у пракси уговори о контроли уговори по приступу - адхезиони уговори. Контролне организације утврђују опште услове пословања а на основу њих и законских прописа и других аката који их обавезују, одређују услове под којима врше посао контроле. На основу тога сачињавају формуларе уговора тако да друга уговорна страна - наручилац контроле најчешће има само могућност да их прихвати

⁹⁶ Ibid. Чл.855

или не. Ако се нешто посебно уговара у вези са контролом, то се додаје као посебна одредба уговора.

Најзад, када се говори о карактеристикама уговора о контроли, на крају али не мање важно треба истаћи да је то уговор привредног права, уговор о обављању привредних услуга који врше за то специјализоване контролне организације.

1.2. Врсте уговора о контроли робе

На основу до сада изложеног можемо закључити да се правни посао контроле робе може поделити по различитим критеријумима:

-према предмету контроле разликујемо контролу робе, контролу услуга и контролу ствари које нису намењене промету;

-према обиму контроле разликујемо потпуну и делимичну контролу;

-према обиму обавеза разликујемо "обичну" контролу и контролу са вршењем правних радњи (контролу са преузимањем);

-према одговорности вршиоца контроле разликујемо контролу са гаранцијом и контролу без гаранције.

Предмет уговора о контроли најчешће је контрола робе и услуга. Ова контрола првенствено се уговара у циљу утврђивања да ли квалитет, квантитет и друга својства робе, односно услуга испуњавају услове из посебног уговора закљученог између наручиоца контроле и трећег лица (уговор о продаји, уговор о грађењу и сл.). Другим речима, уговор о контроли робе и услуга постоји када вршилац контроле преузме на себе обавезу да провери идентитет, квалитет, квантитет робе, односно услуга, по налогу наручиоца контроле.

Обим контроле робе и услуга зависи од уговора и може обухватати, ако је у питању роба, контролу идентитета робе, контролу квалитета и количине робе и контролу других својстава робе. Ако су предмет контроле услуге, контрола најчешће обухвата следеће

привредне услуге: паковање и отпремање робе, утовар, претовар, транспорт и слагање робе у транспортно средство, контролу складишног простора, контролу обављања грађевинских радова, вршење анализа, експертиза и др.

У пракси преовлађују послови контроле робе. Остале контроле појављују се у мањем обиму, али, природно, имају исту важност.

Уговором о контроли робе наручилац контроле може захтевати контролу идентитета, квалитета, квантитета и других својстава робе. Ову контролу вршилац контроле треба да обави на начин предвиђен уговором или на начин уобичајен за обављање контроле робе која је предмет контроле.

Ако је предмет уговора о контроли робе утврђивање квалитета робе, под таквом контролом подразумева се утврђивање и количина робе вагањем, мерењем или пребројавањем.

Утврђивање квалитета робе састоји се у утврђивању стања робе у време и у месту прегледа робе. Ова контрола може се извршити: прегледом, узорковањем и његовим упоређивањем, анализом хемијских својстава, мерењем, физичким узимањем узорака или другим начином утврђивања квалитета. Овакав став истакнут је и у једној судској одлуци где се каже „ни један научни метод није искључен када се ради о утврђивању квалитета“.

Контролом квалитета утврђују се неопходне особине испоручене робе, које купац очекује. На пример, облик, боја, мирис, укус и сл.

Контролом која се врши помоћу нарочитих инструмената и средстава утврђују се општа својства робе: густина, отпорност, еластичност, пробојност, порозност, влажност, провидност, непропустљивост, растворљивост, хемијска отпорност и др.

Предмет контроле може бити сваки поједини комад робе (потпуна контрола) или сваки одређени део робе (делимична контрола).

Контролу робе може захтевати и купац и продавац робе, што зависи од уговора о продаји, односно интереса који они имају као уговорне стране из уговора о продаји.

Купац ће захтевати контролу робе уколико робу мора платити унапред или путем документарног акредитива, а продавац уколико жели да спречи настајање трошкова испоруке несаобразне робе, односно у циљу избегавања ризика који могу настати прегледом робе од стране купца у време њеног преузимања.

Уколико је у питању контрола услуга, ако се стриктно придржавамо одредби Закона о облигационим односима „вршилац контроле и наручилац контроле имају иста права и обавезе као код контроле робе“⁹⁷. Дакле, ова врста контроле потпуно и у сваком делу се изједначава са контролом робе јер се сматра да су услуге, као предмет уговора, такође роба, па се, самим тим, и сва правна правила о контроли робе могу применити на контролу услуга. Међутим, очигледно је да се овакав став не може у потпуности прихватити: контрола услуга има низ специфичности због којих би било неопходно постојање посебних правила која би регулисала ову област.

Када је у питању контрола услуга вршилац контроле контролише начин и квалитет пружања услуга али често и подобност средстава којима треба да се пружа услуга (на пример: контрола утовара, истовара робе у превозно средство и контрола транспортних средстава).

Посао контроле услуга обухвата: контролу паковања робе, контролу отпреме робе, надзор утовара, надзор истовара, надзор претовара, надзор транспорта и надзор слагања робе у превозно средство; контролу простора чувања робе; контролу превозних средстава; лабораторијско испитивање, вађење узорака, вршење експертизе и остале послове контроле услуга.

Предмет контроле могу бити и ствари и услуге које нису намењене промету. У том случају, ради се о специфичним стварима (на пример: контрола превозних средстава која ће се користити за превоз одређених ствари и др.).

У пракси се контролна организација најчешће ангажује када је потребно извршити "обичну" контролу. У том случају контролна организација има само обавезу да стручно и

⁹⁷ Ibid. Чл. 857

непристрасно изврши контролу предмета контроле и да, о извршеној контроли, изда сертификат.

У нашем законодавству, поред овог основног облика контроле, могу се појавити и специфичне врсте контроле: контрола са вршењем појединих правних радњи и контрола са гаранцијом.

Контрола са вршењем појединих правних радњи подразумева овлашћење контролне организације да, поред извршења уговорене контроле предмета контроле, обави и поједине правне радње у име и за рачун наручиоца контроле. Правне радње, које следе фактичке радње „обичне“ контроле могу бити разноврсне: преузимање робе и других предмета контроле од продавца, закључење уговора са превозником, шпедитером и сл.

Контролна организација, као вршилац контроле, у овом случају напушта непристрасну улогу и штити интересе наручиоца контроле. Свакако, несавесно поступање вршиоца контроле има за последицу да вршилац контроле мора накнадити наручиоцу контроле сву штету коју је наручилац претрпео. Међутим, неопходно је нагласити да вршилац контроле мора иступати у границама својих овлашћења, односно да може да предузима само оне правне радње на које га је наручилац контроле налогом изричито овластио и да су то послови који следе послове „обичне“ контроле. Из изнетог произлази да је „обавезна“ контрола стручно-техничка радња а „преузимање“ правна радња.

Уговором о контроли вршилац контроле може преузети и строжију одговорност. Тада се ради о контроли са гаранцијом. Према Закону о облигационим односима „вршилац контроле може да гарантује за непроменљивост својстава контролисане робе у уговореном року. За преузету гаранцију у погледу својстава робе, вршилац контроле има право на посебну, уговорену или уобичајену накнаду“⁹⁸.

Код ове врсте контроле робе, контролна организација после обављене контроле робе и за знатно вишу накнаду, преузима обавезу према комитенту, а на основу познавања природе и својстава робе, да ће му накнадити вредност смањеног квалитета и количине робе уколико до тога дође, у каснијем или у уговору предвиђеном временском периоду.

⁹⁸ Ibid. 856

Вршилац контроле гарантује непроменљивост својстава предмета контроле у уговореном року. Вршилац контроле преузима обавезу да комитенту гарантује да ће роба у одређено време и на одређеном месту имати одређена квалитативна својства. Другим речима, вршилац контроле јемчи за квалитет, квантитет и друга својства предмета контроле. Међутим, он ће то урадити само ако добро познаје својства и природу робе, као предмета контроле. То је и разумљиво с обзиром да у случају да предмет контроле у том периоду покаже неке недостатке вршилац контроле ће, на основу преузетог јемства, бити дужан да наручиоцу контроле накнади вредност смањеног квалитета и других својстава уколико се накнадно открију. Наручилац контроле може изабрати да ли ће накнаду штете захтевати од вршиоца контроле или од свог саговорача из уговора коме уговор о контроли служи. Одговорност вршиоца контроле постоји и када је вршилац контроле извршио контролу предмета контроле са потребном стручношћу. Разлог за овакву одговорност треба тражити у чињеници да се уговор о контроли са гаранцијом разликује од других уговора о контроли, по томе што вршилац контроле одговара, у овом случају, за исправност резултата контроле (непроменљивост резултата контроле) док код „обичне“ контроле он јемчи за исправност свога рада, тј. за стручно и непристрасно обављање контроле.

Уговор о контроли са гаранцијом постојаће само ако је то изричито уговорено. Ако такву обавезу вршилац контроле није изричито преузео уговором, реч је о контроли без гаранције, тј. о „обичној“ контроли роба и услуга као предмета контроле.

Сваки уговор о контроли са гаранцијом - поред битних елемената уговора као што су: предмет контроле, врсте контроле, место и време контроле - мора да садржи и одредбе које се односе на: врсту и обим гаранције, трајање гаранције, услове за прекид гаранције, висину посебне накнаде за преузету гаранцију или начин утврђивања накнаде.

Контрола са гаранцијом најчешће се практикује код дистанционе продаје робе, када се врши контрола робе пре утовара у превозно средство, а вршилац контроле гарантује да роба неће изменити своја својства до истовара у месту опредељења.

Код контроле робе са гаранцијом неопходно је напоменути да Општи услови рада за уговорну контролу робе и услуга из 1984. године посебно разматрају случај када вршилац контроле гарантује наручиоцу контроле тежину робе која је предата на превоз (јемство

тежине). Послом јемства тежине вршилац контроле ће преузети на себе обавезу да ће наручиоцу контроле накнадити све мањкове на роби, настале од тренутка утовара у превозно средство па до истовара или предаје робе власнику робе, односно његовом шпедитеру или возару. Контрола се у том случају врши два пута и то приликом утовара и приликом истовара робе. Вршилац контроле одговара само за оне мањкове тежине робе које је сам утврдио или је утврђена под његовим надзором.

Код послова са гаранцијом тежине, могуће је уговором предвидети и обавезу налогодавца да предузећу за контролу робе плати евентуално утврђене вишкове који се појаве између утовара и истовара те робе мада се то, уствари, врло ретко уговара, јер је тешко претпоставити да ће постојати вишак између два мерења. Ипак, вишак у тежини се може појавити, али због својстава појединих ствари, на пример, да упијају влагу из ваздуха и др.

Без обзира на извесне разлике које постоје код наведених контрола, можемо рећи да се ради о једној истој врсти уговора о контроли која има различите варијанте с обзиром на врсту и садржину обавеза које по уговору преузима на себе контролна организација, као вршилац контроле.

1.3. Закључење уговора о контроли

Једно од важних питања код уговора о контроли робе представља питање начина његовог закључења. Наиме, опште је правило да се уговор о контроли сматра неформалним уговором. У пракси то значи да се овај уговор може закључити усмено али и на било који други начин. На пример, телефоном, мејлом и сл. Битно је да уговорне стране постигну споразум о битним елементима овог уговора. Међутим, потребно је истаћи да се овај уговор закључује најчешће на формуларима које је унапред припремила контролна организација као вршилац посла и доставила својим корисницима услуга. Корисници услуга, кад им је потребно, достављају добијене формуларе (које су претходно попунили) контролној организацији. На овај начин, корисник услуга прихвата Опште услове пословања контролних организација.

Према ставу прихваћеном у нашој правној теорији, уговор о контроли закључује се на основу налога који наручилац контроле упућује вршиоцу контроле - контролној организацији (писаним или усменим путем) и ћутањем контролне организације.

То значи да се уговор о контроли сматра закљученим уколико контролна организација, без одлагања, не одбије налог за контролу.

Према Закону о облигационим односима, „уговор се сматра закљученим у тренутку када је подносилац понуде примио изјаву понуђеног да прихвата понуду. То значи да се, када се наручилац контроле појави као подносилац понуде, тренутком закључења уговора сматра онај моменат када подносилац понуде прими изјаву понуђеног, тј. контролне организације да прихвата понуду“⁹⁹.

Понуду за закључење уговора о контроли може дати и вршилац контроле, за кога се може рећи да се налази у стању „перманентне“ понуде. Другим речима, он нуди своје услуге неодређеном броју наручилаца контроле. Обично је то понуда, као што је речено, на формуларима који су унапред штампани. Налогодавац потписивањем Закључнице контролне организације прихвата обавезе према штампаним клаузулама Закључнице. Општи услови пословања су, дакле, саставни део овако закљученог уговора а, у случају спора, уговор се мора тумачити искључиво с обзиром на дати, односно, прихваћени налог (понуду), а не према штампаној клаузули. Међутим, мора се нагласити да вршилац контроле своју делатност најчешће обавља на основу изричитог налога наручиоца контроле. Налог наручиоца контроле, по својој правној природи, је понуда за закључење уговора па зато мора бити јасан и недвосмислен у погледу предмета контроле. Уколико је налог у погледу метода контроле непрецизан или је наложен погрешан метод, у том случају избор метода извршиће вршилац контроле.

Али, уколико контролна организација уговори примену Општих услова рада организација за уговорну контролу робе из 1984. године, одговарајућом клаузулом о њиховој примени, закључење уговора о контроли врши се према Општим условима рада.

⁹⁹ Закон о облигационим односима, Чл. 31, Ст.1

1.4. Битни елементи уговора о контроли

Да би се уговор о контроли закључио потребно је да уговорне стране постигну сагласност о битним елементима овог уговора, тј. о предмету контроле и накнади за учињене услуге. Отуда закључак да се као битни елементи уговора о контроли сматрају: означавање уговорних страна, предмет уговора и накнаде за извршену услугу.

Уговорне стране код уговора о контроли су контролна организација као вршилац контроле (извршилац налога) и наручилац контроле као корисник услуга контролне организације (налогодавац).

Као вршилац контроле може се појавити привредни субјект - предузеће које испуњава услове за обављање ове делатности и које је уписано у регистар за вршење ових послова.

Специјализоване контролне организације по први пут су у нашој земљи правно регулисане Уредбом о привредним организацијама за трговинске услуге, из 1958. године, где је такво предузеће дефинисано на следећи начин: „Предузеће за контролу квалитета и квантитета робе врши контролу, у име и за рачун комитента, да ли количина и квалитет робе одговарају условима уговора закљученог између комитента и продавца. Предузеће за контролу квалитета и квантитета робе може, на основу уговора са комитентом, вршити споредне делатности у вези са том контролом, које су прописане или уобичајене. Налог за контролу квалитета и квантитета робе може се односити на један или више одређених послова или на све послове комитента до опозива налога“.

Као наручилац контроле робе може се појавити било које правно или физичко лице.

Предмет уговора о контроли представља уговорене трговинске услуге које се састоје у контроли робе и услуга, као предмета контроле. Уговором се прецизно одређује обавеза вршиоца контроле. То може бити, на пример, контрола квалитета и/или квантитета робе и услуга. Наиме, вршилац контроле може уговором о контроли преузети обавезу да установи стање робе и њену исправност, њену количину и друга својства као и контролу квалитета и обима учињених услуга, контролу истовара, претовара, складиштења, складишног простора и др. Ове обавезе контролна организација као вршилац контроле

најчешће преузима поводом уговора о продаји, али може и поводом уговора о шпедицији, уговора о превозу, уговора о грађењу и др.

Уговором о контроли може бити предвиђено и да вршилац контроле поред посла „обичне“ контроле мора предузети и одређене правне радње или обавезу гаранције својстава предмета контроле. То значи да је према Закону о облигационим односима, „на основу изричитог налога наручиоца контроле, вршилац контроле овлашћен да, поред извршења уговорене контроле, врши и поједине правне радње у име и за рачун наручиоца контроле, односно да на основу одредби уговора гарантује својства предмета контроле“¹⁰⁰.

Накнада за извршену услугу коју наручилац контроле плаћа вршиоцу контроле може бити одређена уговором о контроли, односно Општим условима пословања или постојећим трговинским обичајима који важе у седишту вршиоца контроле.

Према једном мишљењу: „без обзира на који је начин накнада за извршене услуге одређена, она мора бити еквивалент извршеној услузи и уско везана за њу“. Мишљења смо да еквивалент на који се указује одступа од начела аутономије воље странака тако да извршена услуга не мора бити еквивалентна накнади за извршену услугу. Наравно, ово мишљење се заснива на основној претпоставци да уговорне стране, по правилу, немају једнак положај код уговарања.

Свакако да, поред наведених битних елемената уговора о контроли, без којих нема ни уговора, у уговору могу да постоје и други елементи, небитни, зависно од воље уговорних страна као што су, на пример, начин извршења контроле, време и место вршења контроле и сл.

1.5. Престанак уговора о контроли

Уговор о контроли престаје његовим испуњењем, односно извршењем посла контроле. Према нашем праву контрола се сматра извршеном издавањем сертификата и његовом предајом наручиоцу контроле. Међутим, у пословној пракси сусрећу се и уговори о контроли код којих се по природи ствари не издаје сертификат за извршену контролу. У

¹⁰⁰ Закон о облигационим односима, Чл. 855

овом случају може се сматрати да је уговор о контроли престао уредним извршењем посла уговорене контроле на предмету контроле и без издавања сертификата.

Ако је у питању уговор о контроли са предузимањем одређених правних радњи, може се рећи да он престаје извршењем уговорене контроле и поверених послова од стране вршиоца контроле у име и за рачун наручиоца контроле.

Уколико је у питању уговор о контроли са гаранцијом, он ће престати протеком рока у коме се гарантује непроменљивост својстава предмета контроле, то јест када је извршена посебна обавеза вршиоца контроле која се састоји у датој гаранцији.

Уколико је у питању уговор о контроли који су уговорне стране закључиле на одређено време (одређен рок трајања), уговор престаје протеком рока на који је закључен уколико уговорне стране нису предвиделе нешто друго. Наиме, уговорне стране могу предвидети да се протеком овог рока уговор о контроли продужава на неодређено време ако не буде благовремено отказан.

Уговор о контроли може бити отказан и једностраном изјавом воље било које уговорне стране. По правилу отказ се може дати у свако доба осим „у невреме“. Разлози за отказ могу бити различити. Тако наручилац контроле може отказати уговор (опозвати налог) из било ког разлога, а најкасније до престанка извршења уговорене контроле. Уколико је вршилац контроле извршио поједине радње и имао одређене трошкове, вршилац контроле има право на накнаду трошкова и сразмеран део награде за већ извршену контролу. Најчешће ће наручилац контроле отказати уговор ако је раскинуо уговор о продаји, односно уговор коме уговор о контроли „економски служи“, или ако је незадовољан избором и поступцима вршиоца контроле и сл.

Вршилац контроле може отказати уговор о контроли ако наручилац контроле дуже време није солвентан или из неког другог оправданог разлога, који ће у случају спора ценити суд.

Уговор о контроли може престати и његовим раскидом.

У нашем праву није изричито предвиђено право вршиоца контроле на раскид уговора. Требало би да вршилац контроле може једнострано раскинути уговор о контроли али само

ако тиме не наноси штету наручиоцу контроле. У супротном вршилац контроле мора штету накнадити. Међутим, ако је вршилац контроле раскинуо уговор због кривице наручиоца контроле, он неће морати да накнади штету, али мора доказати да он није крив, да би се ослободио одговорности.

Право вршиоца контроле да једнострано раскине уговор потиче из општег правила облигационог права садржаног у чл. 358. Закона о облигационим односима, који се односи на престанак, односно отказ, трајног дуговинског односа.

Према општим правилима облигационог права, уговор о контроли може престати и споразумним раскидом и једностраним раскидом због неиспуњења, због немогућности испуњења, али и опраштањем дуга, новацијом, престанком извршиоца или наручиоца контроле, као и због застарелости.

2. Обавезе уговорних страна из уговора о контроли робе и одговорност вршиоца контроле

Закључењем уговора о контроли између контролне организације, као вршиоца посла, и наручиоца контроле као налогодавца, заснивају се одређена међусобна права и обавезе, ових уговорних страна. Та права и обавезе постоје независно од уговора чијем ефикасном извршењу служе. То практично значи да се закључењем уговора о контроли и издавањем сертификата, не улази ни у какве правне обавезе према уговорном партнеру наручиоца контроле.

2.1. Обавезе вршиоца контроле

Основне обавезе вршиоца контроле су да изврши уговорену контролу; да изда сертификат; да чува робу и осигура је од замене и да чува узорке; да обавештава наручиоца контроле о свим значајним околностима; да чува интересе наручиоца контроле; да поступа са пажњом доброг привредника.

2.1.1. Обавеза да изврши уговорену контролу

Из уговора о контроли за вршиоца контроле проистиче основна и централна обавеза да стручно и непристрасно изврши уговорене послове (услуге) на предмету контроле у време, у месту и на начин предвиђен уговором и налогом наручиоца контроле. Од самог уговора о контроли зависи које ће послове обављати вршилац контроле. Важно је да се у уговору тачно утврди и дефинише врста посла од кога зависи обим, начин и резултат рада вршиоца контроле, цена рада као и одговорност вршиоца контроле.

Вршилац контроле дужан је да уговорену контролу изврши у време, место и на начин како је то уговором предвиђено, односно према упутствима наручиоца контроле. Уколико уговором о контроли није предвиђено када и где треба извршити контролу онда је треба извршити, „без одлагања“, у месту где је вршилац контроле имао седиште у време закључења уговора,¹⁰¹ односно у месту где се предмет контроле налази у време закључења уговора.

Вршилац контроле је дужан да се придржава уговора и налога наручиоца контроле у погледу обима и начина вршења контроле. Ако у уговору ништа није одређено, онда је он дужан извршити контролу у обиму и на начин који одговара природи ствари.¹⁰² То значи да вршилац контроле, уколико уговорне стране нису одредиле место вршења контроле у уговору, може употребити било који начин „уколико је такав начин у датој ситуацији разуман“.¹⁰³

Треба додати да начин вршења услуге контроле зависи од природе робе, односно услуге коју треба контролисати. Међутим, вршилац контроле је дужан да употреби опште признате методе контроле.

Закон о облигационим односима не садржи изричите одредбе о месту, времену и начину контроле. Чешки Закон о међународној трговини је и у погледу обима и начина вршења контроле прецизнији од нашег Закона о облигационим односима. Наиме, он у параграфу 523 одређује: „вршилац контроле дужан је да врши контролу у обиму и на начин како је одређено у уговору...“ Уколико уговор не садржи одредбе о обиму и начину контроле, контролу треба вршити „у обиму и на начин који произлази из претходне сличне контроле

¹⁰¹ Ibid. Видети Члан 314 и 319

¹⁰² Ibidem. 848

¹⁰³ J.Вилус, Оп. цит. Стр. 144

која је извршена за наручиоца контроле а, иначе, у обиму и на начин који произлазе из посебних прописа који важе на територији државе у којој вршилац контроле има своје седиште“. У случају да је то прва контрола коју контролна организација врши за наручиоца контроле и ако не постоје ови посебни прописи онда је, сходно ставу 2 истог члана, вршилац контроле „дужан да изврши контролу у обиму и на начин који одговара природи ствари“.

Приликом вршења контроле, вршилац контроле је дужан да поверене послове контроле обави стручно и непристрасно. Он мора установити право стање предмета контроле без обзира да ли се његов став уклапа у интересе наручиоца контроле или не. У супротном, посао контроле роба и услуга изгубио би сваки практични значај.

Вршилац контроле мора водити рачуна о томе да ли налози наручиоца контроле одговарају његовим интересима и природи робе и услуга које треба контролисати. Уколико вршилац контроле утврди да неки од налога наручиоца контроле није исправан он га мора о томе обавестити. Ако то не учини, одговара за проузроковану штету наручиоцу контроле. Такође, када у току вршења посла контроле вршилац контроле утврди да налози наручиоца контроле нису довољни или када су наступиле неке нове околности, он је дужан да се обрати наручиоцу контроле и да од њега захтева нове, односно допунске, налоге.

С обзиром да уговор о контроли није уговор *intuitu personae*,¹⁰⁴ вршилац контроле може, делимично или у потпуности, поверити извршење контроле другоме. Поверавање другом послова контроле вршилац контроле ће извршити када није у могућности да сам изврши контролу или када би ангажовањем другог контролора економски интереси наручиоца били боље заштићени. Вршилац контроле ће најчешће поверити другом извршење контроле када се контролне радње морају извршити техничким средствима којима он не располаже или се контролне радње врше на великој удаљености од седишта вршиоца контроле. Закон о облигационим односима предвиђа да: „вршилац контроле може обављање уговорене контроле робе поверити другоме, изузев ако му је наручилац

¹⁰⁴ У нашој правној теорији постоји другачије мишљење. Видети: М. Драшкић, *Међународно привредно уговорно право*, Београд, 1994. Стр. 380

контроле то изричито забранио“.¹⁰⁵ Приликом избора коме ће поверити послове, контролна организација је дужна да поступи савесно, уз повећану пажњу. У случају погрешног избора вршилац контроле ће одговарати за штету коју претрпи наручилац контроле. Према Закону о облигационим односима "Вршилац контроле одговара наручиоцу контроле за рад другог вршиоца контроле".¹⁰⁶ Међутим, ако наручилац контроле даје инструкције око избора другог контролора, кога можемо назвати подконтролор, или тог подконтролора сам изабере, уговорни контролор стварно не треба да одговара за рад подконтролора.

Послови које обавља вршилац контроле, с обзиром на њихов значај, могу се поделити на основне и специјалне послове.

Основне послове чине они послови без којих се не може замислити делатност вршиоца контроле а то су: контрола квалитета, квантитета и других својстава робе и услуга, преузимање робе, односно вршење одређених правних радњи у име и за рачун наручиоца контроле, и послови контроле са гаранцијом. Споредне послове контролне организације обављају повремено и зато их називамо споредним мада они немају мањи значај. Најважнији споредни послови су: контрола паковања робе, контрола отпреме робе, контрола и надзор утовара и истовара робе, контрола складишног простора и ускладиштење робе, контрола транспортних средстава и др.

О извршеној контроли вршилац контроле сачињава записник (извештај), у коме се наводе радње које је вршилац контроле преузео приликом контроле, на основу кога се издаје сертификат.

2.1.2. Обавеза да изда сертификат

Све правне и фактичке радње, које вршилац контроле и наручилац контроле врше у оквиру извршавања обавеза преузетих уговором о контроли, усмерене су на издавање сертификата.

Издавање сертификата је предвиђено Општим условима пословања свих контролних организација. Закон о облигационим односима предвиђа обавезу вршиоца контроле да

¹⁰⁵ Чл. 854., Закона о облигационим односима

¹⁰⁶ Ibid. Чл. 854. став 2,

изда сертификат о извршеној контроли робе.¹⁰⁷ Вршилац контроле се обавезује да о извршеној контроли, односно обављеном послу, изда наручиоцу контроле писмену исправу. И у Општим условима рада контролних организација предвиђено је да, након извршења услуга контроле, контролна организација издаје писмени документ о извршеном раду односно налазу.

2.2. Појам и садржина сертификата

Сертификат је писмена исправа, документ вршиоца контроле који садржи резултате извршене контроле, односно документ у коме се даје стање предмета контроле какво је постојало у време његовог утврђивања. Сертификат не регулише, као ни уговор о контроли робе, односе који постоје између купца и продавца. Купопродајни уговор и уговор који једна страна закључује са контролном организацијом су два одвојена правна односа који немају непосредне везе.¹⁰⁸ По својој правној природи сертификат је једнострана изјава воље вршиоца контроле декларативног карактера којом се не дира у односе између наручиоца контроле и његовог уговорног партнера, као што је напред наведено код уговора о купопродаји, коме уговор о контроли економски служи.¹⁰⁹ То значи, да се сертификатом само констатује стање утврђено на основу извршеног прегледа. Сертификат нема конститутивни већ декларативни карактер и може се побијати. Дакле, постоји претпоставка тачности свих података садржаних у сертификату, док се супротно не докаже. Отуда неки аутори сматрају да извештај и сертификат имају карактер јавних исправа. Право на доказивање да сертификат није тачан има свако ко има правни интерес. Међутим, побијање налаза и мишљења вршиоца контроле може бити искључено споразумом уговорних страна из уговора коме уговор о контроли "служи". У том случају сертификат се сматра коначним доказом о стању предмета контроле. Ово је изричито предвиђено одредбом америчког Једнообразног трговачког законика из 1962. године, у коме је предвиђено да се уговорне стране могу споразумети да неко треће лице изврши преглед и контролу да би утврдило да ли је роба саобразна уговору и у каквом се стању

¹⁰⁷ Ibid. Чл. 847, став 1

¹⁰⁸ В. Капор, *Купопродаја робе у спољној трговини*, Нови Сад, 1972. Стр. 218; Ј. Вилус, : Оп.цит. Стр. 35

¹⁰⁹ Ibid. Стр. 21

налази. Поред тога, оне могу уговорити да ће налаз трећег лица бити обавезан за њих у сваком каснијем парничењу, односно уређењу спора.¹¹⁰

Типски уговори ЕЦЕ УН предвиђају да уговорне стране контролу стања и квалитета робе могу поверити контролној организацији и да се резултат таквих утврђивања стања и квалитета сматра коначним и да га уговорне стране не могу побијати.¹¹¹

С обзиром на значај контроле, односно сертификата, код посла дистанционе продаје и плаћања путем акредитива, постоји мишљење да контролна организација, као вршилац услуга, може сертификат доставити и другој страни из основног правног посла, ради бољег и ефикаснијег обављања промета роба и услуга.

У зависности од основа на коме почива издавање сертификата, сертификат може бити јавноправна и приватноправна исправа.¹¹² Сертификат који издаје контролна организација на основу јавног овлашћења, на пример, овлашћења Института за стандардизацију Србије или органа инспекције, кад говоримо о јавноправној контроли јесте јавноправна исправа. Сертификат који издаје контролна организација на основу уговора о контроли са наручиоцем контроле, који је субјект привредног права, је приватноправна исправа.

Садржина сертификата није одређена прописима већ зависи од одредби уговора о контроли, односно од тога шта је предмет контроле и какви су налози дати вршиоцу контроле. Међутим, сертификат мора да садржи елементе који идентификују предмет контроле, време, место и начин вршења контроле, резултате обављене контроле (налаз и мишљење контролне организације о чињеничном стању вршења контроле).

2.2.1. Значај сертификата

Сертификат вршиоца контроле је, пре свега, доказно средство о стању робе, односно услуге. Он је, по правилу, и доказ да је контролна организација стручно и непристрасно обавила поверени посао контроле и да је предвиђену услугу извршила на време. Међутим, „ако би се сертификат издао на основу нестручног прегледа или на начин који не одговара прописима, такав писмени акт не би могао да произведе правне учинке

¹¹⁰ Чл. 2-515-Б Једнообразног трговачког законика САД из 1962.

¹¹¹ Видети: Чл. 6.4. Уговора ЕЦЕ УН за купопродају житарица

¹¹² Видети: Б.Милановић, *Уговор о контроли робе*, Београд, 1984. Стр. 108-109

без обзира што га је издала контролна организација коју су уговорне стране споразумно одредиле за извршење прегледа“.¹¹³

У савременим условима пословања сертификат има изузетно значајну вредност код дистанционе продаје, с обзиром да купац најчешће не присуствује пријему робе. Међутим, како је за купца битно да прими робу која је саобразна уговору о продаји, он ће, по правилу, у месту где роба прелази у његову својину, преко вршиоца контроле проверити квалитет и друга својства робе и само ако је продавац испоручио робу саобразно уговору, примиће исту. На тај начин купац ће цели поступак пријема и отпреме, као и исплату противвредности робе од стране банке документарним акредитивом, условити сертификатом одређене контролне организације. То практично значи да ће отпрема робе и исплата њене противвредности продавцу уследити тек онда када контролна организација прегледа робу и изда о томе сертификат.

Очигледно је да сертификат има велику важност код дистанционе продаје за купца који, на основу датог резултата у сертификату, добија могућност увида у стање робе пре него што је платио цену.

Значај сертификата огледа се и у акредитивном пословању јер служи као поуздана исправа којом се условљава наплата документарним акредитивом. Наиме, сертификат је робни документ који у спољнотрговинском промету може битно олакшати наплату путем документарног акредитива.

Једнообразна правила за документарне акредитиве овлашћују банку да прихвати сертификат онакав какав јој је предат а да, при томе, не преузима никакву одговорност.¹¹⁴ Банка је, уосталом, дужна да испита формалну страну поднете исправе, документа, ради наплате, а не робу, услуге или друге чинидбе на које се односи поднета исправа.¹¹⁵ Банка

¹¹³ Ј.Вилус: Оп. цит. Стр. 147

¹¹⁴ Једнообразна правила за документарне акредитиве члановима 17, 18, 19. и 20. искључују одговорност банке.

¹¹⁵ Документи у акредитивном пословању, које банка прихвата за наплату као исправне су: отпремни (транспортни) документи: коносман (чисти), товарни лист, складишница, талон отпремнице, поштанска потврда о одашиљању и др. Поред отпремних докумената акредитивна документа су: документи о

испитује, са разумном пажњом и у разумном року, да ли су документи "на изглед" у складу са условима документарног акредитива. Другим речима банка мора пазити да исправе у акредитивном пословању буду исправне по својој врсти и садржају. Међутим, у теорији и пракси све се више допушта одступање од ових принципа акредитивног посла, па се банци дозвољава да одбије документ, а то значи и сертификат, у чију тачност посумња, као и да одбије да их искупи на одговарајући начин.

Значај сертификата у спољнотрговинском пословању је у томе што је он уверење које прати робу која се увози, односно извози. Под уверењем о роби подразумевају се исправе којима се утврђују одређене чињенице у вези са робом на коју се односе. Уверење о роби издају овлашћени органи, организације и институције. Увоз, извоз и превоз одређених роба није дозвољен без одговарајућег уверења издатог од надлежног органа, као и у случајевима када подаци у неком од приложених уверења нису тачни, што утврђују надлежни органи приликом прегледа робе. Тако је на пример, Законом о спољној трговини, утврђено је да царински органи, приликом царинења робе, врше контролу да ли постоји атест за робу која подлеже обавезном атестирању. Ако увозник или заступник стране фирме не поседује атест о саобразности, односно саопштење о хомологацији, за робу за коју постоји оваква обавеза на основу прописа, ова роба се сматра робом чији је увоз забрањен. Атест о саобразности, односно саопштење о хомологацији, мора бити на оригиналном обрасцу. У спољнотрговинском промету употребљавају се разна уверења о роби као што су: уверење о пореклу робе, уверење о роби која се увози ради извоза, уверење о директној пошилици, санитарно уверење, ветеринарско уверење, фитопатолошко уверење, сертификат о квалитету робе, сертификат о квалитативном и квантитативном преузимању робе, уверење о крајњој намени робе и др.

Чињеницама које садржи сертификат даје се велики значај. То потврђује и судска пракса где се у образложењу једне судске пресуде каже: "Сертификат који издаје овлашћена организација за контролу робе која се увози или извози, има исти значај и правно дејство

осигурању, трговачка фактура и остали документи одређени у акредитиву као што су складишне признанице, налог за испоруку, спецификација робе, уверење о пореклу и др.

какав има атест произвођача у погледу робе која се ставља у промет на унутрашњем тржишту, без обзира да ли се ради о иностранј или домаћој контролној организацији".¹¹⁶

Сертификат је документ у коме је садржан резултат рада контролне организације, па се на основу њега може утврђивати евентуална одговорност контролне организације за штету која би била проузрокована нестручним радом. Међутим, потребно је нагласити да се одговорност не може односити на квалитет прегледане робе, односно услуге јер вршилац контроле не може одговорати за квалитет предмета контроле већ само за свој рад у вези са прегледом робе. Карактеристично је да сертификати готово свих контролних организација садрже клаузулу о искључењу одговорности за извршену контролу. Тако на пример, у сертификату Société générale de surveillance, Marseille, налази се клаузула која гласи: "Преглед је извршен савесно, али без икакве одговорности с наше стране". Овај сертификат не ослобађа продавца његових уговорних одговорности, нарочито не у случају скривене мане робе, која није откривена у тренутку прегледа.

Као што је изложено, значај сертификата се огледа у разграничењу правних и финансијских односа између купца и продавца, он је, уједно, и доказ да је контролна организација извршила своју обавезу контроле робе, као и робни документ у пословима међународног документарног акредитива. Најзад, он представља и основ за евентуалну одговорност контролне организације према наручиоцу контроле, за штету која би била проузрокована нестручним радом исте.

2.3. Обавеза да чува робу и узорке

Вршилац контроле је дужан чувати робу и обезбедити је од замене, и то са пажњом доброг привредника и одговараће за штету ако не изврши ову дужност.¹¹⁷ Вршилац контроле, по правилу, нема право на посебну накнаду за чување робе, осим ако ту робу чува дуже од времена које је потребно за обављање контроле.

¹¹⁶ Пресуда Врховног привредног суда, Пк 17/96 од 1.10.1996.

¹¹⁷ Вршилац контроле је дужан чувати робу са пажњом доброг привредника, а не са пажњом доброг стручњака, јер му чување робе није професионална делатност.

Вршилац контроле дужан је да робу чува и обезбеди од замене и то како пре тако и после обављене контроле. Пре вршења контроле робу треба обезбедити од замене из разлога да би била прегледана "права" роба, то јест роба која је дата на преглед. После вршења контроле, робу треба обезбедити од замене јер сертификат је издат на основу извршене контроле робе која је предата па се истинитост навода у сертификату може утврдити само поновним прегледом исте робе.

Обавеза чувања робе састоји се од чувања од крађе, оштећења, од природних или других утицаја, прекомерног кала, расипа и др. Обавеза чувања робе од замене састоји се у предузимању мера да роба наручиоца контроле не буде замењена другом робом. Које ће мере вршилац контроле предузети зависи од врсте робе која се прегледа. Обезбеђење робе од замене најчешће се спроводи њеним издвајањем од остале робе. Поред издвајања, ово обезбеђење може се вршити обележавањем робе, смештајем на посебан начин и сл.

Поред обавезе чувања и обезбеђења робе од замене, онај ко врши контролу дужан је да чува и узорке који су му предати ради вршења контроле и то најмање 6 месеци уколико није другачије уговором предвиђено. Ова обавеза установљена је због тога што је сертификат доказ који се може оспорити пред судом или арбитражом. Оспорити се може метода узимања узорака, метода којом је извршена анализа, па, последично, и веродостојност резултата.¹¹⁸ То је разлог што се приликом узимања узорака оставља један или више узорака за евентуалну суперекспертизу, којом се може доказати да је у сертификату тачно уписано право стање ствари.¹¹⁹

Долази се до закључка да је рок од шест месеци одређен зато што код уговора о продаји продавац одговара купцу за материјалне недостатке испоручене робе у року од шест месеци од дана пријема, осим ако уговором није другачије договорено. После протеча

¹¹⁸ А. Голдштајн, *Право међународне купопродаје*, Загреб, 1963. Стр. 286

¹¹⁹ З. Мартиновић, *Уговор о контроли робе и услуга*, "Правна мисао" 3-4/79; Видети: М. Драшкић, *Међународно привредно уговорно право*, Београд, 1984. Стр. 332; Капор – Царић, *Уговори робног промета* Београд, 1990. Стр. 254; Б. Милановић, *Уговор о контроли робе*, Београд, 1984. Стр. 117-118.

овог законског рока, или уговором одређеног рока, вршилац контроле, уколико није што друго уговорено, може узорцима слободно располагати.

2.4. Обавеза да обавештава наручиоца контроле о важним околностима

У нашем позитивном праву, конкретно у Закону о облигационим односима, предвиђена је и обавеза вршиоца контроле „да о свим значајним околностима у току контроле и чувања робе благовремено обавештава наручиоца контроле, а нарочито о нужним и корисним трошковима учињеним за његов рачун“¹²⁰. Ова обавеза вршиоца контроле, која се претпоставља и кад није посебно уговорена, настаје као последица активне сарадње вршиоца контроле и наручиоца контроле.¹²¹ Она омогућава да контролна организација добије одређена упутства у циљу што успешнијег испуњавања уговором преузетих обавеза. Закон не наводи о којим значајним околностима је вршилац контроле дужан да обавести наручиоца контроле. Међутим, треба сматрати да је вршилац контроле дужан да обавести наручиоца контроле о релевантним новонасталим околностима које нису предвиђене уговором а које захтевају да наручилац контроле да извршиоцу контроле допунске налоге, односно потребна упутства за рад.

Вршилац контроле мора обавестити наручиоца контроле и о чињеницама због којих му је потребно ангажовање трећег лица за вршење контроле, као и о другим околностима када оцени да је то неопходно. На овај начин вршилац контроле практично обавештава наручиоца контроле о проширењу садржаја уговора о контроли и тражи његову сагласност.¹²² Уколико вршилац контроле не затражи потребну сагласност па за наручиоца контроле настане штета, он ће сносити одговорност за исту.¹²³ Једино ако је у питању роба са одређеним својствима, на пример кварљива роба, вршилац контроле може самостално иступити и предузети одређене радње (продаја робе, складиштење робе и сл.),

¹²⁰ Закон о облигационим односима, Чл. 851

¹²¹ Чл. 7. Закона о облигационим односима - начело сарадње уговорних страна

¹²² З. Мартиновић, *Уговор о контроли робе и услуга*, У: *Правна мисао 3-4/79*. Стр. 119-120

¹²³ Ова обавеза вршиоца контроле проистиче из одредбе чл. 268 ЗОО, која има општи карактер и која је конкретизирана одредбом чл. 851 ЗОО

имајући у виду увек интересе наручиоца контроле. Међутим, по извршењу ових радњи вршилац контроле ће бити одговоран за штету коју претрпи наручилац контроле, уколико га о наведеном није благовремено обавестио.

Вршилац контроле мора наручиоца контроле обавестити и о свим евентуалним трошковима који су везани за преглед и чување робе. Да би били признати, ови трошкови морају бити нужни и корисни. Обично је реч о трошковима отварања амбалаже у коју је роба запакована, трошковима новог паковања, трошковима транспорта и сл. Учињене трошкове вршилац контроле не може зарачунати у цену услуге већ их мора посебно исказати. Уговором о контроли мора бити предвиђено да наручилац контроле сноси поменуте трошкове. У супротном, вршилац контроле не може захтевати од наручиоца контроле трошкове, без обзира што има право регресирања истих.

Наиме, ради се о таквим трошковима учињеним за рачун наручиоца контроле а ти трошкови нису укалкулисани у накнаду за рад контролне организације.

Постоји мишљење да контролна организација има обавезу да кредитира наручиоца контроле у висини нужних и корисних трошкова иако ова обавеза није регулисана ни позитивним прописима ни Општим условима пословања контролних организација. Ова обавеза кредитирања потиче од обавезе контролне организације да поступа као добар привредник, што значи да је обавезна да предузме радње потребне ради савесног и уредног извршење уговорене услуге. „То би значило да је контролна организација, кад год се при извршењу уговорене услуге покаже неопходност да се учине извесни непредвиђени трошкови, обавезна да кредитира комитента“.¹²⁴

Напротив, контролна организација нема обавезу да кредитира наручиоца контроле јер се то противи природи контроле робе. Свакако да контролна организација у договору са наручиоцем контроле може кредитирати наручиоца али зато нема обавезу.

¹²⁴ Р. Лазиф, *Уговор о контроли робе у робном промету*, Београд, 1963. Стр. 91

Сем тога, из изложеног је јасно да обавеза контролне организације да обавештава наручиоца контроле о важним околностима настаје, по правилу, када наступе нове околности због којих наручилац контроле мора учинити додатне налоге контролној организацији, или кад је потребно да се у вези са контролом робе ангажује нека друга контролна организација.

2.5. Обавеза да чува интересе наручиоца контроле

Извршавајући уговорну обавезу, вршилац контроле је дужан да штити интересе наручиоца контроле. При томе није битно о којој контроли је реч, односно да ли он обавља послове "обичне" контроле, контроле са гаранцијом или контроле са преузимањем.

Вршилац контроле је, у циљу заштите интереса наручиоца контроле, посебно дужан да предузима све оне мере и радње које ће омогућити чување интереса наручиоца контроле према трећим лицима, као на пример, према продавцу који испоручује робу, према извођачу радова и сл. То практично значи да ће вршилац контроле морати да преузме све мере неопходне за обезбеђење доказа за остваривање и утврђивање ових права, као и да прибави исправе предвиђене уговором о контроли.

У циљу заштите интереса наручиоца контроле, вршилац контроле може ангажовати свог сарадника и поверити му извршење уговорене контроле. Општеприхваћено је правило да вршилац контроле одговара за избор тог сарадника. Он одговара и за његов рад,¹²⁵ осим ако наручилац контроле није сам одабрао треће лице. Тада је вршилац контроле одговоран само уколико није скренуо пажњу да то треће лице није довољно стручно.

Вршилац контроле је, дакле, дужан да у свакој прилици поступа с пажњом доброг привредника, односно са повећаном пажњом ради заштите интереса наручиоца контроле.

¹²⁵ чл. 854. Закона о облигационим односима

Обавеза вршиоца контроле да поступи како захтевају интереси наручиоца контроле потиче и од саме његове делатности, јер је то делатност поверења.¹²⁶

Из изложеног се види да је вршилац контроле, извршавајући своју уговорну обавезу контроле робе, дужан да чува интересе наручиоца контроле поступајући притом са пажњом доброг привредника, односно са повећаном пажњом.

3. Обавезе наручиоца контроле

Обавезе наручиоца контроле могу се систематизовати у три основне обавезе: да омогући извршење контроле, да плати цену за извршену контролу и да накнади трошкове.

3.1. Обавеза да омогући извршење контроле

Наручилац контроле је обавезан да преузме све оне радње које вршиоцу контроле омогућавају несметано обављање уговорене контроле робе, односно услуге. Без извршења ове обавезе наручиоца контроле, не може се извршити уговорена контрола. Закон о облигационим односима не говори ништа о овој обавези вршиоца контроле. Ова обавеза проистиче из природе ствари и састоји се, пре свега, у одређивању предмета контроле (издвајање или идентификација на други начин) и у омогућавању вршиоцу контроле приступа предмету контроле.

Наручилац контроле, поред наведених радњи, мора предузети и допунске радње неопходне да се изврши контрола. Ове радње су разноврсне и зависе од предмета контроле, али и од места и начина контроле. Битно је да својим радњама наручилац контроле вршиоцу контроле створи услове потребне за успешно извршење уговорене услуге на предмету контроле. Он мора и да преда одговарајућа документа на основу којих се може извршити контрола, да благовремено достави све податке о роби која се прегледа (податке о уговореном и прописаном квалитету робе, податке за идентификацију и др.) и

¹²⁶ У одредби чл. 18 ЗОО налазимо уграђено начело савесности и поштења у заснивању облигационог односа и остваривању права и обавеза из тог односа (чл. 12 ЗОО). У пракси то значи да за вршиоца контроле који је пристао да обави посао из своје струке настаје обавеза да преузети посао обави савесно и поштено. - Видети: Црнић Ивица: Нека начела обвезних односа у правној пракси; Судска пракса 12/89. Стр. 81-86

да предузме нужне мере у ради креирања и осигуравања услова за успешно извршење контроле. На пример, ако је роба коју треба предати ускладиштена у јавном складишту, наручилац контроле мора са складиштем договорити да вршиоцу контроле буде омогућен улазак у складиште, а ако вршилац контроле треба да за наручиоца контроле преузме робу од превозиоца, наручилац контроле мора вршиоцу контроле предати потребна документа. Ово практично значи да је наручилац контроле дужан да вршиоцу контроле обезбеди потребна документа која ће му омогућити да се код трећег лица овлашћено легитимише.

Наручилац контроле има и обавезу да вршиоцу контроле даје налоге и упутства у циљу лакшег и правилнијег извршења контроле. Ове налоге он може давати самоиницијативно или на захтев вршиоца контроле. Наручилац контроле може ове налоге, уколико су потребни за извршење уговора, давати како пре почетка тако и за време вршења уговорене контроле. Налози морају бити јасни и недвосмислени како би се избегле евентуалне несугласице и евентуални судски спорови.

Уколико наручилац контроле даје налоге у току извршења контроле, он вршиоца контроле обавештава шта је неопходно предузети у вези са даљим извршењем уговорене услуге. На тај начин се, давањем накнадних налога и упутстава, наставља и тече предвиђена активна сарадња између наручиоца контроле и вршиоца контроле.

Ова обавеза наручиоца контроле на давање накнадних налога и упутстава, није регулисана одредбама Закона о облигационим односима. Међутим, без обзира на чињеницу да ово право вршиоца контроле није регулисано позитивним законским прописима, оно постоји по природи ствари, односно произлази из природе и циља уговора.

3.2. Обавеза да плати накнаду

Основна обавеза наручиоца контроле је обавеза плаћања уговорене накнаде. С друге стране ово је право вршиоца контроле. Висина ове накнаде одређује се уговором или на основу тарифе вршиоца контроле. Ако накнада није одређена на овај начин, наручилац контроле је обавезан да плати уобичајену накнаду с обзиром на предмет, место и начин контроле. Другим речима, вршилац контроле има право на накнаду за извршену услугу контроле, чија се висина најчешће одређује уговором о контроли. Али и кад није

уговорена, накнада припада вршиоцу контроле, јер се ради о теретном уговору, као што су и други послови привредног права.

Накнада вршиоцу контроле је у ствари цена за извршену услугу контроле. Наиме, из наведене формулације чл. 852, став 1 Закона о облигационим односима излази да накнада обухвата и контролу и чување робе. Практично то значи да вршилац контроле нема право на посебну накнаду за чување робе, осим ако је ту робу чувао дуже од оног времена које је потребно за обављање контроле и то кривицом наручиоца контроле.¹²⁷ Стога је оправдана критика неких теоретичара¹²⁸ да је овај члан неоправдано проширен, пошто су правила о чувању робе јасно прецизирана у чл. 850 Закона о облигационим односима којим је истакнуто да је вршилац контроле дужан да робу предату ради контроле чува и да је обезбеди од замене.

Постоји схватање да накнада за чување робе одређена чланом 852, став 1 нема свој смисао. „Накнада за чување не долази у обзир јер контролна организација никад нема робу нити је њен физички држалац. Кад би се чување односило на узорке онда би та одредба имала свој смисао“.¹²⁹

Мишљења смо да контролној организацији свакако припада накнада за обављену контролу, али припада јој и накнада за чување робе ако је има у државини. Тврдња да контролна организација никад нема државину робе је без основа, јер контролна организација може са наручиоцем контроле уговорити и пријем робе. Свакако да државину робе контролна организација нема када контролу робе врши узорковањем и да је уговарање чувања узорка преко рока од шест месеци ствар уговарача као и питање накнаде за услугу чувања.

Из наведеног је очигледно да се, без обзира о којој контроли је реч, накнада може одредити на виђе начина. Најчешће се одређује уговором и то у погледу висине, начина и рокова плаћања. Накнада се уговором може одредити у апсолутном износу, или према јединици количине робе, или према вредности робе. То практично значи да висина накнаде зависи од предмета контроле али и од обима, начина и места контроле. Накнада

¹²⁷ Коментар ЗОО, Ред. Перовић - Стојановић. Стр. 705

¹²⁸ Ibid. Стр. 336

¹²⁹ Н. Мирковић, *Уговорна контрола робе*, Ријека, 1980.

ће, на пример, бити већа код потпуне контроле него код делимичне контроле, или код контроле са преузимањем или са гаранцијом него код „обичне“ контроле. Уколико накнада није одређена уговором, контролор полаже право на "уобичајену" накнаду. У пракси се проблем „уобичајене накнаде“ решава тако да се висина накнаде одређује аналогно висини накнаде која је за ту врсту робе или контроле била одређена у неком претходном случају између истих уговорних страна, а у случају спора судови најчешће користе методу упоређивања извршених послова и висине накнаде у сличним случајевима између истих или различитих уговорних страна.¹³⁰

Вршилац контроле има право на накнаду кад обави уговорену контролу, што значи кад изда сертификат. Издавањем сертификата вршилац контроле је у потпуности извршио своју обавезу из уговора о контроли.¹³¹ Природно је да вршиоцу контроле припада накнада и кад је утврђено да роба, односно услуга, која је била предмет контроле није била исправна, јер је и утаквом случају он извршио своју обавезу. Ово право вршилац контроле црпи из своје обавезе да свој посао обави стручно и непристрасно.¹³² Он мора установити право стање предмета контроле, не обраћајући пажњу колико се такав налаз уклапа у интересе наручиоца контроле. Свакако вршилац контроле има право на надокнаду и ако се уговор раскине. У том случају наручилац контроле је обавезан да вршиоцу контроле плати сразмеран део накнаде.¹³³

Право на накнаду вршилац контроле губи уколико не изврши, или неуредно изврши, контролу. То је санкција повреде уговора. Осим тога, вршилац контроле је обавезан да наручиоцу контроле накнади штету насталу услед неисправног вршења контроле, то јест наручилац контроле има право на накнаду штете која је непосредно произашла из неуредног извршења обавеза вршиоца контроле (на пример: накнада трошкова поновне контроле, накнада губитка услед неисправног манипулисања робом и сл.).¹³⁴

¹³⁰ Р. Зеленика: Оп.цит. Стр. 225

¹³¹ чл. 849, став 2 Закона о облигационим односима

¹³² *ibid.* чл. 547, став 1

¹³³ Према српском праву, овде је потребно применити правила облигационог права која се односе на санкције због неуредног извршења уговора (чл. 124-132. ЗОО и чл. 262-266. ЗОО)

¹³⁴ Закон о облигационим односима чл. 852, став 2

На крају треба истаћи да уговор о контроли може да постоји и кад је уговорено да наручилац контроле неће бити дужан да плати накнаду. Међутим, уговор о контроли у овом случају мора садржати клаузулу да се услуга контроле врши без накнаде.

3.3. Обавеза да накнади трошкове

С обзиром да накнада служи као награда вршиоцу контроле за извршене услуге, а не за покриће трошкова насталих у вези са вршењем контроле, наручилац контроле има обавезу да вршиоцу контроле накнади све трошкове који су настали у циљу извршења контролног задатка. Ту спадају нужни и корисни трошкови који су учињени за рачун наручиоца контроле, док су остали трошкови обухваћени накнадом за извршене услуге. Ово право вршилац контроле има и кад је наручилац контроле раскинуо уговор о контроли.¹³⁵

Закон о облигационим односима не дефинише шта се сматра нужним и корисним трошковима. Да ли су неки трошкови нужни и корисни зависиће, најпре, од предмета контроле, као и начина, обима и места контроле. Уопштено речено то су трошкови везани за робу и услуге које се контролишу и/или трошкови везани за извршење уговорене услуге на предмету контроле. То могу бити трошкови манипулације робом, трошкови складиштења робе, трошкови амбалаже при паковању робе након извршења контроле, трошкови вагања робе, трошкови анализа, трошкови спречавања кварења робе и др. Битно је напоменути да је вршилац контроле дужан да у случају приговора наручиоца контроле докаже да су трошкови били нужни и корисни и да их је учинио ради заштите интереса наручиоца контроле. То практично значи да висина ових трошкова зависи од стварних издатака вршиоца контроле, односно да вршилац контроле има право захтевати накнаду само за учињене трошкове, што мора доказати одговарајућим исправама. Вршилац контроле, како је већ речено, неће имати право на посебну накнаду за уобичајене режијске трошкове јер су они укључени у накнаду за извршење услуге.

¹³⁵ *ibid.*чл. 858

4. Право залогe вршиоца контроле

„Ради осигурања наплате уговорене или уобичајене накнаде за извршење услуге контроле и накнаде нужних и корисних трошкова, вршилац контроле има право залогe на роби која му је предата на контролу“.¹³⁶ Право залогe је законско право вршиоца контроле, законско заложно право, а не право из уговора о контроли. Ово право вршиоцу контроле даје могућност да наплати своје потраживање из уговора о контроли. То практично значи да вршилац контроле може своја потраживања намирити продајом заложене робе. Према прописима који се односе на залогу као средство обезбеђења, вршилац контроле ће имати право да робу прода на јавној аукцији, по тренутној цени у случају да роба има берзанску или тржишну цену.

Вршиоцу контроле припада право да из цене добијене продајом робе на којој има заложно право, наплати своја потраживања а остатак је дужан предати наручиоцу контроле или депоновати код суда за рачун наручиоца контроле. У теорији постоји мишљење да вршилац контроле ово своје право не може да користи и то из формалноправних али и практичних разлога. Наиме, он најчешће нема ни државину ни својину над робом, већ само државину узорака или незнатног дела робе. Он није ни продавац, ни купац, ни складиштар, ни превозник робе.¹³⁷

Вршилац контроле може захтевати од наручиоца контроле друга средства обезбеђења, а која треба предвидети уговором о контроли. То може бити јемство, затезна камата, аванс и сл.¹³⁸

Заложно право вршиоца контроле је по својој природи условно право, с обзиром на чињеницу да оно престаје престанком потраживања које је имао према наручиоцу контроле.

¹³⁶ *ibid.* чл. 853

¹³⁷ Н. Мирковић: Оп.цит. Стр. 51

¹³⁸ Видети: Коментар ЗОО. Ред. Перовић - Стојановић. Стр. 708; Коментар ЗОО, Ред. Благојевић - Круљ. Стр. 368.

Помоћу права залогe, поред главних потраживања цене рада и надокнаде неопходних трошкова рада, могу се обезбедити и извесна споредна потраживања наручиоца контроле (наплата камате, евентуалних судских и других трошкова).

5. Одговорност вршиоца контроле

Вршилац контроле, осим права и обавеза, има и одређене одговорности. Његова одговорност може се систематизовати у: 1. одговорност за сопствене поступке и 2. одговорност за друга лица.

5.1. Одговорност за сопствене поступке

Опште начело је да вршилац контроле одговара за своје радње и поступке. Ово начело заснива се на одредби чл. 17. став 1. Закона о облигационим односима, према којој дужник у облигационим односима мора испунити своју обавезу без обзира на њен извор и одговоран је за њено испуњење.¹³⁹ То значи да ће вршилац контроле, као дужник у облигационом односу морати да изврши своју обавезу (извршење уговорне контроле на предмету контроле). Уколико вршилац контроле не испуни своју обавезу, или је испуни неуредно, одговараће за неиспуњење или неуредно испуњење уговорене контроле.

Санкција неиспуњења или неуредног испуњења контроле је губитак права вршиоца контроле на накнаду. Осим тога, у овом случају вршилац контроле је обавезан да накнади штету коју је наручилац контроле претрпео због неисправног вршења контроле. То практично значи да, ако вршилац контроле не испуни било коју своју обавезу преузету уговором о контроли, или задоцни са њеним извршењем, наручилац контроле има право да захтева накнаду штете коју је претрпео.

¹³⁹ Ово начело општег значаја посебно место добило је и у уговорном праву, у смислу начела *Pacta sunt servanda*. Оно се прожима и са осталим начелима ЗОО - начелом савесности и поштења (чл. 12. ЗОО), начелом забране проузроковања штете (чл. 16. ЗОО), начелом поступања с пажњом доброг привредника односно стручњака (чл. 18. ЗОО) и другим основним начелима облигационих односа (чл. 10-25. ЗОО)

Вршилац контроле је обавезан да наручиоцу контроле накнади штету која је произашла непосредно из неуредног испуњења обавеза (на пример накнада трошкова поновне контроле). Ова накнада штете не обухвата и накнаду штете коју наручилац контроле може остварити подношењем захтева против лица које је одговорно за неисправност предмета контроле, јер вршилац контроле не одговара за неисправност предмета контроле већ само за свој рад. Уколико се утврди да стање предмета контроле - робе - не одговара условима предвиђеним у уговору између наручиоца контроле и његовог пословног партнера, наручилац контроле има право на накнаду штете.

Међутим, вршилац контроле може усмерити свој захтев за надокнаду претрпљене штете ка свом пословном партнеру јер одговорношћу вршиоца контроле није искључена одговорност продавца, односно даваоца услуге. Другим речима, продавац, односно давалац услуге, не може избећи одговорност за материјалне недостатке предмета контроле позивајући се на околност да је вршилац контроле нестручно извршио контролу. Када је вршилац контроле дужан да накнади ову штету плаћањем накнаде штете прелазе на њега према том лицу сва овлашћења наручиоца контроле.

Одговорност вршиоца контроле код уговора о контроли са преузимањем, цени се према начелима уговора о заступању (пуномоћству). Отуда вршилац контроле, уколико изврши своју обавезу несавесно, одговара за сву штету коју је наручилац претрпео. То конкретно значи да, уколико би вршилац контроле преузео робу лошијег квалитета или мању количину од уговорене, у име и за рачун купца, одговара у „пуној мери“ за штету коју је наручилац контроле (купац) претрпео¹⁴⁰. И код извршења уговора о контроли са преузимањем, одговорност вршиоца контроле је претпостављена, па на њега пада доказивање њеног непостојања¹⁴¹.

¹⁴⁰ Решење Врховног привредног суда, Сл. 740/56 од 21. 5. 1957.; Пресуда Вишег привредног суда Београд Сл. 179/65 од 19. 3. 1965. Наведено према Вилус Јелена: Одговорност за квалитет и контролу квалитета у међународном промету (књига 9),-Нови Сад, 1976. Стр.33

¹⁴¹ Одговорност вршиоца контроле далеко је већа код контроле са преузимањем него код "обичне" контроле, с обзиром да "обична контрола није правни акт или правни посао, док је "преузимање" акт воље наручиоца контроле. У случају "обичне" контроле, преузимање као правни акт врши наручилац контроле. Видети: Вилус Јелена: наведени чланак, Стр. 33-34; 37-38

Код уговора о контроли са гаранцијом, вршилац контроле има повећану одговорност. Он гарантује за исправност свог рада, за стручност и савесност. Овим уговором вршилац контроле преузима гаранцију да ће предмет контроле имати одређена својства, а тиме и одговорност за накнаду штете¹⁴². Таквој повећаној одговорности одговара награда која се посебно уговара. Уколико у "гарантованом периоду" предмет контроле покаже неке недостатке, наручилац контроле има могућност да бира да ли ће накнаду штете потраживати од вршиоца контроле или од свог пословног партнера. Ова одговорност вршиоца постојаће и када је контролу вршилац контроле извршио са посебном струшношћу.

Кад се ради о дистанционој продаји, мора се водити рачуна да гарантовање да ће роба имати одређена својства и после одређеног времена представља изванредан ризик контролне организације, али је он условљен потребом комитента - наручиоца да обезбеди потребну сигурност да ће роба за одређено време имати утврђена својства. Контролна организација контролише робу приликом утовара у месту отпреме и преузима гаранцију да ће роба имати непромењена својства и приликом истовара у месту опредељења.

Код послова гаранције тежине, вршилац контроле одговара само за оне мањкове тежине робе чију је количину сам утврдио и која је утоварена под његовом контролом. Вршилац контроле не одговара за грешке настале као последица нетачног и недовољног описа разлика у квалитету и количини, нетачних ознака, погрешне испоруке и погрешног разлучивања робе, нити одговара за губитак који се не може накнадити од превозника или осигуравача услед резерви или неуобичајених рестриктивних клаузула у коносманима или другим уговорима о превозу.

5.2. Одговорност за друга лица

У разматрању ове одговорности вршиоца контроле треба правити разлику да ли је вршилац контроле сам изабрао другог вршиоца контроле коме поверава обављање послова уговорене контроле (у целини или само у једном делу), од случаја када наручилац

¹⁴² А. Голдштајн, Оп. цит. Стр. 289

контроле сам изабере другог вршиоца контроле који ће за главног вршиоца контроле извршити послове уговорне контроле.

У случају да је вршилац контроле сам изабрао свог коресподента, он наручиоцу контроле одговара како за избор другог контролора, тако и за његов рад¹⁴³. Што се своди на одговорност као да је сам извршио уговорену контролу¹⁴⁴.

Ако је наручилац контроле сам изабрао другог вршиоца контроле, вршилац контроле не одговара ни за избор ни за рад другог вршиоца контроле. Он одговара само за правилно преношење налога. У овој ситуацији вршилац контроле је једино дужан да упозори наручиоца контроле ако други вршилац контроле није довољно стручан.

Уколико вршилац контроле ангажује неко треће лице у циљу извршења уговора о контроли (помоћно особље за паковање робе, манипулисање робом и сл.) одговараће за њихов рад. Он ће одговорати зато што није изабрао треће лице са пажњом доброг привредника¹⁴⁵.

6. Ослобађање и искључење одговорности

Вршилац контроле се може ослободити одговорности уколико докаже да штету није изазвао са намером или непажњом. Наиме, основна обавеза вршиоца контроле је да струшно и непристрасно изврши уговорене услуге на предмету контроле и изда сертификат о томе. Међутим, како је већ речено, вршилац контроле мора у свакој прилици да поступа онако како захтевају интереси наручиоца контроле и с пажњом доброг привредника, односно са пажњом доброг стручњака.¹⁴⁶ То практично значи да у послу „обичне“ контроле, када не изврши уговорену контролу стручно и непристрасно вршилац контроле сноси одговорност за насталу штету коју наручилац контроле има услед нестручног рада јер није поступио с пажњом доброг стручњака.

¹⁴³ Чл. 854. Закона о облигационим односима

¹⁴⁴ М. Васиљевић; Оп. цит. Стр. 401; Капор, Царић: Оп. цит. Стр. 256

¹⁴⁵ Р. Зеленика: Оп. цит. Стр. 229

¹⁴⁶ Видети: Мирко Васиљевић Оп.цит. Стр. 400; Александар Голдштајн, Оп.цит. Стр. 289; Зденко Мартиновић, наведени чланак. Стр. 111

Ако вршилац контроле жели да се ослободи одговорности за штету, мора доказати да своју обавезу није могао испунити, односно да је задоцнио са испуњењем због околности које није могао спречити, отклонити или избећи. Отуда је јасно да је у сваком конкретном случају неопходно утврдити да ли ове околности заиста постоје или не.¹⁴⁷ Кад се утврди њихово постојање, према пажњи доброг стручњака, цениће се да ли их је вршилац контроле могао спречити, отклонити или избећи (субјективни однос дужника према извршењу обавезе). Осим њиховог постојања, вршилац контроле мора доказати да су оне настале после закључења уговора. У случају да немогућност испуњења постоји у време закључења уговора, обавеза вршиоца контроле не би постојала према правилу „*impossibilium non obligatio*“.¹⁴⁸

О постојању ових околности које онемогућавају извршење контроле требало би обавестити наручиоца контроле. „У случају да вршилац контроле пропусти ову своју обавезу поверилац има право на накнаду штете коју је због тога претрпео“.¹⁴⁹

С друге стране, скоро све контролне организације у својим сертификатима имају клаузулу о искључењу одговорности за извршену контролу.¹⁵⁰ У овим клаузулама најчешће се наводи да је контрола извршена „по најбољем знању и савести али без икакве материјалне одговорности“. Ово „најбоље знање и савест“ треба разумети као пажњу доброг стручњака. Овим типским формулацијама, контролне организације показују да не снесу одговорност за стање предмета контроле, то јест да не одговарају за квалитет, квантитет и

¹⁴⁷ Најчешће дужника ослобађају одговорности за штету следеће околности: рат, блокада, прекид саобраћаја, управне мере, стечај, као и природне катастрофе (земљотрес, поплава и сл.)

¹⁴⁸ Коментар ЗОО. Ред. Перовић - Стојановић, Књига 1 Стр. 751

¹⁴⁹ Обавеза обавештавања за вршиоца контроле потиче из чл. 268. ЗОО

¹⁵⁰ "Контрола ће се вршити према најбољој стручности и савесности, али без икакве материјалне одговорности, осим када се не поступа са дужном пажњом. Продавац и купац се не ослобађају своје уговорне обавезе на основу тако издатог сертификата" Cargo Superintendent Лондон;

"Ова контрола се врши по најбољем знању и савести али без икакве материјалне одговорности" - Societe generale surveillance sgs installation Genova

"Контрола се врши најбољим знањем и способношћу али без наше гаранције или одговорности, и ни уком случају не дира у уговорена права наше дирекције (управе)" - Beckmann & Jorgensen, Копенхаген

"Ова контрола извршена према нашем најбољем знању и савести али без икакве комерцијалне одговорности осим ако није вршена на разуман начин" - Superintendence co, Њујорк

"Сви су прегледе извршени по нашем најбољем знању и способности и наша одговорност ограничена је на поступак са разумном пажњом. Овај сертификат не ослобађа продавца његових уговорних обавеза" - Far East superintendence co – Кобе Јапан

"Послове из делокруга свога рада Југоинспект извршава по свом најбољем знању и способности" - Југоинспект, Београд. - Сличне одредбе садрже и сертификати осталих контролних организација - наведено према: Милановић, Братислав: Оп.цит. Стр. 170

друга својства предмета контроле, већ само за свој рад, за извршену контролу. Како су ове клаузуле једнострано унете у сертификат и различито тумачене од стране савремене праксе, мишљења смо да би питање њихове пуноважности требало решити према одредби чл. 265, став Закона о облигационим односима, у којој је постављен принцип да странке могу унапред искључити одговорност за штету насталу повредом уговора али само ако није проузрокована намерно или крајњом непажњом. Очигледно је да је искључење одговорности могуће само за нехат док је за умишљај или грубу непажњу овај споразум ништав.

У пракси су могући случајеви да контролна организација изврши посао контроле с пажњом доброг стручњака и изда сертификат из којег произлази да је предмет контроле роба у складу са условима из уговора о продаји а да ипак, роба није саобразна уговору. Контролна организација ће тада моћи да доказује једино да су недостаци такве природе да нису могли бити примењени на роби, као и да је она извршила свој посао савесно и поштено. Зато у већини клаузула и стоји одредба "да сертификат не ослобађа продавца његове уговорне одговорности".¹⁵¹

На крају можемо из свега изложеног закључити да без обзира како се тумаче ове клаузуле, вршилац контроле - контролна организација - одговара за своје поступке. Уколико би се утврдило да је због пропуста, несавесног и нестручног рада вршиоца контроле наручилац контроле претрпео штету, вршилац контроле дужан је исту накнадити. Његова одговорност утврђује се на основу свих околности у којима је извршио своје обавезе (обим контроле, предмет контроле, место, време, начин контроле и сл.).

¹⁵¹ У сертификату Југоинспекта изричито се подвлачи да се сертификатом продавац, односно купац, не ослобађа својих уговорних обавеза

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У закључним разматрањима докторске дисертације у најкраћим цртама изложене су основне поставке нацрта докторске дисертације на основу које су дате полазне основе за анализу оправданости докторске дисертације и на потребе различитог сагледавања у оквиру методолошких приступа код израде дисертације. Поред сагледавања постојећег стања указано је на недостатке нормативних решења од предлога нових правних решења Уговора о међународној продаји робе и Уговора о контроли робе као уговора који су у већини случајева неопходни да би се реализовао Уговор о продаји робе.

1. У првом делу дисертације методолошком оквиру истраживања дата је научна основа за истраживање предметне теме са широм поставком проблема истраживања, ужим одређењем предмета истраживања, постављањем научних и друштвених циљева, одређеним хипотетичким оквиром истраживања, одређеним методом истраживања и остварљивим научним и друштвеним доприносом резултата истраживања у докторској дисертацији.

2. У другом делу дисертације из извршена је научно дескриптивна класификација извора права продаје са тежиштем на изворе права продаје Уговору о међународној продаји робе, као централном правном институту међународне продаје и Уговору о контроли робе као правном акту који је повезани са уговором о продаји и заузима примарно место са нагласком да се тешко може замислити да продавац прода робу купцу без одговарајуће контроле и на тај начин избегне евентуалне мане робе у моменту преласка ризика са купца на продавца.

Уговор о међународној продаји робе као централни институт обрађен је у својој целовитости и то кроз навођење уговорних страна купца и продавца од којих продавац или купац мора имати националну припадност Републике Србије, а друга уговорна страна мора бити лице које има седиште и националну припадност стране државе.

Закључење уговора о међународној продаји се по правилу врши кроз различите фазе и то кроз: преговоре за закључење уговора којима се исказује намера за закључење уговора и

потребе уговорних страна, по правилу купца, да захтева да роба има одговарајућа својства, квалитет, начин израде робе кроз примену одговарајућих стандарда. Уколико је постигнута сагласност воља око предмета уговора о продаји долази до понуде за закључење уговора коју по правилу врши купац. У погледу своје обавезности понуда за закључење уговора се разликује од правног система којем припада понудилац. У сва три правна система, континенталном који свој основ заснива на римском праву, романском које садржи елементе римског права али и сопствена решења и англосаксонском систему, понуда, прихват понуде и обавезност понуде се разликују али имају и својих сличности.

У дисертацији су детаљно обрађени извори права међународне продаје као и национални правни извори и закони који регулишу националне изворе права али и међународне изворе права. Пошло се од принципа да без сагледавања извора права у националним законодавствима и међународним изворима права који су настали унификацијом уговорног права и усаглашавањем правних прописа и правила са основним циљем да се дође до међународних правних извора односно доношења општих услова пословања Економске комисије Уједињених нација за Европу из 1954. године.

Напори међународне заједнице на унификацији права најпре доводе до Једнообразног закона о међународној продаји телесних покретних ствари, познатији као Хашки једнообразни закон из 1964. године. Државе потписнице Хашког једнообразног закона су имале обавезу да у своје правне системе инкорпорирају одредбе наведеног закона.

Потреба за усавршавањем одредби код уговора о међународној продаји робе довела је до израде Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе која је донета 1980. године у Бечу и позната је под називом Бечка конвенција. Ступила је на снагу 1988. године, а примењивале су је државе које су потписнице конвенције. Република Србија као правни следбеник СФРЈ је прихватила одредбе Бечке конвенције. Одредбе Бечке конвенције садрже између осталог и обавезу контроле робе али контрола робе је регулисана посебним уговором о контроли робе.

Полазећи од наведених аргумената може се констатовати да је у потпуности потврђена прва посебна хипотеза истраживања која је гласила: „Извори права продаје робе све више

се заснивају на унификованим принципима међународне продаје и правним узусима из међународних уговора“.

3. У трећем делу дисертације извршена је потпуна научна дескрипција уговора о међународној продаји робе са класификацијом на битне и небитне елементе уговора. Резултати истраживања су показали да уговорне стране купац и продавац нису ни битан ни небитан елемент уговора, али су неопходни за постојање уговора те се у том у дисертацији посматрају кроз уговор о продаји у националном и у међународном законодавству, због тога што уговор без њих не би ни постојао. Битан елемент уговора у националним и у међународном законодавству без кога се не може замислити овај правни акт је и предмет уговора о продаји, односно роба, која као што је напред наведено може бити различита у зависности од потребе купца. Предмет уговора може бити одређен или одредив. Одређен предмет је у потпуности дефинисан са свим својим карактеристикама а одредив је дефинисан тако што уговорне стране на основу предмета уговора одређују ближе његову садржину. Предмет уговора је по правилу дефинисан прилозима који су приложени уз текст уговора и чине саставни део уговора о продаји и као такви наведени су у тексту уговора.

Појам уговора изложен је кроз три критеријума и то кроз: субјективни, објективни и мешовити критеријум.

Субјективни критеријум полази од уговорних страна и по правилу од националне припадности купца и продавца. Једна од уговорних страна мора да буде правно лице регистровано на територији Републике Србије.

Објективни критеријум као полазни основ узима критеријум трансфера робе па се уговор о продаји сматра међународним ако је извршен трансфер робе са територије једне на територију друге државе.

Мешовити критеријум код одређивања међународног карактера уговора о продаји садржи субјективни и објективни критеријум. Према њему да би се уговор сматрао међународним потребно је да поред постојања субјективних елемената постоји и објективни критеријум.

Према овом критеријуму потребно је да се роба као предмет уговора превози са територије једне на територију друге државе.

Дефиниција уговора о међународној продаји робе полази од опште прихваћеног принципа у свим националним законодавствима с тим да се те дефиниције употпуњују са напред наведеним критеријумима у дефинисању овог појма. Користи се најчешће мешовити критеријум. Код већине аутора полази се од домаће опште усвојене дефиниције уговора о продаји робе по којој је продаја у својој суштини уговор којим се једна уговорна страна, продавац, обавезује да другој страни купцу испоручи одређену робу. У даљем излагању наводимо две дефиниције овог уговора које су концизне и свеобухватне:

„Уговор о међународној продаји робе представља основни трговачки посао којим се врши промет имовинских вредности између држава, то јест међународна размена робе и услуга. Његовим испуњавањем се у економском смислу реализује извоз увоз робе и у том смислу посматран, уговор о међународној продаји представља инструмент спољнотрговинског промета, односно увоза и извоза“.¹⁵²

Друга дефиниција гласи да „Уговор о међународној продаји робе у међународном пословном праву представља правни посао којим се обавезује продавац да ће предати, испоручити, купцу најчешће у другој земљи, одређену робу у својину а којом купац стиче право својине уз исплату продавцу одређене цене“.¹⁵³

Уважавајући напред наведене дефиниције у докторској дисертацији је понуђена сопствена дефиниција која гласи: „Уговор о међународној продаји робе уговор где се једна страна – продавац, обавезује да купцу који је из друге државе достави робу и да му омогући стицање својине на тој роби с тим да је фокус уговора на трансферу робе из државе где се у том тренутку налази у неку другу државу, док се купац обавезује да плати одређену цену“.

У елаборацији Уговора о међународној продаји робе наведено је неколико састојака уговора који се често налазе у уговорима са елементом иностраности пре свега: а) идентификација уговорних страна, купца и продавца. Ова идентификација има за циљ да

¹⁵² М. Драшкић, *Међународно привредно уговорно право*, Београд 1990, стр. 144.

¹⁵³ М. Станковић, С. Станковић, *Међународно пословно право*, Београд 2006. стр. 335.

се утврди способност правних лица да закључе и изврше уговор о продаји робе; б) надлежност примене права којом се одређује које је право меродавно за тумачење уговорних одредби или постоје други модалитети нпр. наведе се број примерака уговора, чиме се постиче правна сигурност. Стране користећи аутономију воље могу одредити било које право једне или друге земље као нпр. Швајцарско право или Конвенцију Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе- Бечка Конвенција. Национално законодавство неке од држава искључује примену нпр.Бечке конвенције без обзира што су уговорне стране потписнице те конвенције. Надлежност суда и арбитраже се одређује на основу аутономије воље странака мада уговорне стране најчешће одређују арбитражу и то могу бити арбитраже при спољнотрговинским коморама као што је на пример арбитража при Међународној трговинској комори у Паризу или ad hoc арбитраже именовањем арбитра од стране уговорних страна једног или три арбитра при чему најчешће се бирају два арбитра а трећег бирају изабрани арбитра. Што се тиче поступка пред арбитражама резултати истраживања у дисертацији су потврдили ранија сазнања да он може бити регулисан парничним поступцима појединих земаља као нпр. Закон о грађанској парници Републике Швајцарске и Женевског кантона. По правилу најчешће се бира надлежност Међународне трговинске коморе у Паризу али то може бити и Трговинска комора у Хонг Хонгу.

Полазећи од напред наведених ставова и судова може се закључити да уговорне стране на основу принципа слободе уговарања одређују начин решавања спорова уколико до њих дође.

Више деценијска пракса потврдила је да се међународни уговори се могу закључити неформално па чак и усменим путем према одредбама Бечке конвенције али се најчешће раде у писаној форми и то најчешће на језицима уговорних страна или на језику који познају обе уговорне стране. Уговор може бити закључен и у електронској форми а што је данас једна од преовлађујућих форми закључивања уговора.С обзиром да закључење уговора електронским путем није било предвиђено Бечком конвенцијом посебном конвенцијом Уједињених нација о електронским комуникацијама у међународним уговорима из 2005. године која је ступила на снагу 2013. године прихваћен је основни принцип да уговор може бити закључен и у писаној форми и закључен електронским

путем. Република Србија није ратификовала ову конвенцију али у пракси примњује писану форму и то путем електронске комуникације почев од преговора па до закључења уговора.

Из наведених аргумената у овом делу дисертације може се закључити се да живот често иде испред права и законодавне регулативе па је отуд наметнута и потреба доношења ове Конвенције која на жалост ова конвенција је ратификована од веома малог броја земаља. Ипак то не омета међународну трговину која је пример како се пословни односи могу одвијати и без примене ове конвенције. Због значаја ове конвенције мишљења смо да би Република Србија требало да потпише наведену конвенцију због лакшег преговарања бржег закључења и веће правне сигурности код закључења уговора.

Да би се реализовао уговор о међународној продаји робе потрено је да продавац и купац испуне своје обавезе из уговора. Обавезе продавца и купца су садржане у свим изворима права продаје и то у аутономном праву продаје, у општим условима пословања Економске комисије Уједињених нација за Европу, Хашком једнообразном закону, Бечке конвенције. Резултати истраживања у дисертацији су потврдили да поред наведеног значајан допринос имају и клаузуле INCOTERMS.

Бечка конвенција не дефинише појам испоруке робе већ описује шта продавац мора да учини како би његове радње биле саобразне уговору. Према чл. 30 конвенције продавац је дужан да на начин предвиђен уговором и овом конвенцијом испоручи робу, преда робна документа и пренесе својину на роби купцу. Испорука робе се дефинише уговором. Рок је тренутак у времену почев од кога купац може захтевати извршење уговора ако продавац не изврши обавезу у року, односно продавац на тај дан пада у доцњу. Рок испоруке је дефинисан уговором најчешће одређеним датумом или употребом одговарајућих трговачких термина. Рок је увек одређен и представља будућу извесну чињеницу.

Досасашње искуство потврдило је да уговорне стране могу почетак рока одредити везивањем за извесне радње купца, на пример достављањем амбалаже, обавештењем о спецификацији и слично. Наравно рок може бити дефинисан и добијањем одговарајућих дозвола и сагласности надлежног државног органа. Рок испоруке може бити дефинисан

као битан елемент уговора и неиспуњењем обавезе у року уговор се сматра раскинутим осим ако се уговорне стране накнадно не договоре о испоруци.

Такође искуства су показала да уколико продавац испоручи робу пре рока купац може одбити пријем робе. С обзиром на истраживања у докторској дисертацији мишљења смо да ову могућност треба размотрити од случаја до случаја узевши у обзир да ли би продавац претрпео штету уколико не буде принуђен да испоручи робу пре времена због одређених објективних околности, а купац не би претрпео штету уколико прими робу пре времена.

Место испоруке одређује се уговором а уколико странке уговором не предвиде место испоруке испорука се има извршити у месту у коме продавац у тренутку закључења има своје седиште. Продавац мора да преда робу у тачно уговором одређеној количини. Роба мора имати одговарајућа својства предвиђена уговором, пакована и заштићена на начин уобичајан за такву врсту робе. Ако такав начин не постоји онда на начин који је подобан да сачува односно заштити робу.

Обавеза предаје робних докумената је обавеза продавца уколико робу прате одговарајућа робна документа. Уколико се врши превоз робе, продавац је у обавези да приликом предаје робе преда превознику робна документа. Поред докумената о роби, документа могу бити превозна документа, документа која служе купцу за лакше и потпуније коришћење купљење робе: товарни листови и коносман, сертификат и полиса осигурања, складишница као и друге јавне исправе које су потребне купцу да би могао да увезе робу, као нпр. уверење о пореклу и фактура. Обавеза предаје докумената обухвата сва документа која се односе на робу. Форма документа мора бити у прописаним обрасцима који су предвиђени за појдине документе. Време предаје докумената је обично одређено уговором. Место предаје докумената је обично место где се врши испорука робе осим ако није другачије уговором предвиђено. Уколико је предвиђено плаћање робе преко документарног акредитива, продавац мора послати купцу потребну документацију преко банке. У том случају документа морају стићи пре пријема робе, односно пре истека рока испоруке робе.

Резултати истраживања аутора дисертације су потврдили да највећи проблеми код међународне продаје робе настају управо због неуредних робних докумената. Било због погрешне форме докумената, кршења законских или међународних прописа и то конкретно везано за царинске формуларе, међународни транспорт, банкарска документа или контролу квалитета робе. Како би се предупредиле грешке, додатни трошкови и успоравање трговине, резултати истраживања су потврдили да је најцелисходније ангажовање специјализованих организација које се баве извозом и транспортом робе, као што су шпедитерска предузећа, консултантске фирме, појединци са искуством и сл. Такође резултати истраживања су потврдили да је пожељно консултовање са Привредном комором Србије и њеним специјализованим секторима. Приметно је да пословна култура у Србији расте и да привредници све више схватају значај и прихватају услуге уско специјализованих лица и организација везано за међународну трговину.

Основна обавеза купца је да плати цену, преузме робу и да сарађује приликом предаје робе. Цена се сматра битним елементом понуде према чл. 14. Бечке конвенције. Купчева обавеза да исплати цену подразумева предузимање мера и формалности предвиђених уговором и одговарајућим законима или прописима како би се омогућило извршење плаћања. Ова обавеза настаје, уколико другачије није уговорено, када продавац стави купцу на располагање робу и евентуална робна документа која прате робу. Ако продавац одбије да прими продајну цену купац може извршити своју обавезу депоновањем цене код надлежног органа, најчешће суда и о томе обавести продавца.

Преузимање робе од стране купца подразумева обавезу купца која се састоји у обављању свих радњи којима се разумно од њега очекује да би омогућио продавцу да изврши испоруку и преузме робу. Приликом преузимања робе купац може да установи да ли је роба испоручена онако како је предвиђено уговором.

Прелазак ризика за робу са продавца на купца за пропаст ствари односно оштећење сноси по правилу продавац. Предајом ствари купцу ризик за пропаст ствари прелази на купца. Самим тим пре преласка ризика односно пре предаје продавац неће имати право да од купца тражи плаћање цене, а уколико је цена плаћена унапред онда мора да врати новац. Ако је ризик за случајну пропаст ствари настао после пријема робе купац је дужан да плати цену продавцу.

Код међународне продаје робе битан је услов да роба прелази са територије једне на територију друге државе. У том случају купац и продавац у моменту закључења уговора да би се избегли одређени неспоразуми по правилу уговарају примену клаузула INCOTERMS. Ове клаузуле у докторској дисертацији су обрађене посебно због свог значаја. Наведене су неке од клаузула INCOTERMS које се најчешће примењују код уговора о међународној продаји робе. У Србији се најчешће користе следеће клаузуле код уговора о међународној продаји робе: клаузула EXW-Франко фабрика, која подразумева да је продавац обавезан да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором, а купац мора да преузме робу у договореној тачки, најчешће фабрици. Купац сноси све ризике од тренутка када је роба испоручена и дужан је да обезбди транспорт робе. Ова клаузула најчешће погодује продавцу. Клаузула FCA- Франко превозник, која подразумева да продавац мора да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором. Продавац мора да испоручи робу превознику или другом лицу које именује купац у именованој тачки, ако постоји, у именованом месту или да обезбеди да је роба тако испоручена. Испорука је извршена ако су просторије продавца именовано место када је роба утоварена на превозно средство које обезбеђује купац или у сваком другом случају када се роба ставља на располагање превознику или другом лицу које именује купац на превозном средству продавца које је спремно за истовар. Купац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби од тренутка када је испоручена. Клаузула DPU- Испоручено у месту истоварено, која подразумева да продавац мора да обезбеди робу и трговачку фактуру у складу са уговором о продаји. Купац мора да плати цену робе како је предвиђено уговором о продаји. Продавац мора да испоручи робу и њеним стављањем на располагање купцу на спремном превозном средству спремном за истовар у договореној тачки ако постоји у именованом месту одредишта или да обезбеди да је роба тако испоручена. Купац мора да преузме испоруку робе када је испоручена. Продавац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби до тренутка када је испоручена уз изузетак од губитка или оштећења услед више силе. Купац сноси све ризике од губитка или оштећења на роби од тренутка њене испоруке. Продавац мора да уговори или орагнизује о споственом трошку превоз робе до именованог места одредишта или до договорене тачке, ако постоји, у именованом месту одредишта.

Поред наведених INCOTERMS клаузула постоје и друге клузуле које су у употреби и то:

Клаузула CPT-Возарина плаћена до; клаузула CIP- Возарина и осигурање плаћени до ; клаузула DPU -Испоручено у месту истоварено; клаузула DDP - Испоручено са плаћеним дажбинама; клаузула FAS - Франко уз бок брода; клаузула FOB - Франко брод; клаузула CFR - Трошкови и возарина; клаузула CIF - Трошкови, осигурање и возарина.

Свака од ових клаузула има својих специфичности и користи се као саставни део уговора зависно од потреба уговорних страна, купца и продавца. Пожељно је коришћење ових клаузула ради избегавња евентуалних практичних проблема везано за испуњење уговора. Намеће се питање због чега у Републици Србији приликом израде уговора и даље велики број привредника не укључује у уговор оvek клаузуле. Резултати истраживања су показали да је то најчешће због неинформисаности. Због тога сматрамо да би било неопходно да ради унапређења трговине и пословне културе, Привредна комора Србије да учини напоре на додатном информисању привредника кроз различите семинаре, радионице и обавештења. Такође неопходно је да се и сами привредници морали би да се боље информишу о примени ових клаузула и ангажују стручна лица чија је специјалност међународна трговина.

Резултати истраживања у докторској дисертацији су потврдили ранија сазнања да се накнада штете јавља као последица неизвршења или несаобразног извршења уговорне обавезе у случају када је уговор раскинут. Према Бечкој конвенцији разликују се два случаја накнаде штете и то у случају када уговор није раскинут и када је раскинут. У сваком случају једна од уговорних страна која је крива за насталу штету омогућује другој страни оштећење за насталу штету и изгубљену добит.

Из досадашњег искуства је познато, а то су потврдили резултати истраживања у докторској дисертацији да се разликују се две врсте штете и то апстрактна штета и конкретна. Апстрактна штета подразумева штету која произлази од вредности чинидбе а конкретна штета произилази од смањења имовинског стања купца или продавца. Апстрактна штета припада оној уговорној страни која нема кривицу за насталу штету на основу самог неизвршења обавезе друге стране. Конкретна штета припада оној страни у уговору само ако докаже да је друга страна морала предвидети штету у тренутку закључења уговора, узимајући у обзир чињенице које је знала или морала знати у тренутку закључења уговора. Бечка конвенција прихвата да је апстрактна штета минимум одштетног захтева.

У случају да уговор није раскинут Бечка конвенција предвиђа накнаду штете да би се отклониле последице задоцњења у извршењу уговора и за несаобразну испоруку робе. Ако продавац закасни са извршењем испоруке, а купац због тога претрпи штету има право на накнаду штете.

Раскид уговора може се извршити због различитих разлога. Према Бечкој конвенцији раскидом уговора обе уговорне стране се ослобађају својих уговорних обавеза изузев обавезе да накнаде штету.

Купац губи право да изјави да раскида уговор или да захтева од продавца замену робе ако је немогуће да је врати у истом стању. После раскида уговора уговорне стране су обавезне да врате робу коју су примиле већ и корист коју су имали од примљене робе. За продавца је то камата, а за купца све користи које од робе или једног дела робе има. У случају раскида уговора где роба није враћена купац је дужан да чува робу све док је не врати продавцу. Уколико је роба подложна брзом кварењу или би њено чување изазвало неразумне трошкове у том случају резултати истраживања су потврдили да постоје две могућности и то ако продавац још није испоручио робу и другу могућност ако је купац преузео робу. У сваком случају уговорне стране су у обавези да обавесте другу страну о својој намери да робу продају.

Имајући у виду да су резултати истраживања потврдили ове индикаторе, а индикаторима ставове независне и зависне хипотезе можемо закључити да је у потпуности потврђена друга посебна хипотеза која је гласила „Што су уговори о контроли квалитета продаје робе више засновани на уговорном праву о међународној продаји робе, то је правно дејство ових уговор прецизније и применљивије у правној пракси“.

Анализом права међународне купопродаје са аспекта квалитета робе, долази се до закључка да се право међународне купопродаје кретало у правцу чвршћег обавезивања продавца, а све у складу са компромисом два велика правна система континенталног и система common-law.

Резултатима истраживања у дисертацији је потврђено раније сазнање да се одређивање квалитета робе може се извршити на различите начине. По правилу, квалитет одређују уговорне стране на основу принципа аутономије воље. Наравно да постоје ситуације где

држава законима у интересу здравља и сигурности грађана одређује квалитет фармацеутских, индустријских пољопривредних и других производа. Свакако да овако одређен квалитет робе уговорне стране морају уговорити јер се ради о императивним нормама.

Квалитет робе који није одређен императивним нормама, уговорне стране одређују на разне начине. Тако, на пример, квалитет робе одређује се према спецификацији, узорку, стандарду, употребом одређених израза "уобичајени квалитет", квалитет "таква-каква" и "виђено-одобрено" и слично. Основни принцип је да квалитет мора бити прецизно одређен уговором или одредив. Код продаје робе према спецификацији, уговорне стране у тренутку закључења уговора одређују само врсту и количину робе и основну цену. Купац задржава право да накнадно одреди нека својства робе која се односе на квалитет и да спецификацију о томе достави продавцу у року предвиђеном уговором. Уколико купац падне у доцњу због неизвршења обавезе давања спецификације у року, или по протеку разумног рока рачунајући од продавчевог тражења да то учини, продавац може изјавити да раскида уговор или да обави спецификацију према ономе што му је познато о купчевим потребама. Уколико се одлучи да сам обави спецификацију, продавац је дужан да обавести купца да је обавио спецификацију и да му одреди разуман рок да купац сам изврши прилагођавање спецификације својим потребама. Ако купац не искористи ову могућност обавезна је спецификација коју је извршио продавац.

Резултати истраживања су потврдили да је код продаје робе према узорку основно је правило да роба мора у свему да одговара узорку а уколико узорак садржи скривене мане које се касније открију примениће се одредбе о јемству којим продавац гарантује да роба нема скривених мана, као и одредбе о одговорности продавца за скривене мане испоручене робе.

С тим у вези поставља се питање који квалитет треба да има роба ако уговорне стране не одреде квалитет робе. Резултати истраживања су показали да је у земљама чије се право заснива на континенталном праву, најчешће се предвиђа одредба подобност за уобичајену сврху, подобност ствари за употребу за коју је намењена и сл. У земљама common-law система предвиђа се да роба треба да буде подобна за тржишни промет, односно да има

трговачки квалитет. Код генеричких ствари (одређених по роду) то је роба просечног квалитета.

Хашки Једнообразни закон и Бечка конвенција одређују квалитет робе, кад он није уговорен, кроз појам саобразности уговора и одређују шта се сматра испоруком робе која није саобразна уговору.

Кад се говори о контроли квалитета робе она се може посматрати са различитих аспеката, пре свега: са аспекта субјекта контроле, или са аспекта врсте робе која се контролише, као и са аспекта времена и места контроле. Контролу квалитета робе врши држава преко својих органа и тада говоримо о јавноправној контроли. Затим, контролу могу да врше уговорне стране - купац и продавац и треће лице као појединац или специјализована организација. Тада се говори о уговорној контроли. Контрола робе може се вршити на општим робама а то су најчешће робе одређене по роду, генеричне робе, али и на специфичној роби као што су машине, опрема и слично.

Тиме је у потпуности потврђено трећа посебна хипотеза истраживања која је гласила: „Што су квалитет робе и контрола квалитета робе више засновани на одредбама међународног права продаје, типским правилима и условима Европске комисије Уједињених нација за Европу -ЕЦЕ УН, одредбама Хашког једнообразног закона и конвенцијама УН, то су и уговоре о контроли квалитета продаје робе потпунији и бољи“.

Данас контролу робе у циљу утврђивања квалитета, квантитета и других својстава робе, врше специјализоване контролне организације, којима је контрола професионална делатност. Контролне организације посао контроле обављају на основу уговора о контроли коме је у овом раду посвећена значајна пажња. С обзиром да је овде акценат на квалитету робе, уговор о контроли је у дисертацији посматран са аспекта утврђивања квалитета робе.

Уговор о контроли робе, као правни институт у међународном промету, настао је почетком 20. века као последица интензивног промета робе. Наиме, посао контроле квалитета и квантитета робе на основу уговора, настао је из услуга које су пословни партнери вршили једни другима. Контрола на основу уговора, уговорна контрола, прерасла је у посебну професију коју обављају специјализовани привредни субјекти

односно контролне организације. Зато се контрола врши на основу налога наручиоца контроле за њено вршење контроле, који контролна организација, као вршилац контроле, прихвата изричито или прећутно резултати истраживања су потврдили да садржину уговора о контроли одређују уговорне стране споразумно или, што је много чешће, садржину уговора о контроли унапред одређује контролна организација на својим формуларима. На овај начин, стављањем потписа на формулар, наручилац контроле прихвата опште услове пословања контролне организације.

Доношењем Закона о облигационим односима, уговор о контроли роба и услуга регулише се као самостални институт привредног права. Уговор о контроли је самосталан уговор привредног права. Резултати истраживања у докторској дисертацији су потврдили да у поглављу Уговор о контроли робе постоје одређена стандардна правила и то:

непристрасност и стручност која указује да је контролна организација дужна да уговорену контролу изврши непристрасно и професионално. Она мора да поступа са пажњом доброг привредника, односно са пажњом доброг стручњака;

обим контроле који подразумева да је контролна организација дужна да изврши контролу у обиму и на начин који су одређени уговором, а ако у уговору није ништа одређено, у обиму и на начин који одговара природи ствари. Другим речима, контролна организација је дужна да обави контролу предмета контроле применом опште познатих метода који се користе у међународној контроли робе;

ништавост појединих одредби уговора која означава да су ништаве одредбе уговора које контролној организацији намећу дужности које би могле утицати на непристрасност вршења контроле или на исправност сертификата;

издавање сертификата која означава да уговор о контроли, на основу налога наручиоца контроле, ствара обавезу вршиоцу контроле да, за одређену накнаду, непристрасно и стручно утврди релевантна својства робе и да о свом налазу и извршеној контроли изда нарочиту писмену исправу - сертификат, без кога посао контроле не би био извршен;

чување робе и узорака, што подразумева да робу коју је наручилац контроле предао контролној организацији ради обављања уговорене контроле, контролна организација мора чувати и обезбедити од замене. Контролна организација је дужна чувати предате узорке најмање шест месеци уколико није друкчије уговором о контроли робе одређено.

обавеза обавештавања наручиоца контроле која подразумева да је контролна организација је дужна да о свим значајним околностима у току контроле и чувања робе благовремено обавештава наручиоца контроле, а нарочито о нужним и корисним трошковима учињеним за његов рачун;

накнада за обављену контролу робе што значи да контролна организација има право на уговорену накнаду, односно уобичајену накнаду. Контролна организација има право и на накнаду свих нужних и корисних трошкова који су учињени за рачун наручиоца контроле. Наравно, уколико из њихове природе не произлази да су већ обухваћени у накнади. И када накнада није одређена уговором о контроли она припада контролној организацији а њу је дужан да плати наручилац контроле, с обзиром на предмет, обим, начин и место контроле;

право залоге које означава да ради обезбеђења уговорене или уобичајене накнаде и накнаде нужних и корисних трошкова, контролна организација има право залоге на роби која је предата ради контроле;

поверавање вршења контроле робе другој контролној организацији што подразумева да контролна организација може обављање уговорене контроле поверити другом, контролору, свом сараднику, изузев ако му је то наручилац контроле изричито забранио;

контрола робе са вршењем појединих правних радњи која подразумева да је на основу изричитог налога наручиоца контроле, контролна организација је овлашћена да поред извршења уговорене контроле робе врши и поједине правне радње у име и за рачун наручиоца контроле;

контрола робе са гаранцијом која значи да контролна организација може да гарантује непроменљивост својстава робе у уговореном року односно може дати јемство да ће утврдити мане предмета контроле без обзира на начин и обим контроле и у таквом случају одговара за недостатке робе исто као и продавац;

раскид уговора што подразумева да наручилац контроле може изјавити да раскида уговор све док наручена контрола није извршена. По извршеној контроли, наручилац контроле је дужан да контролној организацији плати цену контроле у целини, а ако је контрола започета па наручилац раскида уговор, платиће сразмерно извршењу посла, као и учињене нужне и корисне трошкове, али и накнаду штете;

самосталност уговора о контроли што значи да закључивањем уговора о контроли контролна организација не улази ни у какве обавезе према уговорном партнеру наручиоца контроле. То подразумева да извршење контроле не дира у правне односе између наручиоца контроле и других лица, нарочито лица којима је намењена и од којих потиче контролисана роба и нема утицаја на ток рокова за приговор на мане робе;

санкција за повреду уговора која подразумева да је санкција неизвршења или неуредног извршења контроле робе губитак права контролне организације на награду. Сем тога, контролна организација мора накнадити штету наручиоцу контроле коју је овај претрпео а која је произашла из неуредног вршења контроле;

ограничење и искључење одговорности подразумева да сви сертификати контролних организација садрже клаузуле које искључују одговорност за извршену контролу. То практично значи да контролна организација одговара само за свој рад а не и за стање предмета контроле.

Посматрајући контролу робе на основу уговора о контроли, може се уочити да га у пракси најчешће реализују послови контроле робе, обухватају послови преузимања робе и послови гаранције релевантних својстава робе, пре свега гаранције тежине робе.

Тиме је у потпуности потврђена четврта посебна хипотеза истраживања која је гласила „Што су обавезе уговорних страна у уговорима о контроли робе прецизније дефинисане, то је лакше утврђивати одговорности вршиоца, наручиоца и извршиоца контроле квалитета робе“.

Из изложеног и других аргумената до којих се дошло у истраживању очигледно је да Закон о облигационим односима говори о уговору о контроли робе и услуга али се само два члана Закона односе на контролу услуга што је мало. Овакав начин регулисања посла

контроле доноси низ проблема с обзиром да се услуге, као и ствари намењене промету, могу сматрати специфичном робом. Поред наведеног, може се закључити да би будућом редакцијом ове области изменом и допуном Закона о облигационим односима и других подзаконских аката требало потпуно уредити послове контроле робе на следећи начин:

1) Одредбе о сертификату неопходно је систематизовати уз члан 847. Закона о облигационим односима, или као посебан члан после овог члана, а не - као до сада - уз одредбу која регулише ништавост уговора. Овим новим чланом, по угледу на опште услове пословања контролних организација, требало би предвидети које све податке сертификат мора да садржи;

2) Редакцијом нашег уговорног права, неопходно је дати већи значај правилима која се односе на ограничење и искључење одговорности за штету контролне организације. Наиме, посебном одредбом у закону треба нагласити да су једино пуноважне клаузуле о ограничењу одговорности за штету која је настала обичном непажњом. На тај начин конкретизовала би се одредба члана 265. Закона о облигационим односима;

3) Такође неопходно је изменити и допунити закон где би требало предвидети место и време извршења контроле као и одредбу према којој се сматра да, ако није уговорено где и када треба извршити контролу, контролу треба извршити без сувишног одлагања у месту где је предмет контроле у време закључења уговора;

4) Санкције због повреде уговора о контроли (санкција неизвршења и неуредног извршења уговора о контроли) неопходно је посебно систематизовати.

Гаранцијом за исправно функционисање продате робе продавац преузимањем гаранције јемчи да испоручује исправну робу - без мана, а уколико роба има недостатака или се они касније појаве продавац гарантује купцу у гарантном року одређена права.

У правним системима који свој основ имају у римском праву, мана робе треба да постоји у моменту прелаза ризика са продавца на купца. Англосаксонско право заснива одговорност продавца на неправилностима извршења уговора које могу бити различите и то: у мани робе, времену или месту испуњења или у неком другом начину испуњења уговора. Све облике неизвршења неопходно је подвести под јединствен појам повреде уговора.

Међународни извори права, Хашки Једнообразни закон и Бечка конвенција предвиђају јединствену обавезу продавца која се састоји у обавези предаје ствари саобразне уговору. Недостатак саобразности, између осталог, подразумева и испоруку робе са маном у квалитету. Бечка конвенција под појмом недостатка саобразности и испоруке са маном, подразумева и недостатке у паковању и заштити робе.

Резултати истраживања су показали да мана робе треба да постоји у тренутку прелаза ризика, или да је последица узрока који је постојао пре тога.

Продавац је дужан да испоручи робу саобразну уговору. Уколико роба није саобразна уговору, купац је, да би одржао своја права по основу одговорности продавца, обавезан да стави приговор продавцу, или његовом прописно овлашћеном пуномоћнику, због недостатака које је уочио, као и у случају ако је роба послата са закашњењем. Изузетак представљају романска права, где се у случају скривених мана уместо приговора подноси тужба од стране купца, у кратком року. У енглеском правном систему, купац мора да приговори на свако одступање од уговора у случају кршења уговора, ако жели да раскине уговор. Међународни акти, пре свега Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари и Бечка конвенција предвиђају обавезу купца да се позове на неки од недостатака саобразности под претњом губитка права.

Приговор мора бити благовремен, односно поднет у року који је за то уговорен или предвиђен прописом. Према резултатима истраживања у дисертацији може се констатовати да су то кратки рокови који су, најчешће, одређени изразима који означавају хитност као на пример: без одлагања, одмах, у кратком року, у разумном року.

Приговор мора бити конкретан. Општа изјава у приговору као на пример, „квалитет не одговара“ није довољна. Према уобичајеним правилима међународног трговачког промета благовремено истакнут приговор, да би имао дејства, мора бити оправдан одговарајућом документацијом у прилогу приговора, или у разумном року. Поставља се питање да ли приговор треба да садржи само назначене мане или мора да садржи и обавештење у погледу захтева које купац намерава да постави.

У континенталном правном систему приговор се ограничава само на јасно указивање да се испоручена роба, онаква каква јесте, не сматра као испуњење обавезе. Хашки

Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари предвиђа дужност купца да у обавештењу тачно прецизира природу недостатка саобразности и да позове продавца да он прегледа ствар или да то учини његов заступник. Бечка конвенција предвиђа обавезу купца да у обавештењу наведе природу недостатака. Евентуалне захтеве за отклањање недостатака или замену робе, купац може изјавити истовремено са приговором, или, у разумном року, после приговора. Приговор мора да садржи позив продавцу да прегледа робу. Закон о обилагиционим односима садржи обавезу купца да стави благовремено приговор продавцу на поуздан начин, да недостатке ствари ближе опише и позове продавца да се увери у оправданост приговора тако што ће да прегледа робу.

Форма приговора по правилу је различито регулисана. Једнообразни трговачки законик САД не одређује форму приговора. Хашки Једнообразни закон о међународној продаји телесних покретних ствари и Бечка конвенција не регулишу форму обавештавања. Опште узансе за промет робом не регулишу форму приговора али предвиђају обавезу купца да приговор потврди препорученом поштом. На основу резултата спроведеног истраживања може се констатовати да правна решења поводом приговора на квалитет робе садржана у међународном и у домаћем праву имају велике сличности и она су резултат бржег робног промета. Потреба слања приговора произлази из двостране обавезе уговорних страна, поштовања основних начела савесности, добрих обичаја, пословног морала и др.

Уговором о међународној продаји робе као и уговором о контроли квалитета робе је на сумаран начин приказан у закључном разматрању с напоменом да је приговор о контроли робе разрађен у националним правним актима и међународним конвенцијама јер се контрола робе утврђује у организацијама за контролу робе, а евентуални приговор на контролу робе могу се истаћи на основу одредбе уговора о продаји робе. На овај начин указано је на повезаност уговора о међународној продаји робе и уговора о контроли робе и њиховој корелацији са актуелним стањем у овој области.

Тиме је у потпуности потврђена и пета посебна хипотеза која је гласила : „Резултати истраживања уговора о међународној продаји, квалитету и контроли робе су у корелацији са актуелним стањима правних система одређених држава и приступница међународних

организација у погледу поштовања стандарда међународног права у продаји, квалитету и контроли квалитета робе“

Имајући у виду да су подаци из истраживања у докторској дисертацији у потпуности потврдили ставове свих пет посебних хипотеза истраживања и да су оне преузимањем функције индикатора потврдили генералну хипотезу истраживања која је гласила: „Уговори о међународној продаји роба обухватају све битне елементе међународних трговинских уговора, али су одредбе тих уговора о квалитету и контроли роба одраз решења и модела произашлих из различитих правних система“.

Предлози и сугестије аутора за измене и допуне Закона о облигационим односима су учињени у функцији побољшања и убрзања међународне трговине робом која се увози у Србију или се извози из Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Адамовић Љубиша – Теорија међународне трговине , Београд 1983.
- Алексић Милан – Међународна трговинска политика, спољнотрговински систем Југославије, 1975.
- Антонијевић Зоран – Привредно право, Београд 1981.
- Антонијевић Зоран – Привредно право, Београд 1986.
- Бабић Илија – Продаја и куповина ради покрића, Право и привреда, бр. 5-8/2003
- Бабић Илија, Петровић Здравко – Облигационо право, Посебни део , Београд 2004.
- Бабић Илија – Лексикон облигационог права, друго издање, Сл. Лист СРЈ, Београд 2001.
- Бордаш, Варади, Кнежевић – Међународно приватно право, Нови Сад 2003.
- Букљаш Иван -Уговори у привреди, Загреб 1958.
- Букљаш Иван - Контрола квалитета и квантитета робе и услуга, Загреб 1960.
- Васиљевић Мирко – Пословно право, Београд 1997.
- Васиљевић Мирко – Трговинско право девето измењено и допуњено издање, Београд 2006.
- Велимировић Михаило - Привредно право, Српско Сарајево 2001.
- Вилус Јелена – Типски уговори о међународној купопродаји, Београд 1963.
- Вилус Јелена -Одређивање и контрола квалитета робе код уговора о продаји- Београд 1970
- Вилус Јелена – УНИДРОИТ, Study LX, 1977.
- Вилус Јелена – Коментар конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, Загреб 1981.
- Вилус Јелена, Царић Славко, Шогоров Стеван - Међународно привредно право, Београд 1989.
- Вукадиновић Радован -Међународно пословно право, Крагујевац 2021.
- Вотсон Алан – Правни трансланти, Београд 2000.

Гамс Андрија – Увод у грађанско право, Београд 1990.

Голдштајн Александар – Типски уговори у међународној продаји, Загреб 1972.

Голдштајн Александар - Привредно уговорно право, Загреб 1980.

Дивљак Дарко, Марјански Владимир, Фишер Шобот Сања – Међународно привредно право, Нови Сад 2019.

Драшкић Младен – Пословно право, Београд 1990.

Драшкић Младен - Међународно привредно уговорно право, Београд 1990.

Ђуровић Радомир – Међународно привредно право, Београд 1986.

Ђуровић Радомир - Међународно привредно право, Београд 1994.

Ђуровић Радомир, Ђирић Александар -Међународно трговинско право општи део, 2005. Ниш.

Зеленика Ратко – Међународна ђпедиција у Југославији, 1978.

Јанковец Ивица – Привредно право, Београд 1990.

Јанковец Ивица - Пословно Право, Београд 1990.

Јанковец Ивица - Привредно право, Београд 1996.

Кнежевић Гашо - Међународно право за трговачки уговор о међународној продаји робе, Београд 1989.

Кошутић Будимир – Увод у право, Београд 1986.

Капор Владимир, Царић Славко - Уговори робног промета, Београд 1990.

Капор Владимир - Хашки Једнообразни закон о закључивању уговора о међународној купопродаји, основни принципи, карактер и значај, Нови Сад 1976.

Кашанин Ратимир, Велимировић Тиослав -Опште узансе за промет робом, Београд 1976.

Краљ Јанко – Пословна политика, Загреб 1972.

Леградић Рудолф - Наука привредног права, Београд 1986.

Lowe R, - Commercial Law – London 1983.

Милановић Братислав - Уговор о контроли робе, Београд 1979.

Перић Живојин - О уговору о продаји и куповини, Београд 1986.

Славнић Јован – Послови у спољној трговини, Београд 1990.

Спировић Јовановић Луција - Гаранција за исправно функционисање, Београд 1975.

Срдић Милутин, Јовановић Владимир -Уговори робног промета, Нови Сад 2006.

Станковић Миодраг, Станковић Сања- Спољна трговина, Београд 2005.

Станковић Миодраг, Станковић Сања- Међународно пословно право, Београд 2006.

Станковић Сања, Лазић Драган - Послови пословног права, Београд 2021.

Tietje Christian - Internationales wirtschaftrrecht, De Gruyter Lehrbuch, Berlin 2008.

Тороман Марија – Врсте и модалитети уговора о куповини и продаји, Београд 1975.

Унковић Милорад – Међународно пословање – Београд 1996.

Folson, Ralph; Wallace, Michael; Gordon, John: Spanogle, International Business Translations in a Nutshell 8th edition 2009.

Царић Славко, Вилус Јелена, Ђурђевић Душанка, Дивљак Драго -Међународно пословно право, НовиСад, 2007.

Colinvaux R- Carevers Carriage by Sea – London 1971.

Закон о облигационим односима - ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020)

Закон о спољнотрговинском пословању Републике Србије ("Сл. Гласник РС", бр. 36/2009, 36/2011 – др. закон, 88/2011 и 89/2015 – др.закон)

Закон о стандардизацији Републике Србије ("Сл. Гласник РС", бр. 36/2009 и 46/2015)

Амерички једнообразни закон о купопродаји добара од 1906 - Београд,

Аустријски грађански законик 1811.

Енглески закон о купопродаји добара из 1893. - Београд, 1965.

Грађански законик Француске од 1804. године

INCOTERMS- Међународни трговачки термини. Објављује Међународна трговинска комора у Паризу; у раду су обухваћене измене из 2020. године

UNIDROIT- Principles of international commercial contracts 2016.

Италијански грађански законик - Београд, 1976.

Опште узансе за промет робом из 1954. године

ПРИЛОЗИ

1. ПРИЛОГ 5б – ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

**2. ПРИЛОГ 5в – ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ
ВЕРЗИЈЕ И О ЛИЧНИМ ПОДАЦИМА**

3. ПРИЛОГ 5г – ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Потписани: Марко Јовановић
(име и презиме кандидата)

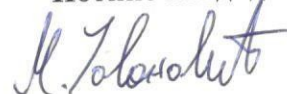
Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом:

„Уговор о међународној продаји робе са посебним освртом на квалитет робе и њену контролу“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис кандидата

У Београду
Дана 10.09.2024. године

Образац – 5в

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКОГ РАДА И ДОЗВОЛА ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ ЛИЧНИХ
ПОДАТАКА**

Име и презиме аутора: Марко Јовановић

Студијски програм: Докторске академске студије права

Наслов рада: „Уговор о међународној продаји робе са посебним освртом на квалитет робе и њену контролу“

Ментор: Проф. др Сања Станковић

Потписани/а

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за постављање на увид јавности на порталу Дигитална библиотека дисертација Универзитета „МБ“ у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада. Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама Дигиталне библиотеке дисертација Универзитета „МБ“ у Београду, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета „МБ“ у Београду, као и у репозиторијуму НаРДуС.

Потпис кандидата

М. Јовановић

У Београду
Дана 10.09.2024.године

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Библиотеку Пословног и правног факултета и Централну библиотеку Универзитета „МБ“ да у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета „МБ“ у Београду унесу моју докторску дисертацију под насловом:

„Уговор о међународној продаји робе са посебним освртом на квалитет робе и њену контролу“

која ће потом бити преснимљена у репозиторијум Национални репозиторијум Дисертација Србије (НаРДуС- <https://nardus.mpn.gov.rs/>).

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета „МБ“ у Београду и у репозиторијум НаРДуС могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство – некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа.)

У Београду
Дана 10.09.2024. године

Потпис кандидата

